

Claudii Altifisio

(2)

DORENSIS, uel (ut certior coniectura est) Taurinensis Episcopi, Alcuini quondam tum sub Venerabili Beda, tum in fundatione academiæ Parisiësis collegæ. In Epi. D. PAULI ad Galatas doctis. enarratio, Nunc primum luce donata.

✚ Scripsit ante annos septingentos & triginta, sub Ludouico Pio.

Apud Io. Foucherium, Sub scuto Florentiæ
Via Iacobæa. 1543.

Claudio Altifio 121

DORENSIS, uel (ut certior coniectura est) Taurinensis Episcopi, Alcuini quondam tum sub Venerabili Beda, tum in fundatione academiae Parisiensis collegae. In Epi. D. PAULI ad Galatas doctiss. enarratio, Nunc primum luce donata.

✠ Scripsit ante annos septingentos & triginta, sub Ludouico Pio.

Apud Io. Foucherium, Sub scuto Florétiae
Via Iacobæa. 1543.

Ex Ioanne Tritemio de scriptori-
bus Ecclesiasticis.

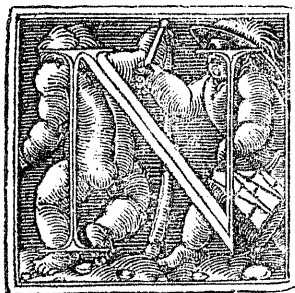
Laudius Monachus ordinis
sancti Benedicti, discipulus
quondam Bedæ in Anglia, et
collega Albini lenitæ & ab-
batis, natione Scotus, uir in diuinis scri-
pturis ualde studiosus & eruditus, & se-
cularis doctrinæ nõ ignarus, carmine ex-
ercitatus & prosa, multa in sacris uolu-
minibus composuit opuscula: de quibus fe-
runtur,

In quinque lib. Moysi	lib. 5.
In Iudicum quoque	lib. 1.
In lib. Ruth	lib. 1.
In Euang. Mathæi	lib. 1.
Et alia multa. Claruit in Gallia, sub Ca- rolõ Magno, Anno Domini D C C C.	

Hæc Tritemius.

A ij

AD LECTOREM.

Il mirum sit tibi
cādidē lector, nec
Claudiū hic à tri-
temio ep̄m dici,
necq̄ in Paulum
quidpiam scripse-
rit mentionē ex-
presse fieri. Nihil
forſan Tritemiſ-

us præterquam de eo audiuit. Quod mihi facile perſuadeo, cum ex operum initijs (vt fere ſolet) ne verbum quidem vllum. Neque certe neceſſe eſt, vnum Tritemiſum, quātumuis & eruditum hominem, & indefeſſum antiquitatis indagatorem omnēis omnium authorum (quorū vitam texuit) lucubratiōes, imo nec nomina ad vnam guem nouiſſe. Ceterum, cum & nos quoque de Claudio, non quidem an ep̄ſcopus fuiſſet, quod ex ſingulorum eius operum præſationibus in aperto eſt, ſed vbinam ep̄ſcopatum geſſiſſet hæſitaremus, nullius certiore coniectura ducebamur, quam Altiffiodoreniſis diœceſeos, vnde noſtra exemplaria deuecta ſunt. Tandē tamen (ſed iam ferme abſoluta ſub titulo Altiffiodo-

renſis ep̄ſcopatus opusculi huius editio-
ne) a Ioanne Tillio tum doctiſſimo, tum
multæ antiquitatis homine commoniti-
ſumus, vidiſſe ſe eorundem operum alia
quædam exemplaria, quorum omnium
frontibus atque initijs Claudiū Taurinen-
ſis ep̄ſcopi nomen præfixum eſſet. Tu
itaque, lector, beneuole excuſabis, quod
prima huiusce libelli facies, quæ poſtrema
excuffa eſt, non eundem plane cum reli-
quis titulum geſtet. Nolim præterea te fu-
giat, hunc authorem noſtrum vnum ex
ijs quatuor extitiſſe, qui olim a celeberrimo
illo Francorum rege Carolo Magno
ex venerabilis Bedæ ſchola euocati Pariſ-
ienſem academiam, tum primum ab eo-
dem Carolo fundatam & inſtitutam, ſuis
prælectionibus illuſtrarunt. Quod quidē
Paulus Æmilius fidiſſimus author circa fi-
nem vitæ ipſius Caroli apertiffime teſta-
tur. Scripſit autē Claudiſ, præter ea quæ a
Tritemio recensentur, in omnēis diui Pau-
li ep̄ſtolas: idque tum doctiſſime, vt tu ip-
ſe per te deprehendes, tum copioſiſſime.
Quod ſi hunc in ep̄ſtolam ad Galatas cō-
mentarium (quem tibi velut in primam
deguſtationē propinamus, quod primus

etiam videatur ab autore scriptus esse) nō nihil palato tuo respondere viderimus, dabimus profecto operam, vt quos tum ī reliquis epistolas, tum in Matheum amplifsimos ædidi tibi apparentur. Hoc vno in terim cum beneuolentia fruire. Vale.

Illustrissimo principi ac D. D. Ludouico à Lothoringia diui Germani Altisiodorensis abbati Petrus Pesselierus eiusdē monasterij cœnobita S.

Vre cautum esse palā est, princeps splendidissime, thesaurū in alicno solo repertum non illius omnino esse, qui soli ipsius dominio ac possessione fruatur, sed eum quoque, cuius opera è latebris aliis quando emerferit, partem sibi vendicare. Quod tamen ita demum verum esse existimare conuenit, nisi is, qui nactus sit, eius potestati ac mancipio sit adstrictus, qui soli ipsius dominus habetur. Quod si acciderit, constat inter omnes, ne minimam quidem partem inuentori, sed totum domino adiudicari oportere. Quocirca haud

abs re me facturum sum arbitratus, si thesaurum omnibus copijs ac diuitijs multo nobiliorem, quem nuper in amplissimo illo ac celeberrimo diui Germani Altisiodorensis monasterio tuo comperi, nullam planē ipsius parte mihi reseruata, tibi integrum restituendum curarem. Neque enim negare possum, neq̄ est meę existimationis, vt non ingenuē fatear, me tuę ditionis vinculo deuictum sempiterno. Ego quidem cum superioribus diebus illic essem, variasque scientiarum omnium gemmas euoluerem, quæ sanē non paucae in bibliotheca vetustissima diligenter asseruantur, forte occurrerūt huius Claudij in omnes ferme Pauli epistolas commentaria. Quę quum excussis, vt fieri solet, pulueribus raptim percurrisssem, miratus ilico superiorū etatum incuriā, indignissimum putauī, tā preciosum thesaurū tamq̄ exquisitum iacere, ac magna cum reipub. christianę iactura tādiu delitescere. Quantā ei studio sissimo cuiq̄ sacrarum literarū accessionem sit alaturus, dici profecto non potest: præsertim cum splendore suo eam lucem Paulinę lectioni afferat, vt ad ipsius arcana sensa, & abstrusos locos explicandos aditum facili

prebere videatur. Ob hanc causam eum è tenebris eruendum esse, ac protinus in vulgus emittendum duxi: simul etiam quòd sperarem maiorem apud te gratiam habiturum, si, priusquam tibi restituerem, omnibus pateret: quippe cū tanta sis liberalitate præditus, vt quod soli tibi optimo iure adseruare posses, vnicuiq; cōmune esse (quò bonum sit diuinius) non molestè patiare. Præterea non sinebat tuæ dignitatis amplitudo, vt incultum & squalore obsistim, qualem repereram, tibi ob oculos ponerem: qui pro illa tua nobilitate, quæ est maxima, qua apud te oīa nitent, nihil nisi elegans & expolitum amplecti soles. Excussum igitur, & infinitis propè mendis, quibus scribarum inscitia totus scatebat, hūc in modum repurgatum gratiorem tibi fore suspicatus sum: Quem incredibilis tuæ celsitudinis candor ac summa humanitas tam liberali animo excipere minime refugiet, quàm prompto ac obsequioso offertur. Verum enim uerò non permittunt temporis angustia, vt vniuersum hunc à me repertum thesaurū impræsentia euulgare possim, sed interea dum reliquum opus nitidius à nobis exscribitur,

eam tantam partem, quæ epistolam diuinitus à Paulo ad Galatas missam illustrat. Quam si tibi probari, studiosisq; vilitati esse intelligam, dabo operam, vt cū primam licuerit quod mihi superest in publicum itidē prodeat. Ceteram princeps illustrissime, cū veteres sibi gloriosum ac præclarum semper duxerint, vt si quid in lucē edere conarentur, id summi alicuius atque excellentis viri patrocinio fultum in manus hominum veniret: facere me hercule non possum, quin plurimum huic nostro Claudio congratuler: cui nimirum obtigerit, tanto sub principe in lucem exire. Credo equidem cœlesti quodam numine ita accidisse, vt thesaurus iste christianæ philosophiæ tam utilis, qui quondam sub celeberrimo illo Francorum rege simul & imperatore Ludouico pio congestus fuisset (vt ex hoc atque alijs eius operibus intelligi potest) sub Ludouico à Lothoringia diu Germani Altissiodorensis abbate præcellentissimo è latebris tandem emergeret. Quis enim te clarior? Quis patronus melior? Quis propugnator constantior, qui ex tam altè præstantisq; virtutis familia originem duxisti? Nā quanto ardore ad fa

NVNCVPATORIA

cre religionis, nostręq; christiane reipub. defensionē cōflagrarint tui maiores, haud quisquā est qui nesciat, cū p̄ multa admirandę illorum virtutis in Francorum annalibus alijsq; historijs extant testionia. Quis ignorat magnum illum Godofredū Billoonium quā incredibili diligentia ac fortitudine sanctissimum Hierosolymitanum regnum ab Ethnicorum spurcitijs & tyrānide vīdicarit? Quis diuum illum Petrum à Luxemburgo, matris atavum? Quis sacrosanctum Frācorum regem diuum Ludouicum, & innumerabileis alios è vestrautraque stirpe ī sctōrum catalogum ascriptos nescit? Porro si quis hæc forsā vt remota nimis fastidire videatur, ecquis magnificentissimi patris fortitudinē nō extollit? Quis sagacissime matris prudentiā ac liberalitatem nō vsq; ad miraculum suspicit? Quis denique generosissimi fratris D. Archiepi Remensis tum senilem in iuuenili corpore maturitatem, tum inauditā ingenijvi ac eruditionem non vehementer admiratur? Vtinā aut hic locus pateretur, aut tāta mihi dicēdi facultas suppeteret, vt de illis oibus, ac de teipso præfertim, deque tuis admagnanimitatem reliquasq; heroicas do-

EPISTOLA.

tes igniculis, & iā sese paulatī exerētibus virtutibus pro dignitate dicere possē. Sed erit (spero) aliās & oportunior locus, & eloquendi tuis aliquantō amplior. Quam obrem vt hic in summa complectar, hoc tantum adijciā, ex nobilissima tua indole, ac tam vehementi assiduōque, quem in literarum studia īpendis, labore, spem haud mediocrem imitandę maiorū tuorum virtutis omnibus inijci. Faxit deus opt. max. vt eò tandem foelicibus auspicijs proueharis. Bene vale illustrissime princeps, atque abbas præstantissime. Lutetię Idibus Septembris.

1542.

AD LIBRVM, VT ADEAT DOMVM
illustrissimi principis D. Caroli à Lothoringia Archie
piscopi Remensis, eiusdem Peseleieri Carmen.

P Ricipis augustos liberigressurę penates,
Et vera illustrem nobilitate domum,
Indue te dignos vultus, dominūq; saluta,
Teque opus eximij præfulis esse refer.
Protinūs excipiet, cognato nomine lætus,
Præful, & à magnis editus ille viris.
Si nescis, ille est Solymorum è sanguine regum,
Et numerat generis stemmata prisca sui.
Hic ille est heros, qui dotibus vndique summis
Irradians superæ lampados instar habet.

Huic iamiam à puero rerum prudentia cessit;
 Qua semper librat pondere cuncta suo.
 Hunc pietas, hunc alma fides, sine crimine vita;
 Cœlicolum niueis inferuere choris.
 Hunc postliminio rediens Astræa reuifit,
 Olim hominum vastis cœdibus acta procul.
 Nobilitum è vulgo cœses, quos Sortis iniquæ
 Munera, quos nimium gloria tollit humo?
 Impia quos mulcet, cœcòsque superbia reddit,
 Et procul à musis & probitate fugat.
 Non ita. Delicię hic superum, Quem regia Iuno
 Diuitijs, alta mente Minerua beat.
 Iuppiter hūc parium primo decorauit honore;
 Huic soli reges posse sacrare dedit.
 Nec tamen inde animis elatior extitit heros,
 Aut quicquam à recto tramite flexit iter.
 Quí magis atque magis feruēs virtute, gradatī
 Herculeo inuictus robore summa petit.
 Hunc lauro Phœbus, Charitū simul, aonidūque
 Reddidit insignem munere quęque suo.
 Absoluit κύκλον, qui nondum iustra peregit
 Bis duo, nec malas primula barba tegit.
 Quòd si dicturus facunda resolverit ora,
 Aequat Nelęi dulci a verba senis.
 Is talis cum sit, posito, liber, ito timore;
 Ars mites animos ingeniumque facit.
 Hoc duce florescunt artes, pulchręque resurgunt,
 Puluereò dudum quę iacuerunt situ.
 Hoc duce virtuti sacrę non pręmia defunt,
 Debitus & Musis hoc duce fertur honos.

AVTHORIS EPISTOLA DEDICATORIA.

Omino piissimo, & in Christo sūmo mihi honore singulariter excolēdo Dru-
 sterāno abbati Claudius pētōr. Tres, ni fallor, & eò amplius iam pertranscunt
 tempore anni, quòd me adhuc in alieni
 cępit aruo; in palatio pij principis domini Ludo-
 uici tunc regis, modò imperatoris, detentum socordia
 sensus mei tua feruida dilectione adorsus es excitare,
 ut aliquem fructuosum laborem in epistolis magistri
 Gentium adsumerem apostoli Pauli. Sed quia labori-
 bus & turbibus mundi depressus hæctenus parere ius-
 sioni tuæ nequiu, modò largiente deo in isto quadra-
 gesimæ tempore epistolam beati iam dicti Apostoli
 Pauli ad Galatas ex tractatibus beatorū Augustini &
 Hieronymi patrum permixtis procuravi ordinare sen-
 tentijs. In quibus tractatibus cum ad congruentem ex-
 positionē multa deesse cernerē, uerti me ad alios libros
 præfati iam patris Augustini, & exinde eam, quæ in
 illis deerat tractatibus, explere studui expositionem.
 Nonnulla etiam, ut mihi uisum est, infra illorū locutio-
 nem, mea studui coniungere uerba, quæ utranque expo-
 sitionem absque scissione coniungerent, & legentis ex-
 ercerent sensum, & fastidiū facerent euitare. Hanc in-
 terim quasi manubias quasdam tuæ ouans dirigere stu-
 deo sanctitati: ut quoties eā manu tenueris, & legeris
 mei memor esse digneris; & in unum coniungat immē-
 sa ubique præsens Christi charitas, quos spatia terra-
 rū dissociat. De cæteris uerò epistolis, iam multa in ma-
 nibus nostris tenentur excerpta, ad quas, si dominus uo-

luerit, & uitam atque salutem concesserit, orantibus uobis pro nobis, ad expositionem illarum quantotius potuero accedere procurabo. Pius & misericors deus reuerendam mihi beatitudinem tuam, ad profectum & ornatum ecclesie sue, & annis multiplicare dignetur, & meritis. Vale in domino uir dei, & memento mei.

ARGUMENTVM EPITOLAE

D. Pauli ad Galatas.

Galatae sunt Graeci. Galatia dicta à praescis Gallorum gentibus, à quibus extitit occupata. Nam Galli in auxiliū regis Bithiniae uocati, regnū cum eo post peractam uictoriam diuiserunt: sicque deinde Graecis admixti, primū Gallograeci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatae dicuntur, & eorum regio Galatia nuncupatur. Hi uerbum ueritatis primū ab apostolo acceperunt, sed post discessum eius tentati sunt à falsis apostolis, ut in legem & circumcisionem uerterentur. Hos apostolus reuocat ad fidem ueritatis, scribens eis ab Epheso. Hoc uel maxime argumento Galatae erant à pseudoapostolis persuasi atque seducti, quod Paulum, per quē uero euangelio crediderāt, non esse apostolum audiebant: Videlicet, quia neque de duodecim electus, neque Christum, ut Petrus & ceteri, aliquando secutus fuisset. Quam derogationem necesse habebat ueris rationibus, ac auctoritate sancti spiritus refutare, per ordinem probās non se ab hominibus, neque per hominem misum: sed per eum, qui ipsam & ceteros in ordinem apostolatus elegit.

ITEM ALIUD ARGUMENTVM.

Ausa propter quam scribit Apostolus ad Galatas, haec est, ut intelligant gratiam dei id secū agere, ut sub lege iam non sint. Cum enim praedicata eis esset euangelij gratia, non defuerunt quidā ex circumcisione, quanuis christiani nomine, nondum tamen tenentes ipsum gratiae beneficiū, & adhuc uolētes esse sub oneribus legis, quam dominus deus imposuerat, non iustitiam seruientibus, sed peccato: iustitiam scilicet legem iniustis hominibus dando, ad demonstrandam potā eorū, non auferēda. Non enim aufert peccata nisi gratia fidei quae per dilectionem operatur. Sub hac ergo gratia iam Galatas constitutos illi uolebant constituere sub oneribus legis, adseuerantes nihil eis prodesse euangelium, nisi circumciderentur, & ceteras carnales Iudaici ritus obseruationes subirent. Et ideo Paulum apostolum suspectum habere coeperant, à quo illis euangelium praedicatum erat, tanquam non tenentem disciplinam ceterorum apostolorum, qui gentes cogebant iudicare. Cesserat enim talium hominum scandalis apostolus Petrus, & in simulationem eorum ductus erat, tanquam & ipse hoc sentiret, nihil prodesse gentibus euangelium, nisi onera legis implerent. A qua simulatione idē apostolus Paulus citō reuocauit, sicut in hac ipsa epistola docet. Talis quidem questio est & in epistola ad Romanos: Veruntamen uidetur aliquid inter esse, quod ibi contentionem ipsam dirimit, litemque comprimunt, quae inter eos qui ex Iudaeis, & eos qui ex gen-

tibus crediderant, orta erat: cum illi tanquam ex meri-
 tis operum legis sibi redditum euangelij premium ar-
 bitrarentur, quod premium incircuncisis, tanquam
 immcritis, nolebant dari: Illi contra Iudeis se prefferre
 gestirent, tanquam interfecto-
 ribus domini. In hac ue-
 ro epistola ad eos scribit, qui iam commoti erant aucto-
 ritate illorum, qui ex Iudeis erant, & ad obseruationes
 legis cogebant. Ceperat enim eis credere, tanquam Pau-
 lus apostolus non uera predicasset, quod eos circumcidi
 noluisset: & ideo sic cepit. Miror quod sic tam cito trans-
 ferimini ab eo, qui uos uocauit in gloriam Christi, in
 aliud euangelium. Hoc ergo exordio cause questionem
 breuiter insinuauit: quanquam & ipsa salutatione (cum
 dicit se apostolum non ab hominibus, neque per homi-
 nem, quod in nulla alia epistola dixisse inuenitur) satis
 ostendit, & illos qui talia persuadebant non esse a deo,
 sed ab hominibus: & ceteris apostolis, quantum ad au-
 thoritatem testimonij euangelici pertinet, imparcem se
 haberi non oportere. Quandoquidem non ab homini-
 bus, neque per hominem, sed per Iesum Chri-
 stum, & deum patrem, se apostolum noue-
 rit. Singula igitur ab ipso epistola ue-
 stibulo permittente domino, &
 adiuuante studium nostrum,
 sic consideranda, &
 tractanda suscepimus.

IN CAPVT PRIMVM
 Exegetis.

AVLVSApostolus. Quod nomen suum
 Apostolus Paulus in omni-
 bus pene epistolis prepo-
 nit in titulo, auctoritas
 est. Vt enim iudices seculi
 huius, quod nobiliores esse
 uideantur, ex regibus qui
 bus seruiunt, & ex digni-
 tate qua intumescent, uo-

Cur Apo-
 stolus no-
 me suum
 epistolis
 prefigat

cabula sortiuntur: ita & Apostolus grandem inter Chri-
 stianos sibi uedicans dignitatem, Apostolum se Christi titu-
 lo prenotauit: ut ex ipsa leueros nominis auctoritate ter-
 reret, indicans omnes, qui in Christo crederent, debere sibi
 esse subiectos: Apostolus autem, hoc est missus, Hebræorum
 proprie uocabulum est, quod silas quoque sonat: cui a mit-
 tendo, missiue nomen impositum est. Aiunt Hebræi, inter
 ipsos quoque Prophetas & sanctos uiros esse quosdam,
 qui & prophete & apostoli sint: Alios uero qui tantum
 prophete. Denique Moysen, cui dicitur. Et ego mittam te
 ad Pharaonem: Et ipse respondeat, Prouide alium, quem
 mittas: Et Esaiam, cui loquitur Deus, Quem mittam, &
 quis ibit ad populum istum & esse & apostolos & prophe-
 tas. Unde & nos possumus intelligere, Ioannem quoque Ba-
 ptistam & prophetam, & apostolum appellandum.
 Si quidem ait scriptura, Fuit homo missus a Deo, cui no-
 men erat Ioannes. Et in Epistola ad Hebræos: propterea

apostolus

Multi
 prophe-
 te & si-
 mul apo-
 stoli.

Exo. 3. c
 Esa. 6

Ioan. 1.

Inaudita
hactenus
ratio, cur
Paulus
ad Hebr.
scribēs, et
nomen &
dignitatē
tacuit.
Hebr. 3.
Apostolo-
rū gene-
ra quatu-
or.

2. Cor. 11

Paulum solita consuetudine nec nomen suum, nec apostoli uocabulum præposuisse, quia de Christo erat dicturus: Habentes ergo principem sacerdotum, & apostolum confessionis nostræ IESVM: nec fuisse congruum, ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi etiā Paulus apostolus poneretur. Quatuor autem genera apostolorum sunt. Vnum, quod neque ab hominibus est, neque per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem. Aliud, quod à deo quidē est, sed per hominem. Tertium, quod ab hoīe, & non à deo. Quartū, quod neque à deo, neque per hominem, sed à semetipso. De primo genere potest esse Esaias & ceteri prophetae, Et ipse apostolus Paulus, qui neque ab hominibus, neque per hominem, sed à deo patre, & Christo missus est. De secundo, Iesus filius Naue, qui à deo quidem est apostolus constitutus, Sed per hominem Moysen. Tertium genus est, cūm hominum fauore & studio aliquis ordinatur, ut nunc uidemus plurimos non dei iudicio, sed redempto fauore uulgi, in sacerdotium subrogari. Quartum est pseudopphetarum, & pseudoapostolorum: De quibus apostolus, istiusmodi, inquit, pseudoapostoli, operarij iniquitatis, transfigurātes se in apostolos Christi qui dicunt, hæc dicit dominus, & dominus non misit eos.

Non ab hominibus, neque per hominem. Non superbe, ut quidam putant, sed necessariē, neque ab hominibus, neque per hominem, se apostolū esse proponit, sed per Iesum Christum, & deum patrem: ut eos, qui Paulum extra duodecim apostolos uentilabant, & nescio unde subito prorupisse, uel à maioribus ordinatum, hac auctoritate cōfunderet. Potest autem & obliquē in Petrum, & in cæteros dictum accipi: quod non ab apostolis ei sit traditum

euangelium, sed ab ipso Iesu Christo, qui & illos apostolos elegerat. Hoc autem totum ideo præparatur, ut nemo sibi contra legis onera pro euangelij gratia disputanti posset opponere, Sed Petrus hoc dixit, sed apostoli hoc statuerunt; sed præcessores tui aliud decreuerunt: quod quidem in sequentibus, nūc quasi occulto sermone præcludēs; manifestius facit, dum ab eis qui uidentur esse aliqua, nihil in se collatum refert: & ipsi Petro in faciem restitisse se scribit, nulla dicens necessitate compulsus, ut hypocrisis cederet Iudeorum. Quod si temerarium quibusdam uideatur, eum contra apostolos, quamuis occultē, locutum, qui hierosolymā idcirco perrexit, ut cum eis conferret euāgelii, ne forte in uacuū curreret, aut cucurrisset, Sequitur.

Sed per Iesum Christum, & deum patrē, qui suscitauit eum à mortuis. Quia enim & filij & patris una est operatio: Et ut scias quia deus est Christus, à quo ille est factus apostolus: diligēter aduerte; quod ante nominauerit filiū quā patrem contra calumnias Arrianorum. Illud uerò quod addidit, qui suscitauit eū à mortuis, secundū hoc creditur suscitatus, secundū quod mori potuit, sola scilicet carne.

Et qui mecū sunt oēs fratres; ecclesijs Galatiæ. In alijs epistolis Sosthenes & Siluanus, interdū & Timotheus in exordio præponūtur. In hac tantū, quia necessaria erat auctoritas plurimorū, oīm fratrum nomē adsumitur, qui & ipsi forsitā ex circūcisione erāt, & à Galatis non contemptū ducebantur. Plurimū quippe facit ad populum corrigendum multorum in una re sententia, atque cōsensu. Postquā n. auctoritatē suā cōmēdauit, hos addit, ut oēs cōmotos aduersus eos ostenderet, quamuis sufficeret au-

Storitas eius, nec posset refutari. Tamen ut graue factum illorum ostendat, quo à prima fide destiterant, multos secum accensos ad errorem illorum arguendum designat. Facile enim poterit quis intelligere errare se, si se à multis uideat reprehendi. Quod autem ait, Ecclesijs Galatiæ, & hoc notandum, quia hic tantum generaliter, non ad unam Ecclesiam unius urbis, sed ad totius prouinciæ scribebat ecclesias. Et ecclesias uocat, quas postea errore arguit deprauatas. Ex quo noscendum dupliciter ecclesiam posse dici, & eam, quæ non habeat maculam, aut rugam, & uerè corpus Christi sit; & eam, quæ in Christi nomine absque plenis perfectisque uirtutibus congregetur.

Duplex
ecclesia.

Gratia.

Pax.

Gratia uobis & pax à deo patre & domino Iesu Christo. Gratia dei est, qua nobis donantur peccata, ut reconciliemur deo. Pax autem, qua reconciliamur deo, non, ut in cæteris epistolis, Dei patris & domini nostri Iesu CHRISTI gratiam ponit, & pacem, per quas absque operum merito & peccata nobis concessa sunt priuina, & pax indulta post ueniam; sed prudenter iam causam agit aduersum eos, qui fuerant à lege prauenti, & putabant se posse ex operibus iustificari, ut scirent se saluos gratia, & in eo perseuerare debere, quod cæperant.

Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut nos eriperet de præsentis seculo maligno. Neque filius se dedit pro peccatis nostris absque uoluntate patris, neque pater tradidit filium sine filij uoluntate. Sed hæc est uoluntas filij, uoluntatem patris implere, ut ipse loquitur in psalmo: Ut facerem uoluntatem tuam deus meus uolui. Apertè ostendit nihil prodesse legem, quando Christus dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut

Psal. 39

nos iustificaret, quos lex reos tenebat: ut eruti à lege per fidem Christi, iam non peccatores essemus, sed iustificati secunda natiuitate filij dei appellati. Seculum præsens malum lignum propter malignos homines, qui in illo sunt intelligendum est: sicut dicimus malignam domum propter malignos habitantes in ea: non tamen seculum ipsum, quod die & nocte, annis currit & mensibus, appellari malum, sed ea quæ in seculo fiunt. Quomodo sufficere dicitur diei malitias sua. Et dies Iacob parui scribuntur & mali: Non quod spatium temporis, in quo uixit Iacob, malum fuerit, sed quod ea quæ sustinuit per uaria eum exercuerunt temperameta.

Seculum
malignum

Matth. 6.
Gene. 47.

Secundum uoluntatem dei & patris nostri, cui est gloria. Quanto igitur magis homines non debent arroganter ad seipsum referre, si quid operantur boni, quando & ipse Dei filius in euangelio non gloriam suam se querere dixit, neque uoluntatem suam uenisse facere, sed uoluntatem eius, qui eum misit. Quam uoluntatem, gloriamque patris, nunc commemorauit apostolus, ut ipse quoque domini exemplo, à quo missus est, non se querere gloriam suam significaret, nec facere uoluntatem suam in prædicatione euangelij, sicut paulo post dicit: Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Ut firmum sit & plenum auctoritate quod dicit, quia Christus nos liberauit, addidit quia istud cum patris fecerit uoluntate.

A malitia
cõtra arro-
rogantes
ko. 8 et 6.

In secula seculorum. Infinitis beneficijs, infinita gloria debetur.

Amen. Prologum suum Hebræo sermone cõcludit, Amen. Septuaginta translulerunt ἀμήν, fiat. Aquila πᾶσι τοῖς ἁγίοις. Nos uerò, uerè, siue fideliter, interpretari possumus: quod etiam in euangelio à saluatore semper ad su-

Amen.

mitur, sua per Amen uerba confirmante.

Miror quod tã cito transferimini ab eo, qui uos uocauit in gloriam Christi, in aliud euangelium quod non est aliud. Enumeratis beneficijs mirari se dicit Apostolus, quod ab euangelij libertate potuerint solis uerbis retrahi in legis seruitutem, à quo nullis tormētis debuerint separari. Euangelium enim si aliud est præter id, quod siue per se, siue per aliquem dominus dedit, iam nec euangelium dici potest. Vigilanter autem, cum dixisset transferimini ab eo, qui uos uocauit in gloriam Christi, quam uolebant illi euacuare; quasi frustra uenerit Christus, si adhuc tenenda erat circuncisio carnis, atque huiusmodi legis opera tantum ualebant, ut per illam homines salui fierent: Ad didit,

Nisi sunt aliqui, qui uos conturbant, & uolunt conuertere euangelium Christi. Volunt, inquit, euangelium Christi mutare, conuertere, turbare: sed non ualent; quia huius naturæ est, ut non possit aliud esse, quam quod uerum est. Non quemadmodum istos conturbant, ita etiam conuertere possunt euangelium Christi, quia manet firmissimum: sed tamen conuertere uolunt, quia ab spiritualibus ad carnalia reuocant intentionem credentium. Illis enim ad ista conuersis, manet euangelium non conuersum. Et ideò cum dixisset conturbantes uos, non dixit & conuertentes: sed uolentes, inquit, conuertere euangelium Christi.

Sed licet nos, aut angelus de cœlo euāgelizet uobis, præter quã quod euāgelizauim⁹ uobis, anathema sit. Veritas, propter seipsam diligēda est, nō propter hominē, aut propter angelum, per quē adnuntiatur. Qui enim propter adnuntiatores eam diligit, potest & men-

Sic plerique hodie euāgelium conuertunt

Veritas propter se, nō pro

dacia diligere, si qua fortē ipsi sua protulerūt. Propterea autē sibi, qui aliud in iudæa facere, aliud docere in Gētib⁹ criminabatur: & angelo, quem maiorem etiam præcessoribus suis apostolis esse contestabatur, anathema denunciauit, ut non magna petri & iohannis putaretur auctoritas: Cum nec sibi liceret, qui eos ante docuerat: nec angelo aliter prædicare, quam semel didicerant. Si itaque, & angelum nominatim posuit: Alios uero absque nomine. Si quis inquit, uobis euāgelizauerit: ut in generali uocabulo nec præcessoribus faceret iniuriam, & tamen nomina eorū latentē ostēderet. Nemo miretur apostolum, qui feritatem morum mansuebat, sic esse commotum. Pro Galatarū enim salute indignatur aduersus inimicos disciplinæ Christianæ. Indignatio enim hæc ostendit, nō leue peccatum esse, post acceptam fidem conuerti ad legem. Nam tam firmum, & uerum euangelium, quod eis prædicauerat, adferit, ut etiam seipso, id est apostolos (si immutati fortē aliter prædicarent) non audiri doceret: quorum utique fama, quod essent apostoli Christi, peragraret omnem locum: Aut si fortē diabolus angelum dei fingens, ut facile possit audiri; de cœlis appareret contra hæc prædicans, sciretur esse contrarius, & abominatio haberetur. Si ergo apostolos Christi; quorū tam præclara opinio in signis, & prodigijs erat faciendis, & angelum de cœlo, quem possit spiritalis ratio conuenire, aliter doceret, quam ab apostolo paulo docti erant, anathematizari præcipit, quātō magis quos nullū testimonium ad seducendū potest cōmēdare: Ideò autē iterat cōtestationē, ut cōfirmet eos in priā traditōe. Iterat autē, lex sollicitiores reddit negligētes.

Sicut enim prædiximus, & nunc iterum dico:

propter natiuitatem diligēda.

Firmitas euāgelij

Si quis vobis euangelizauerit præterquã quod accepistis, anathema sit. Aut præsens hoc prædixerat, aut quia iterauerit quod dixit, propterea uoluit dicere, sicut prædiximus: Tamen ipsa iteratio saluberrimè intentione mouet ad firmitatem retinendi eam, quæ sic commendatur, fidem. Potest & hyperbolicè dictum accipi: nõ quod aut Apostolus, aut angelus aliter potuerit prædicare, quàm semel dixerint: sed etiam si hoc posset fieri, ut & Apostolus, & Angeli mutarentur, tamen non esse ab eo; quod semel acceptum fuerat, recedendum. Facit autem hoc, non contra solos Galatas, sed & contra omnes hereticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur.

Modo enim hominibus suadeo, an deo? an quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Nemo Deo suadet, quia manifesta sunt illi omnia, sed hominibus. Ille bene suadet, qui non se illis placere uult, sed ipsam, quam suadet ueritatem. Qui enim placet hominibus, non ab ipsis suam gloriam quærens, sed dei, ut salui fiant, non iam hominibus, sed deo placet. Aut certe iam cum & Deo placet, simul & hominibus, non utique hominibus placet. Aliud est enim placere hominibus, aliud & deo & hominibus. Non putemus ab apostolo nos doceri, ut exemplo suo hominum iudicia contemnamus, qui in alio loco dixit, Scientes ergo timorem domini hominibus suademus, deo autem manifesti sumus. Et illud, sine offensione estote, Iudeis, & Gentibus, & ecclesie dei, sicut ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant. Si enim fieri potest, ut pariter & deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Sin autem ali

Deo ipri
mis, sed
et hoibus
si citra il
lius offen
sam fiat,
placendū
2. Cor 5.

1. Cor. 10.

ter nõ placemus hominibus, nisi deo displiceamus: deo magis quàm hominibus placere debemus. Alioqui & ipse infert: Cur omnibus per omnia placeat, non quærens, inquit, quod mihi utile est, sed quod multis, ut saluentur. Qui autem ex ea charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliena, placet hominibus, ut saluentur, utique deo primum placet, cui salus hominum chara est. Habet autem & uerbum, quod hic specialiter additum est, modò, uel placè dum esse pro tempore hominibus, uel displicendum, ut qui modò non placet propter euangelij ueritatem, placuerit quondam ob salutem plurimorum. Placuerat Paulus aliquando Iudeis, cum æmulator existens paternarum traditionum sine querela in lege uersatus est, & tantum habuit in maiorum ceremonijs ardoris, & fidei, ut in Stephani necè particeps fuerit, & Damascum perrexit ad eos, qui à lege desciuerant, uinciendos. Sed postquam in uas electionis de persecutore translatus est, & cæpit prædicare fidem, quam quondam expugnauerat, cæpit pariter displicere Iudeis, quibus ante placuerat. Hoc est ergo quod ait: Nunquid quæro Iudeis placere, quibus, displicèdo deo, placui? Si enim illis placerem, adhuc Christi seruus non essem. Adfererem quippe legem, & euangelij gratiã destruerem: nõc autem propterea ne in simulationem quidem obseruandæ legis adducor, quia non queo & deo placere, pariter & Iudeis: quibus quicumque placet, deo displicet.

Notum enim vobis facio fratres euangelium; quod euangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem

Cur mo-
dò hic ad-
ditum.

Act. 8. 9.

Iesu Christi. Nunc principium epistolæ aperit. Ipsum enim sensum uult manifestare, qui non ea quæ docebat ab homine didicerat, ut forte dubitaretur de his quæ docebat: neque secundum humanum iudicium apta erat eius prædicatione, ut indigna diuina auctoritate uideretur, sed à Dei filio dicit se didicisse per reuelationem, cum iam post resurrectionem esset in cælis, sicut supra memorauit, et ea quæ didicit conuenire uoluntati; maiestatique eius, à quo se didicisse testatur. Euangelium, quod secundum hominē est; mendacium est. Omnis enim homo mendax: quia quicquid ueritatis inuenitur in homine, non est ab homine, sed à deo per hominem. Ideo iam quod secundum hominem est, nec euangelium dicendum est: quale illi afferebant, qui in seruitutem ex libertate adtraherant eos, quos deus ex seruitute in libertatem uocabat. Inter accipere autem et discere hoc interest: Quod accipit euāgelium, cui primū in sinuatur, et qui ad fidem eius adducitur, ut credat uera esse, quæ scripta sunt. Discit autē is, qui ea quæ in illo per enigmata et parabolas figurata sunt, explanata et disserta cognoscit: Et cognoscit, non homine reuelante, sed Christo. Potest, sicut in principio diximus, cum exponere Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem. Ita et in presenti loco oblique in petrum accipi, et in cæteros præcessores eius, quod nullius pro lege auctoritate moueatur, qui Christum solum euangelij habeat præceptorē. Porro reuelationem illam significat, cum Damascum uadens in itinere Christi uocē audiuit, Saulē, quid me persequeris? Et cæcatus oculis uerum lumen mundi intuitus est.

Audistis enim conuersionem meam aliquan-

Psal. 115.
Roma. 3

Quid sit
accipere
euāgelium
quid discere.

Actu. 9

do in Iudaismo, quoniam supramodū persequebar ecclesiam dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos in genere meo, abundantius æmulator existens patrum meorum traditionum. Propositum suum, quo prius iuxta carnem uigebat repugnans ecclesiæ; breuiter memorat: sed, ut famulus Christi esset, hunc se reliquisse, magis enim se deuotum, quàm illos, in uindicanda lege fuisse designat. Non tamen propter hominum fauorem, sed hoc putans utile apud deum. Per ignorantiam enim cum hūanitati placeret, deo se seruire putabat, liberam habens conscientiam. Nesciebat enim iam tempus adseruandæ legis non esse. Quapropter doctrinā secutus patrū Iudæorū, aut in errore, aut in maleuolentia cōstitutorū, oī industria et seruire mentis id agebat, ut cæteris coætualibus sibi æmulatione legis præstantior uideretur: sic insaniens contra disciplinam Christi, ut nulli hominum parceret, fidei fœdera adsecuto. Sed cum reuelatione dei laborem hunc inanem esse didicisset, et magis contrarium, destitisse ab eo, et se fidei gratiæ destinasse, ut profectus ei esset apud deum. Si ergo hic qui Israelita est, et qui dignitate doctoris fultus erat apud Iudæos, eruditus à Gamalielē uiro prudentissimo, locum habens cum optimis uita hominibus, reliquit legem: quomō magis ij, qui extra legem erant, legi se subijcere non debuerūt? Et si hic gaudet exisse se de sub iugo seruitutis, quid est, ut hi libertatem suam obligauerint uinculis legis? Plurimum prodest Galatis ista narratio, quō Paululus uastator quondam ecclesiæ et Iudaismi acerrimus defensor, ad Christi fidem repente conuersus sit. Et hoc eo tempore, quo crucifixus

De uita
& intentione
Pauli ante conuersionem.

primū adnuntiabatur in mundo, quo nouum dogma, et à Gentibus, & à Iudæis, totius orbis finibus pellebatur. Dicere enim poterant, Si ille qui à parua etate pharisæorū institutus est disciplinis, qui omnes Coetaneos suos in Iudaica traditione superabat, Nunc defendit ecclesiam, quā quondā ualidissimè persequebatur, & magis Christi gratiam & nouitatem uult habere cum inuidia omnium, quā uetustatem legis cum laude multorum: Quid nos facere oportet, qui ex gētilitate esse cœpimus christiani? Pulchrè uero adiunxit, Supramodum persequebar ecclesiam Dei: ut hinc quoque admiratio nasceretur, quod non unus quicumque de his, qui leuiter persequebantur ecclesiam, sed ille, qui cæteros in persecutione uincebat, conuersus ad fidē sit: & prudenter dum aliud narrat, interscrit, non tã dei se seruasse legi, quàm paternis, id est, pharisæorum traditionibus, qui docent doctrinas, mandata hominū, & reijciunt legem dei, ut statuunt traditiones suas. Quam elegans autem obseruatio, pondusque uerborum,

Audistis inquit, conuersationem meam aliquandō in Iudaismo. Conuersationē, non per gratiam: ut ostendat non potuisse se inde humano consilio, nisi diuina reuelatione & misericordia, separari. Aliquando, nō modo in Iudaismo, non in lege dei. Quoniam supramodum persequebar ecclesiam dei, & deuastabam illam. Non persequebar ut cæteri, sed supramodum. Nec sufficiebat quāuis uehemens persecutio, sed quasi quidam grassator ecclesium & prædo uisitabam. Nec ait ecclesiam Christi, ut tunc putabat, quam dncebat contemptui, quam persequebatur: sed, ut nunc credit, ecclesiam dei: uel ipsum Christiū deum esse significans, uel eiusdem dei esse ecclesiam, qui

quondam legis doctor fuit.

Et proficiebam, inquit, in Iudaismo supra multos coetaneos in genere meo, abundantius æmulator existēs paternarum mearum traditionum. Rursum profectum, non legis dei, sed Iudaismi uocat: nec super omnes, sed super plurimos: nec super senes, sed super coetaneos: ut & studium suum referret in lege, & instantiam declinaret. Paternas autem traditiones, non domini mandata commemorans, & pharisæum ex pharisæis indicauit, & habuisse quidem zelum dei, sed non secundum scientiam. Vsq̄ hodie autem, qui iudaico sensu scripturas intelligunt, persequantur ecclesiam Christi, & de populantur illam, non studio legis dei, sed traditionibus hominum deprauati.

Cum autem placuit ei, qui me segregauit de utero matris meæ, & uocauit per gratiam suam, ut reuelaret filiū suum in me, ut euāgelizem illum in Gentibus. Segregatur quodammodo de uentre matris, quisquis à carnalium parentum consuetudine cæca separatur. Vel etiam in præscientia ab utero segregauit, quando uoluit & fecit quod sciebat esse futurum. Potest & non inconuenienter uterus matris sue intelligi synagoga.

Continuo non adqueui carni & sanguini. Adqueuic autem carni & sanguini, quisquis carnalibus propinquis & consanguineis suis carnaliter suadentibus adsentitur.

Neque ueni Hierosolymā ad antecessores meos apostolos. Si de apostolis dixerat, continuo non adqueui carni & sanguini, quid necesse fuerat id ipsum ite-

rare dicendo, neque ueni Hierosolymam ad antecessores meos apostolos, ut aliquid ab illis discerem? Iste itaque sensus tenendus est, quem supra exposuimus.

Sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damalcum.

Si de Damasco abijt in Arabiam, ut doceret quod fuerat ei reuelatum, non sibi uidetur historiae ordo conuenire, referente Luca in Actibus Apostolorum, quod cum Paulus post fidem Christi per dies multos euangelium Damasci loqueretur audenter, factae fuerint ei insidiae, & in sporta per murum nocte dimissus sit, & uenit Hierusalem, tentans se iungere discipulis: à quibus cum uitaretur, & timerent ad eum accedere, à Barnaba ad apostolos illum esse perductum; & ibi narraße quod deum uiderit in itinere, & Damasci fiducialiter egerit in noie Iesu. Erat, inquit, cum illis intras & exiens in Hierusalem, & fiducialiter agens in nomine domini. Loquebatur quoque, & disputabat cum Graecis. Illi autem querebant occidere eum. Quod cum cognouissent fratres, dederunt eum Caesaream, & dimiserunt Tarsum. Hic autem dicit se primum isse in Arabiam, & iterum reuersum Damalcum. Post triennium uenisse Hierosolymam, uidisse Petrum, & cum eo mansisse diebus quindecim. Nec, praeter Iacobum fratrem domini, alterum apostolum uidisse, quae ut uera credantur (dubia quippe uideri absentibus poterant) sub testatione confirmat, dicēs: Quae autem dico uobis, ecce coram deo, quia non mentior. Possumus igitur affirmare isse quidem Paulum secundum Lucae historiam Hierosolymam, non quasi ad antecessores apostolos, ut aliquid

Act. 9.

Dubium, quo uideatur Lucas in Actibus uerbis Pauli dissentire.

Dilutio prior.

ab illis disceret, sed ut persecutionis impetum declinaret, qui sibi Damasci propter euangelium Christi fuerat conuictatus: & sic uenisse Hierosolymam, quasi ad quamcumque aliam ciuitatem. Vnde cum statim propter insidias recessisse, & uenisse in Arabiam siue Damalcum. Atque inde post triennium ad uidendum Petrum Hierosolymam reuertisse. Vel certe statim, ut baptizatus sit, & accepto cibo confortatus, fuisse cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. Et stupentibus cunctis in synagogis Iudeorum praedicasse continuo, quod IESVS esset filius DEI, & tunc isse in Arabiam, & de Arabia Damalcum reuertisse, & ibi fecisse triennium: quos dies multos scriptura testatur, dicens. Cum impleverentur autem dies multi, consilium fecerunt Iudei, ut eum interficerent. Notae autem factae sunt Saulo insidiae eorum, & custodiebant portas nocte ac die, ut eum interficerent. Accipientes ergo discipuli eius nocte per murum dimiserunt eum, submittentem in sporta: Cum autem uenisset Hierosolymam, tentabat se iungere discipulis. Lucam uero idcirco de Arabia praeterisse, quia forsitan nihil dignum apostolatu in Arabia perpetrarat; & ea potius compendiosa narratione dixisse, quae digna CHRISTI euangelio uidebantur. Nec hoc segnitiae apostoli deputandum, si frustra in Arabia fuerit, sed quod aliqua dispensatio, & DEI praecipuum fuerit, ut taceret. Nam & postea legimus in Actibus Apostolorum, Paulum cum Sila egressum prohibitum esse à spiritu sancto uerbum in Asia loqui. Aliter: Sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damalcum. Quid mihi prodest

Act. 9.

Act. 16.
expositio
allegoria
ca.

ista relatio, si legam quod Paulus post reuelationē Christi statim ierit in Arabiam, & de Arabia Damascum fuerit reuersus: Nesciam autem quid ibi gesserit, quidue utilitatis habuerit? Itus ac reditus dat occasionem altioris intelligentiæ. In hac eadem epistola ipse Apostolus de Abraham, & Sarra, & Agar disputans, quæ quidem sunt, inquit, per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, Vnum quidem in monte Syna in seruitutem generans, quæ est à gar. Syna enim mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est Hierusalem. Et docet uetus testamentum, hoc est ancillæ filium, in Arabia, quæ interpretatur humilis, & Occiduo constitutum. Statim itaque, ut credit Paulus, ad legem & prophetas, ad ueteris testamenti iam in Occiduo positi sacramenta conuersus quasiuit in eis Christum, quem iussus fuerat in Gentibus prædicare. Et reperto illo non est ibi diutius commoratus, sed reuersus Damascum, hoc est, ad sanguinem, & ad passionē Christi: Et inde prophetica lectione firmatus, pergit Hierosolymam, locum uisionis & pacis. Non tam disciturus aliquid ab Apostolis, quàm cum eis euangelium, quod docuerat, collaturus.

Deinde post annos tres ueni Hierosolymam uideri Petrum. Si cū euangelizasset Paulus in Arabia, Cur Pau postea uidit Petru: Non ideo, ut per ipsum petru disceret euangelium, qui tribus iam annis docuerat. Sed ut frater petrum, nam charitatē etiam corporali notitia cumularet. Quod si cui non uideretur, cum superiori sensu iūgat hæc omnia: quod nihil sibi apostoli cōculerint, quod iussus sit ire Hierosolymam, ad hoc isse, ut uideret apostolum: tum intelliget eò Paulum non uisse discendi studio, qui & ipse eun-

Infra. 4

dem prædicationis haberet auctorem: sed honoris prior apostolo deferendi.

Et mansi apud eum diebus quindecim. Propterea quindecim ponit dies, ut ostendat non fuisse grande tempus, quo potuerit aliquid à Petro discere: ut ad illum sensum, à quo cæpit, cuncta referat: se nō ab homine doctum esse, sed à deo.

Alium autem apostolorum uidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini.

Iacobum uidit Hierosolymæ, quia ibi erat constitutus ab apostolis episcopus. Fratrem domini consobrinum eius debemus intelligere. Negat se itaque præter hos quenquam apostolorum uidisse, ne occulta cōtradictio nasceretur, etiamsi à Petro non es doctus, alios habuisti apostolos præceptores. Non uidit autem eos, non quò cōtemptui duceret, sed quia illi ad euangelium prædicandum toto fuerant orbe dispersi.

Quæ autem scribo uobis, ecce coram Deo, quia non mentior.

Quod ad commendationem eius pertinet locuturus, testem deum dat, quia ita se habent, quæ diciturus est: ne forte uideretur compositum, cum personæ eius non conueniat aliquid fingere, sed cum se commendat, hos uult proficere. Commendatio enim hæc istis proficit, ut sciant ea, quæ ab hoc dicuntur, esse uerissima: qui dicit, ecce coram deo, non mentior. Iurat utique: Et quid sanctius hac iuratione? Sed non est contra præceptum domini ista iuratio, in quo ait. Sit sermo uester, est, est: nō, non. Quod autem amplius est, à malo est, quantum ergo in ipso est, non iurat apostolus. non enim appetit

Hic iurauit Paulus ob credentiū utilitatem.

Math. 5.

irurationem cupiditate, aut delectatione iurandi, quod ex malo est: sed infirmitas, & incredulitas hoc exigit eorum, qui aliter non mouentur ad fidem. Hoc autem non solum de his, quæ nunc scribit ad Galatas, potest accipi: sed & generaliter de omnibus epistolis, quia non sunt falsa quæ scribat, & cor eius uerbaque non disceptent.

Deinde ueni in partes Syriæ & Ciliciæ.

Syria quò
interpre-
tatur.

Cilicia.

Post Hierosolymæ uisionem uenit ad Syriam, quæ nobis dicitur excelsa atque sublimis, & inde transit ad ciliciam, quæ in fide Christi cupiebat adsumere, euangelizans eis uocationem pœnitentiæ. Cilicia quippe interpretatur adsumptio, siue uocatio lamentabilis.

Eram autem ignotus facie ecclesijs Iudææ, quæ in Christo sunt.

Animaduertendum non in sola Hierosolyma Iudæos in Christo credidisse, nec tam paucos fuisse, ut ecclesijs Gentium miscerentur: sed etiam multos, ut ex illis ecclesijs fierent.

Tantum autem auditum habebant, quod qui persequeretur nos aliquando nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: & in me glorificabant deum.

Hoc dicit quia cum Iudaismum defenderet, contra fidem, sicut & ij, à quibus Galatæ fuerant euersti, à deo electus est, & doctus dissimulare à Iudaismo, & nouam legem prædicare. Ita ut gauderent in eo ex Iudæis credentes, quos pridem persequeretur, Deo agentes gratias, qui de persecutore fecit defensorem: ut perinde scirent Galatæ circumuentos se, ut sub nomine CHRISTI Iudæos se profiterentur, circumciden-

tes carnem præputij sui; cum Christo lex aliud imple-ret, quam Iudaismus. Illic enim circumcisio carnis est: hic cordis. Illic sub elementis seruatur neomenijs, & sab-bato: hic soli deo in spiritu, quia corde creditur. Illic conditio est causa peccati, hic libertas ex remissione peccatorum. Multa itaque distantia est,

Discrimē
legis &
euangelijs

IN CAPVT SECVNDVM.

Dehinc post annos quatuordecim rursus ascendi Hierosolymam; cum Barnaba adsumpto & Tito. Ascendit igitur post quatuordecim annos Hierosolymam, & qui prius ad uidentum tantum perrexerat Petrum, & diebus quindecim manserat apud eum, nunc se dicit ideo perrexisse, ut conferret cum apostolis euangelium. Adsumpto Barnaba circumciso, & Tito ex gentibus habente præputium, ut sub ore duorum uel trium testium staret omne uerbum.

Deut. 17.

Ascendi autem secundum reuelationem.

Ne moueret eos, quare uel tunc ascenderit, quò tam diu non ascenderat: quapropter si ex reuelatione ascendit, Tunc proderat ut ascenderet: quoniam multo tempore fama eius crebrescebat apud omnes Iudæos: facie autem non uidebatur. Perambulabat enim fundare & roborare ecclesias solita constantia inter gentes. A Iudæis autem causa legis mala illi siebat opinio, quasi discordaret à prædicatione cæterorum apostolorum: et hic fiebat multis scrupulus, ita ut et gentes posset perturbari,

C ij

ne in aliud ducerentur ab eo, quàm tradebat apostoli, qui cum domino fuerant. Nam ipsa occasione subuersi sunt Galatæ à Iudæis dicentibus, quia aliud traderet Paulus, quàm Petrus. Hinc factum est, ut admonitus reuelatione domini, ascenderet Hierosolymam, cum testibus prædicationis suæ, id est, Barnaba & Tito uno ex Iudæo, & altero ex gentili: ut si quod de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur: Aperiens illis sensum prædicationis suæ, cum apostolis uerò secreto contulit, ut scirent non illum discordare à regula euangelica: hoc est, ne putarent in uacuum currere, aut cucurrisse, sicut aestimabant aliquanti ex Iudæis credentibus. Nec enim aliquid ab eis discere poterat: qui à deo fuerat instructus: sed propter concordiam & pacem dei, notum factum est, ut tolleretur scrupulus aut suspicio fratribus, aut coapostolis: & ut gentibus prodesset, cognoscentibus quia concordabat euangeliū eius cum apostolis.

Et contuli cum eis euangelium, quod prædico in Gentibus.

Aliud eō Aliud est autem conferre, aliud discere. Inter conferentes æqualitas est: inter docentem & discētem, minor est ille qui discit. In principio fidei in transitu apostolos uidit. Post annos, ut ipse ait, decem & septem, plenè cū eis loquitur, & se humiliat, & ne forte in uacuum curreret, aut cucurrisset, inquit duplicem ob causam: quò

Duplex causa, & humilitas ostenderetur Pauli, qui doctor in toto orbe Gētiū ad præcessores apostolos cucurrisset: & Galatæ discerent, non reprobasse euangelium eius eos quo cōtulerit que, qui in Iudæa ecclesijs præsidebant. Simul autē &

illud docet, quòd pro Christi fide, & euanglij libertate ad eos ipsos, qui de eo plura falsò cognouerant, quòd legem infringeret, Moysen destrueret, circumcisionem penitus auferret, Ausus sit ducere Titum hominem in circumcisum, & in tantam multitudinē Iudæorū, & inimicos suos, qui quasi ob zelū legis sanguinē eius haurire cupiebant. Nec ipse tamē nec Titus aliquo sint terrore superati necessitati cedere: quæ potuit habere ueniam, uel pro loco, uel pro auctoritate maiorū, uel pro numero ecclesiarum, quæ ex Iudæis in Christo credabant: uel pro tempore, ne tantam simul inuidiam sustinerent. Totum autem quod ait illud est, ut doceat se nunquam de persecutore apud eos ipsos, quos prius persecutus fuerat, potuisse existere gloriosum, nisi prædicatione eius eorum quoque, qui ante cum malè nouerant, esset iudicio comprobata: & ad propositum occultè redit, tam breue tempus se in Iudæa fecisse confirmandum, ut, etiam uultu, credentibus esset ignotus: ex quo ostendit, non Petrum, non Iacobum, non Ioannem se habuisse doctores: sed Christum, qui sibi euangelium reuelasset. Simul autem notandum, quòd supra dicit ecclesiam expugnasse, hic fidem: ibi homines, hic rem: ut nec opportunius inferretur, euangelizat fidem, quam aliando expugnabat. De ecclesia enim similiter sonare non poterat.

Seorsum autem his qui uidebantur, ne forte in uacuum currem, aut cucurrissem.

Quòd seorsum exposuit euangelium eis qui eminebant in ecclesia, cum iam illud exposuisset coram omnibus, non ideo factum est, quòd aliqua falsa dixerat, ut seorsum paratim cū maioribus

2. Cor. 3.

sum potioribus uera diceret: sed aliqua tacuerat, quæ adhuc paruuli portare non poterant. qualibus se ad Corinthios lac dicit dedisse, non escam. Falsum enim dicere nihil licet. Potest autem hoc quod ait, Contuli cum eis euangelium, quod prædico in Gentibus, Seorsum autem his qui uidebantur, ne fortè in uacuum currem, aut cucurrissem, & sic intelligi: quod absconditè cum apostolis Gentium euangelicæ libertatis & legis abolitæ uetustatem contulerit, propter multitudinem credentium Iudeorum, qui necdum poterant CHRISTVM ad impletionem & finem legis audire, qui & absente Paulo Hierosolymæ i. stauerant, frustra eum currere, aut cucurrisse, qui putaret legem ueterem non sequendam. Non quò Paulus timuerit, ne per decem & septem annos falsum in Gentibus euangelium prædicasset: sed ut ostenderet præcesoribus suis, non se in uacuum currere, aut cucurrisse, sicut putauerant ignorantes.

Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset ex gentibus, compulsus est circumcidi: propter subintroductos autem fratres falsos, qui subintroierunt explorare libertatem nostram; quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigeret: quibus ad horam cessimus subiectioni; ut ueritas euangelij permaneat apud vos,

Si Titus, cum esset ex gentibus, nullo potuit terrore compelli, ut circumcideretur Hierosolymis, Iudeorum Metro poli ciuitate; in qua tanta Paulus blasphemie in Moyse sen flagrabat inuidia, ut postea penè à Iudeis interfe-

ctus sit, quando à Tribuno liberatus, & Romam uinctus ad Cæsarem mittitur: Quid est, ut uos circumcimini, cum Titus ab apostolis, qui uidebantur aliquid esse, nõ est compulsus circumcidi, sed susceptus est incircuncisus. hoc in toto sermonis sui contextu agit, ut doceat se Hebræum ex Hebræis, omnia quòdam legis opera seruantem, Circuncisum octaua die, secundum legem phariseum: Nihilominus tamen ob Christi gratiam uniuersa contemnere. Nam cum isset Hierosolymæ, & falsi fratres, qui ex circumcissione crediderant, eum uellet impellere, ut circumcideret Titum: Nec Titum, nec se cessisse uiolentiæ, quominus custodirent euangelij ueritatem. Quòd si dicit se necessitate superatum, ut circumcideret Titum, quomodo Galatas reuocat à circumcissione, à qua nec Titum, qui secum fuerat ex gētibus Hierosolymis potuit excusare? Itaque aut iuxta græcos codices est legendum, quibus neq; ad horam cessimus subiectioni, ut cōsequēter possit intelligi, ut ueritas euangelij permaneat apud uos. Aut si latini exemplaris alia cui fides placet, secundum superiorem sensum accipere debemus, ut ad horam cessio non circumciden. ti Titum, sed eundi Hierosolymam fuerit. Quòd scilicet idcirco subiectioni ceserint Paulus & Barnabas eundi Hierosolymam; seditione ob legem Antiochiæ cōcitata, ut per epistolam à postolorum sua sententia firmaretur, & maneret apud Galatas euangelij ueritas: quæ non esset in litera, sed in spiritu: Non in carnali sensu, sed in intelligētia spiritali. Nec in manifestoludaismo, sed in occulto. Quidā post quatuordecim annos

Dubium:

eum Hierosolymam ascendisse tunc dicunt, quando in Actibus apostolorum de questionibus observanda vel pretermittenda legis intercedentes, Antiochia orta dissensio est: & placuit ire Hierosolymam, & sententiam maiorum prescolari: quando ipse quoque Paulus & Barnabas missi sunt: & hoc esse, quod in codicibus legatur latinis, quibus ad horam cessimus subiectioni, ut veritas evangelij perseveraret apud vos. Quod scilicet propterea Paulus & Barnabas, de re manifesta quasi dubia se mitti passi sunt Hierosolymam, ut maiorum quoque iudicio evangelij gratia confirmata creditibus probaretur, & nulli resideret ultra dubitatio circumcisionis omisse: cum apostolorum esset literis imperatum, Iugum legis ab ijs, qui in Christum ex gentibus crediderant, auferendum. Sciendum uero, quod autem continentio, que in presenti loco ponitur, propter subintroductos autem falsos fratres, superflua sit: Et si legatur, non habeat quod ei respondeat, illamque concludat. Sed hunc esse ordinem lectionis & sensus: Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset ex gentibus, compulsus est circumcidi: statimque subiungat que causa fuerit, ut ad circumcisionem impelleretur inuitus: propter subintroductos autem fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu: ut nos in seruitutem redigeret. Id est illi qui subintroierunt explorare libertatem nostram, uehementer obseruabant, & cupiebant circumcidi Titum, ut iam circumcisionem, etiam ipsius Pauli attestacione & consensu, ne, tanquam salutis necessariam, predicarent: & sic eos in seruitutem redigerent, id est sub onera legis seruilia

reuocarent. quibus se nec ad horam id est nec ad tempus cessisse dicit subiectioni, ut ueritas evangelij permaneret apud gentes. qui cum minis, terrore, multitudine uellent nos a libertate Christi in legis traducere seruitutem, nec ad tempus quidem eis cessimus, ut circumcideremus Titum: maxime cum & aliqua ob ecclesiasticam pacem potuerit nos necessitas excusare. & hoc totum fecimus, ut uobis nulla fieret occasio, ab evangelij gratia recedendi. Si igitur Hierosolymis inter tantos Iudeos, imminetibus hinc inde falsis fratribus, & his, qui maiores erant, aliqua ex parte cohibentibus, nulla potuimus ui ac ratione compelli, ut obseruaremus circumcisionem, quam sciebamur esse finitam: Vos ex gentibus, uos in Galatia, uos, quibus uis nulla inferri potest, ultra a gratia recedentes ad legis iam abolita transcendetis, uetustatem.

Ab his autem, qui uidebantur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit.

Licet, inquit, Petrum & Ioannem dominus secum apostolos habuerit, & transfiguratum eum in monte uiderint, & super ipsos ecclesie sit positum fundamentum, nihil mea interest: quia non aduersum eos loquor, qui eo tempore dominum sequebantur: sed aduersus eos, qui nunc legem preponunt gratie. Nec detraho precessoribus, nec in aliqua parte accuso maiores: sed hoc dico, quia deus personam hominis non accipit, id est, si sonam hominum personarum acceptione omnes ad salutem uocauit: non reputans illis delicta eorum. Et ideo absentibus illis, qui priores facti erant apostoli, Paulus a domino accipit,

perfectus est, ut quando cum eis contulit, nihil esset, quod perfectioni eius adderent: sed potius uiderent eundem dominum Iesum Christum, qui sine personarum acceptione saluos facit, hoc dedisse Paulo, ut ministraret gentibus, quod etiam petro dederat, ut ministraret Iudæis. non ergo inuenti sunt in aliquo dissentire ab illo, ut cum ille se perfectum euangelium, accepisse diceret, illi negarent, & aliquid uellent, tanquam imperfecto; addere: sed eōtrariō pro reprehēsoribus imperfectio nis ad probatores perfectionis fuerunt: & dederunt dextras societatis, id est, consenserunt in societatem; & paruerunt uoluntati domini; consentientes ut Paulus & Barnabas irent ad gentes: ipsi autem in circumcisione, quæ præputio, id est, gentibus contraria uidetur.

Mihi autē qui uidebantur nihil contulerunt. Nihil se dicit ab apostolis adsecutum, sed à Deo. quia qui imperitis sensum tribuit discipline Christianæ, ipse & mihi, inquit, cum essem legis peritus dignatus est impartire sensum rationis huiusmodi. Quomodo ergo fieri poterat, ut hic ab his disceret, quem peritum inueniens peritiorem fecit gratia CHRISTI? Ipse superius cum illis contulit, & multa ad eos retulit, quæ in gentibus perpetrarat. Illi nihil contulerunt ei, sed tantummodò, quæ ab eo dicta sunt comprobantes, dexas dederunt consortij, & unum suum Pauli que euangelium firmauerunt.

Sed contra, cum uidissent quod creditum est mihi euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis.

Totum autem, quod dicit, hoc est: unum atque idem mihi euangelium præputij, & Petro circumcisionis credidit. Me misit ad gentes, illum posuit in Iudæa. nec Gentes poterant aduicta iam ætate non pro futuro circumcisionis dolore cruciari, & abstinere se ab escis, quibus semper adiuenerant, & quas DEVS creauerat ad utendum: Nec hi, qui ex Iudæis crediderant, & circumciserant, & ex consuetudine, quasi secunda natura, putabant se cæteris Gentibus plus habere, facile contemnere poterant ea, in quibus gloriabantur. Prouidentia utique DEI alius apostolorum circumcisis datus est, qui legis umbris uideretur adulescere: Alius in præputio constitutus, qui Euangelij gratiam non putaret esse seruitium, sed liberam fidem, ne sub aliqua occasione impedimentum fidei nasceretur, & propter circumcissionem, siue præputium, non crederetur in Christo.

Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis; operatus est & mihi inter Gentes.

Id est, non illi sum inferior, quia ab uno sumus ambo in unum ministerium ordinati. Ex quo perspicimus propter dexas datas Paulo & Barnabæ à Petro, Iacobo, & Ioanne, ne in obseruatione uaria diuersum CHRISTI Euangelium putaretur: sed & circumcisorum, & habentium præputium esset una communio, ne Gentes legis onere, & difficultate detererent à CHRISTI fide, & credulitate discederent. Occultò oritur hic quæstio. Quid igitur?

Quæstio. Petrus, si inuenisset ex gentibus, non eos adducebat ad fidem? Aut Paulus, si ex circuncisione aliquos reperisset, non eos ad Christi baptismum prouocabat? quæ ita soluitur: ut dicamus, principale singulis in Iudeos & gentes fuisse mandatum, ut qui defendebant legem, haberent quem sequerentur: qui legis gratiam præferabant, non deesset eis doctor & præuius. In commune uero hoc eos habuisse propositi, ut Christo ex cunctis gentibus ecclesiam congregarent. Legimus enim & à sancto Petro gentilem baptizatum fuisse Cornelium, & à Paulo in synagogis Iudeorum Christum sepius prædicatum: sed tamen plena auctoritas Petro in iudaismi prædicatione data dignoscitur, & Pauli perfecta auctoritas in prædicatione gentium inuenitur. Vnde & magistrum se gentium uocat in fide & ueritate. Vnusquisque enim pro uiribus suis & dispensatione sortitus est. Difficilius enim fuit, eos qui longe à deo erant, ad fidem adtrahere, & suadere, quam proximos. Petrum solum nominat, & sibi comparat: quia primum ipse accepit ad fundandam ecclesiam: se quoque pari modo electum, ut primum habeat in fundandis Gentium ecclesijs.

Et cum cognouissent gratiam, quæ data est mihi, Petrus, & Iacobus, & Ioannes, qui uidebantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circuncisionem.

Ab apostolis, qui clariores inter ceteros erant, quos & firmitatis causa columnas appellat, quiq; cum domino semper in secretis fuerant, gloriam eius digni in mon-

te respicere: ab his itaque probatum dicit donum, quod accepit à deo, ut dignus esset habere primum in prædicatione gentium, sicut & habebat Petrus in prædicatione circuncisionis. Et sicut dat Petro socios uiros egregios inter apostolos: Ita & sibi iungit Barnabam, qui diuino iudicio ei adiunctus est: gratiam tamen primum sibi soli uendicat concessam à deo, sicut & soli Petro concessa est inter apostolos: ita ut apostoli circuncisionis dextras porrigerent apostolis gentium, ad concordiam societatis demonstrandam: ut utrique scientes perfectionis spiritum in dispensatione euangelij se à domino consequutos, in nullo se inuicem egere ostenderent. Columnæ igitur sunt ecclesiæ apostoli, & maximè Petrus, & Iacobus, & Ioannes. E quibus duo cum domino ascendere merentur in montem, quorum unus in Apocalypsi saluatorem introduxit loquentem: Qui uicerit faciam eum columnam in templo dei mei, docens omnes credentes, qui aduersarium uicerint, posse columnas ecclesiæ fieri. Ad Timotheum uero Paulus scribens ait: Vt scias quomodo oporteat te in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei uiui, Columna autem, & firmamentum ueritatis, his & ceteris instruimur, tam apostolos omnesq; credentes, quam ipsam quoque ecclesiam columnam in scripturis appellari, & nihil interesse de corpore quid dicatur an membris, cum & corpus diuidatur in membra, & membra sint corporis. Dederunt itaque Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui uidebantur columnæ esse, dextras Paulo, & Barnabæ societatis. Sed Titus, qui cum eis erat, dextras non dederunt. Nec dum quippe ad eam mensuram peruenerat, ut posset ei Christi

Math. 17.

Apoca. 3.

1. Timo. 3.

mercimonia ex aequo cum maioribus credi. & eundem teneret negotiationis locum, quem Barnabas tenebat, & Paulus. Idcirco igitur hæc, quæ inter se & apostolos facta sunt, manifestat ut sciant Galatæ, quia quod ab eo acceperant, hoc uerum est, & probatum.

Ut nos in Gentibus, ipsi autem in circuncisionem, tantum, ut pauperum esse mus memores, quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.

Sancti pauperes, quorum precipue ab apostolis Paulo & Barnabæ cura mandatur, ij sunt, qui ex Iudæis credentes pretia possessionum suarum ad pedes apostolorum deferrebant egentibus largienda: uel qui à contri-
butilibus, cognatis, & parentibus suis quasi desertores legis, & in crucifixum hominem credentes, detestationi & piaculo ducebantur. In horum ministerio sanctus apostolus Paulus quanto labore sudauerit epistolæ eius testes sunt, scribentes ad Corinthios, ad Thesalonicensis, & ad omnes gentium ecclesias, ut præpararet munus hoc per se, uel per alios, qui eis placuissent Hierosolymam deferendum. Unde nunc confidenter dicit, quod etiam sollicitus fui facere hoc ipsum. Communis cura erat omnibus apostolis de pauperibus sanctis, qui erant in Iudæa, qui rerum suarum ueruarum pretia ad pedes apostolorum posuerant. Sic ergo ad gentes Paulus & Barnabas missi sunt, ut ecclesiæ gentium, quæ hoc non fecerant, ministrarent, participantes in orationibus ipsorum, qui hoc fecerant, si-
cut ad Romanos dicit. Nunc autem pergam Hierusalem ministrare sanctis. Placuit enim Macedonia,

Roma. 15

& Achaia communionem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem. Placuit enim illis; & debitores eorum sunt. Si enim in spiritualibus eorum communicauerunt Gentes, debent & carnalibus ministrare eis.

Cum autem uenisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim, quam uenirent quidam ab Iacobo, cum Gentibus edebat. Cum autem uenissent, subtrahebat & segregabat se timens eos qui ex circuncisione erant: & simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

Petrus autem cum uenisset Antiochiam obiurgatus est à Paulo: Non quia seruabat consuetudinem Iudeorum, in qua natus atque nutritus erat, quanquam apud Gentes eam non seruaret: sed obiurgatus est, quia Gentibus eam uolebat imponere, cum uidisset quosdam uenisse ab Iacobo, id est à Iudæa. Nam Ecclesiæ Hierosolymitanæ Iacobus præfuit. Timens ergo eos, qui adhuc putabant in illis observationibus salutem esse constitutam, segregabat se à Gentibus, & simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi apponeda
Gentibus illa onera seruitutis. Unde & Paulus hac eadē arte, quæ ille se simulabat, ei restitit in faciem; & loquitur coram omnibus, non tam ut Petrum arguat, quæ ut
ij, quorum causa Petrus se simulauerat, corrigantur. Quod in ipsius obiurgatione uerbi satis apparet. Non
ei ait, si tu cum Iudæis sis gentiliter, & non Iudæicè uiuis, queri.

Nō tã Pe-
trū à Pau-
lo argui,
quã alio-
rū cor-
reptionem
queri.

quomodo Gentes cogis iudaizare? Indissolubili argu-
mento constringit Petrum: imò per Petrum eos, qui pu-
gnabant inter se. Si inquit, ò Petre, tu natura Iudæus,
circuncisus à parua etate, & uniuersa legis præcepta
custodiens, nunc ob gratiam Christi scis ea nihil per se
habere utilitatis, sed exemplaria esse, & imagines fu-
turorum, & cum his, qui ex Gētibus sunt, cibum capis,
nequaquam ut ante superstitiosè, sed liberè & indiffe-
renter uictitans, quomodo eos, qui ex Gentibus credide-
runt, nunc recedens ab eis, & quasi à contaminatis te
separans & secernens, compellis iudaizare? Hoc totum
idcirco ait, non tam ut Petrum arguat, sicut iam dixi,
quàm ut ij quorum causa Petrus se simulauerant, corri-
gantur. Si enim immundi sunt, à quibus recedis, idcirco
recedis quia non habent circumcisionem: Compellis eos
ergo circumcidi, & Iudæos fieri, cum tu ipse natus Iu-
dæus Gentiliter uixeris. Et latenter ostendit causam,
quare aduersum eum disputauerit: quia scilicet Gen-
tes simulatione sua iudaizare compelleret, dum eum cu-
piunt emulari. Quòd autem hoc ei coram omnibus dia-
xit, necessitas coegit: ut omnes illius obiurgatione sana-
rentur. Non enim utile erat errorem, qui palàm noce-
ret, in secreto emendare. huc accedit, quòd infirmitas
& charitas Petri, cui ter à domino dictum est, amas
me? Pasce oues meas, obiurgationem talem posterioris
pastoris pro salute gregis libentissimè sustinet. Sed dic-
cet aliquis: Quare Paulum in facie restiterit Petro,
& eum reprehensibilem indicauit, cum & ipse factus
sit Iudæus Iudæus? Compattendo enim id fecit, non men-
tiendo. Fit enim quisque tanquam cui uult subuenire,

Cur palā
reprehen-
dit.

Dubium.

quando tanta misericordia succurrit alteri, quanta
subueniri sibi uellet, si eset ipse in eadem miseria con-
stitutus. Itaque fit tãquam ille, non quia fallit eum, sed
quia se cogitat sicut illum. Vnde illud est apostoli. Fra-
tres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos
qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis;
considerans teipsum, ne & tu tenteris. Nam si propterea quia dixit factus sum iudæis tanquã
Iudæus: & ijs qui sub lege erant tanquam sub lege es-
sem. Ideò putandus mendaciter suscepisse legis ueteris
sacramenta, quando caput totondit in Cheneris, & fa-
cto caluitio oblationem obtulit in Hierusalem, & Ti-
motheum circumcidit, & nudipedalia exercuit, quæ uti-
que manifestissimè de ceremonijs Iudæorum sunt: debu-
it & Gentium idolatriam eodem modo mentiendo sus-
cipere, qui dixit, etiam his qui sine lege erant, tanquã
sine lege se factum, ut eos lucri faceret: quod utique nõ
fecit. Nõ enim alicubi sacrificauit idolis, aut adorauit
illa figmenta, ac non potius liberè; tanquam martyr
Christi, detestanda & uitanda monstrauit. Id autem
quod ipse Paulus apostolus fecit; ut quasdam obserua-
tiones legitimas iudaica consuetudine retinendo, &
agendo in se, non se inimicum legi prophetisque mon-
straret, absit ut mendaciter eum fecisse credamus. De
hac quippe re satis est eius nota sententiã, qua fuerat
constitutum, nec Iudæos, qui tunc in Christum crede-
bant, prohibendos esse à paternis traditionibus, nec ad
eas gentiles, cum christiani fierent, esse cogendos: ut il-
la sacramenta, quæ diuinitus præcepta esse constaret, nõ
tanquam sacrilega fugerentur, nec tamen putarentur

Infra. 6.

sic necessaria iam nouo testamento reuelato, tanquam sine his quicumque conuerterentur ad deum salui esse non possent. Erant autem qui hoc putabant, atque predicabant. quauis iam recepto Christi euangelio: & eis simulatē consenserant Petrus & Barnabas. Ideoque cogebant gentes iudicare. Id erat enim cogere, sic ea necessaria predicare, tanquam & recepto euangelio nulla sine illis salus esset in Christo. Hoc error quorundam putabat, hoc timor Petri simulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. Galatarum infirmitas compulit eum narrare, quod nec ipsi Petro pepercit ueritatem euangelij non liberē defendenti, sicut ad profectum Corinthiorū manifestauit uisionem, quā annis quatuordecim occultauerat. hoc autem totum aggit, ut ostendat se nunquam circumcisionis fuisse fauorem, sicut de illo pseudoapostoli iactabant. Sunt uerō nonnulli, qui non Petrum apostolorum principem, sed quendam alium eo nomine, qui à Paulo est reprehensus, accipiunt: qui si Pauli apostoli studiosius uerba legissent, ista non dicerent. Dicitur enim Paulus, cum uenisset Petrus Antiochiam, in faciem ei respici: ut de quo Petro loqueretur ostenderet; in ipso suae narrationis initio praeiisit dicens: Creditum est mihi euangelium praeputij, sicut Petro circumcisionis. Qui enim operatus est Petro in apostolatū circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes. Patet ergo, de quo Petro Paulus loquitur, quem & apostolum nominat, & praefuisse euangelio circumcisionis narrat. Et fuerunt quidam, qui secundam Petri epistolā, in qua epistola Pauli laudat: sunt, cum dicerent non fuisse. Sed si eiusdem episto-

In eos, qui hic Petri nomine alium quēpiam intelligunt

Secundam Petri Canonice uere ab eo

lae uerba praesare uoluissent, longe aliter sentire poterāt: scriptam In ea quippe scriptū est: uoce delapsa ad eū huiuscemodi à magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. Atque subiūgit. Et hanc uocē nos auimus, cum essemus cum ipso in monte sancto. Legat itaque euangelij, et prorsus agnosceret, quia cum uox ista de caelo uenit Petrus apostolus, in monte cum domo stetit. Ipse ergo hanc epistolā scripsit, qui hanc uocē in monte cum domo audiuit

1. Petri. s.

Nos natura Iudaei, & non ex Gentibus peccatores. Peccatorum autem nomen Gentibus imposuerunt Iudaei, iam uetusta quadam superbia, tanquam ipsi iusti essent, uidendo stipulam in oculo alieno, & non trabem in suo. Secundum eorum morem locutus apostolus ait: Nos natura Iudaei, & non ex Gentibus peccatores; id est, quos appellant peccatores, cum sint & ipsi peccatores. Nos ergo, inquit, natura Iudaei cum gentiles essemus, non quos ipsi peccatores appellat, tamē & nos peccatores. In Christo Iesu credidimus, ut iustificemur per fidem Christi. Non autem quereret iustificari, nisi essent peccatores. Sciētes autē quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credidimus: ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.

Credimus in Christū, ut quod lex nobis non dederat, fides tribueret, quā habemus in Christo. Quod si recederes à lege, in qua saluari non potuimus, transgredimur ad fidē in qua non carnis queritur circumcisio, sed cordis pura deuotio, & nunc à gentibus recedendo hoc agimus, ut quicumque non est circumcisus immundus sit: Ergo iudices in CHRISTVM, in qua nos putabamus a te saluari,

peccati est ministra, quàm iustitiæ, quæ aufert circum-
cisionem, quâ qui non habuerit immundus est. sed absit
ut quod semel destruxi, & noui mihi non profuisse, rur-
sum uindicem. Semel à lege discedes legi sum mortuus,
ut in Christo uiuerem. Crucique eius adfixus, & in nouum
renatus hominem fide magis, quàm carne subsi-
sterem, & cum Christo egredere è mundo, quod semel
adorsus sum teneo. non mihi gratis Christus est mortuus,
in quem frustra credidi, si potui absque fide eius in
ueteri lege saluari.

Propter quod ex operibus legis non iustifi-
cabitur omnis caro.

Iustificabatur quondam ex lege, nõ omnis caro, sed tã-
tum ij homines, qui in palestina provincia erant. Nunc
autem ex fide Iesu Christi iustificatur omnis caro, dñ
ecclesie eius in toto orbe fundatur. Potest autè & per
opera legis non inconuenienter circumcisio, sabbatum,
dies festi, baptisimata, festa temporum, azima panum,
& cetera, quæ in sacramento, non propter iustitiam,
sed occupandi populi gratia, & ad domandam duriti-
am sunt data, intelligi.

Quod si quærentes iustificari in Christo, inuē-
uenti sumus & ipsi peccatores.

Non autem quærentes iustificari, nisi essent peccato-
res. An forte, quia in Christo uoluerunt iustificari, pec-
cauerunt? Quia si iam iusti erant, aliud quærendo uti
que peccauerunt. Sed ita est, inquit, ergo Christus pec-
cati minister est. Quod utique non possunt dicere, quia
& ipsi, qui nolebant nisi circumcisis Gentibus tradere
euangelium, in Christum crediderant, & ideo quod di-

cit, absit, non solus, sed cum ipsis dicit. Destruxit autem
superbiam gloriantem de operibus legis, quæ destrui et
deberet & posset. ne gratia fidei uideretur non necessa-
ria, si opera legis, etiam sine illa, iustificare crederen-
tur: & ideo præuicator est, si rursus illa edificat, di-
cens, quod opera legis etiam sine gratia iustificat, ut
Christus peccati minister inueniatur.

Nūquid Christus peccati minister est? Absit.
Si enim gentes fides sola non saluat, nec nos: quia ex
operibus legis nemo iustificabitur. Ergo adhuc &
nos peccatores sumus, & Christus peccati minister est,
tanquam non ualens peccata donare: sicut & lex, quæ
per Moysen data est, quæ tantum peccata ostendit, non
abstulit.

Si enim quæ destruxi hæc iterum ædifico,
præuicatorem me constituo.

Quid ergo? quia fidē Christi oppugnabas antea, quā
nunc ædificas, præuicatorem te constituis? Sed illam
non destruxi, quia destrui non potest. Hanc autem su-
perbiam uerè destruxerat, constanterq; destruebat, quia
destrui poterat. Et ideo non ille præuicator est, qui
rem ueram conaretur destruere, & posteaquàm uerā
esse, ac destrui non posse cognosceret, tenuit eam, ut in
ea ædificetur. Sed ille præuicator est, qui cum destru-
xerit rem falsam, quia destrui potest; eam rursus
ædificat.

Præuari-
cator.

Ego enim per legem legi mortuus sum, ut
Deo uiuam.

Mortuum autem se legi dicit, ut iam sub lege nõ esset,
sed tamen per legem, siue quia Iudæus erat, & tanquā

Similia.

pedagogū legem acceperat, sicut postea manifestat. Hoc aut agitur per pedagogū, ut non sit necessarius pedagogus, sicut per ubera nutritur infans, ut iam uberioribus non indigeat: & per nauē peruenitur ad patriā; ut iam nauis opus nō sit. Siue per legem spiritaliter intellectam legi mortuus est, ne sub ea carnaliter uiueret, ut per eandē legē spiritaliter intellectā moreretur carnalibus obseruationibus legis. Bene aut adiungit, ut deo uiuam. Deo quippe uiuit, qui sub deo est, legi autem, qui sub lege est. Sub lege autē uiuit, quantum quisque peccator est, id est in quantum à uetere homine non est mutatus.

Christo confixus sum cruci.

Quia dixerat se per legem legi mortuū, quomodo mortuus fuerit, ostendit. Christo confixus sum cruci, id est omnibus peccatis mortuus sum propter quā lex data est, & ideo lex mihi minime necessaria est.

Viuo autem iam non ego: uiuit uero in me Christus.

Quis uere dicat,
uiuit in me
Christus.

Non uiuit ille qui quondam uiuebat in lege, quia persequebatur ecclesiam: uiuit autem in eo Christus, sapientia, fortitudo, sermo, pax, gaudium, ceteraque uirtutes: quas qui non habet, non potest dicere, uiuit in me Christus. Quis ergo audeat Christo legem imponere, qui uiuit in Paulo? Non enim audet quis dicere, Christum nō rectē uiuere, ut ei coerendo lex imponenda sit. Hoc autem totum sub sua persona aduersum Petrum de Petro disputat.

Roma. 8.

Quod autem nunc uiuo in carne, in fide, inquit, uiuo filij dei.

Aliud est in carne esse, aliud in carne uiuere. Qui enim in carne sunt, deo placere non possunt. Vnde ad bene uiuentes dicitur: uos igitur in carne non estis, sed in spiritu. Quod uero subdidit, in fide uiuo filij dei, ita intelligendum est, ut etiam sic Christus uiuat in credente; habitādo in interiore homine per fidem, ut postea per speciem impleat eum, cum absorptum fuerit mortale à uita: quoniam futura uita promissa est Christianis. Ideoq; qui nunc est in hac uita auxilio dei munitus, uiuit in fide uitæ promissæ, uiuit. Hic enim in imaginem illius contemplatur, quasi pignus habens uitæ futuræ. Ut autem ostenderet quod uiuit in illo Christus: & quod in carne uiuēs, in fide uiuit filij dei, non meriti sui esse, sed per gratiam dei, quæ Christi amore nobis quæ sita est, addidit:

Qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me.

Pro quo utique, nisi pro peccatore, ut eum iustificaret? et dicit hoc qui Iudæus natus, & educatus erat, & abundantius emulatores extiterat paternarū suarū traditionum. Ergo & si pro talibus se tradidit Christus, etiam ipsi peccatores erant. Non ergo meritis iustitiæ suæ datum dicam, qui non opus erat dari iustis. Non enim ueni uocare iustos, ait dominus, sed peccatores: Ad hoc utique ne sint peccatores. Ad Romanos Apostolus de Deo loquitur, quod proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus eum tradiderit: Nunc uerò ait, quod se ipse tradiderit CHRISTVS, sed ipsum Christum pater tradidit, ut saluaret perditum mundum: Christus seipsum tradidit, ut patris, suamque faceret uoluntatem. Iudæus autem, & sacerdotes, & seniores

Math. 9
Roma. 8.
Quo pat
ter Chris
stus, & se
ipsum Chri
stus tradi
derit.

populi, & Pilatus uitam morti nescij tradiderunt. Ita-
que cum ipse se quoq; pro nostra salute tradiderit, bea-
tus multumq; felix erit, qui uiuente in se Christo, per
singulas cogitationes & opera potest dicere, in fide
uiuio filij dei, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me.

Non abiicio gratiam dei.

Qui gra-
tia dei ab-
iciunt:

Vt dicam per legem esse iustitiam. Ille autē abiicit gra-
tiam dei, qui post euangelium uiuit in lege, & post ba-
ptismum sordidatur peccatis.

Si enim per legem iustitia, ergo Christus gra-
tis mortuus est.

Id est sine causa mortuus est, quando per legem, id est
per opera legis, quibus Iudaei confidebant, posset esse ius-
titia in hominibus. Gratis autem mortuum Christum
nec illi dicunt, quos refellit, quoniam Christianos se uo-
lebant haberi. Non ergo recte per illa legis opera chri-
stianos iustificari suadebant. Icirco enim Christus mor-
tuus est, ut ea praestaret, quae lex non poterat. ac per hoc
non gratis mortuus est. Mors enim eius iustificatio pec-
catorum est. Hucusque contra Petrum: nunc ad Gala-
tas reuertitur, quibus recte dicit.

IN CAPVT TERTIVM.

Insensati Galatae, quis vos fascina-
uit non obedire veritati?

Dupliciter hic locus intelligi potest. Vel
ideo insensatos Galatas appellatos, à
maioribus ad minima uenientes, quod in
cæperant spiritu, & carne consummabantur. Vel ob id

quod unaquæque provincia suas habeat proprietates.
uel unaquæque gens uel bonum, uel malum habere adse-
ratur, quod alia non habet. Nos istas altitudines decli-
nantes, superiora sectabimur: Aut stultitia eos argui
dicentes, per quam spiritum legis, & literam diiudica-
re non possint: Aut uitio gentis corripere, quod indociles
sint, & uecordes, & ad sapientiam tardiores. Quod
autem sequitur, quis uos fascinauit? Dicitur fascino pro-
prie infantibus nocere, & etati paruula, & his qui nec-
dum firmo uestigio figant gradum. Vnde & quidam
de gentilibus, Nescio quis teneros oculus mihi fascinat
agnos. hoc utrumque uerum sit necne deus nouit, uide-
rit lector. quia potest fieri, ut & demones huic pecca-
to seruiant, & quoscumque in dei opere uel cepisse, uel
profecisse cognouerint, eos à bonis operibus auertant.
Nunc illud in causa est, quod ex opinione uulgi sum-
ptum putamus exemplum, ut quo modo tenera ætas no-
cere dicitur fascino; sic etiam Galatae in Christi fide
nuper nati & nutriti lacte, & non solido cibo, ueluti
quodam fascino sint toxico: & stomacho à fide nau-
seante, spiritus sancti cibum euomuerint. Trascensis e-
nim cum miraculo uerba sunt: quia sic fuerant deprauati,
ut nec se agnoscerent circumuentos. Omnis enim qui
fascinatur, de bono transit ad malum: Sicut & hi de li-
bertate & securitate ad seruitium & sollicitudinem
transierunt.

Vergilius

uulgi.

Ante quorum oculos Iesus Christus proscri-
ptus est, & in uobis crucifixus:
Nobis enim recte proscriptus est Christus, de cuius pa-
tibus & passione, alapis & flagellis omnis propheta-

rum prædicit chorus: ut crucem ipsius nõ de euangelio tatum, in quo crucifixus refertur, sed multò antequam descendere dignaretur ad terras, & hominem, qui est crucifixus, adsumeret, nouerimus. Nec parua laus Galatarum est, quòd ita crediderint in crucifixum, ut eis fuerit antè proscriptus, quòd scilicet lectitantes prophetas, & omnia ueteris legis sacramenta noscentes, uia et ordine uenerint ad credendum.

Hoc solum uolo à uobis discere, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Respondetur utique, ex auditu fidei. Ab apostolo enim prædicata est eis fides. In qua prædicatione utique ad uentum, & præsentiam sancti spiritus senserant. Sicut illo tẽpore in nouitate inuitationis ad fidem etiam sensibilibus miraculis præsentia sancti spiritus apparuit, sicut in Actibus apostolorum legitur. Hoc autem factum erat apud Galatas antequam isti ad eos peruerteros & circumcidendos uenissent. Iste ergo sensus est, si in illis operibus legis esset salus uestra, non uobis spiritus sanctus, nisi circumcisus daretur. Deinde intulit:

Sic stulti estis, ut cum spiritu cõperitis, nunc carne consummamini?

Hoc est quod superius in exordio dixerat, nisi aliqui sint, qui conturbant uos, & uolunt conuertere euangelium Christi. Conturbatio enim ordini contraria est: Ordo est autem, à carnalibus ad spiritalia surgere, non ab spiritalibus ad carnalia cadere, sicut istis acciderat: Cùm Iudæi non aliter spiritum accipiant, nisi per fidem: Vos econtariò putatis uobis spiritum non sufficere, nisi & legi subdamini. Et hæc est euangelij con-

uersio retrorsum quod quia bonum non est, non est euangelium cum hoc adnunciatur.

Tantã passi estis sine causa: si tamen sine causa.

Multa iam pro fide tolerauerant, non timore tanquam sub lege positi: sed magis in ipsis passionibus charitate timorem uicerant: Quoniam charitas dei diffusa erat in cordibus eorum per spiritum sanctum, quem acceperant. sine causa ergo, inquit, tanta passi estis, qui ex charitate, quæ in uobis tanta sustinuit, ad timorem relabi uultis: si tamen sine causa tanta passi estis. Hic si tamen non dubitantis est, sed confirmantis. Ut est illud, si tamen iustum est apud deum retribuere his qui uos tribulant, tribulationem: & uobis, qui tribulamini, requiem nobiscum. Quod enim sine causa factum dicitur, superfluum est. Superfluum autem, nec prodest, nec nocet. Hoc uerò uidendum est, ne ad perniciem ualeat. Non enim hoc est non surgere, quod est cadere: quanuis isti nondum cecidissent, sed iam inclinarentur, ut caderent. Nam utique adhuc in eis spiritus sanctus operabatur, sicut consequenter dicit.

Qui ergo tribuit uobis spiritum, & operatur uirtutes in uobis, ex operibus legis; an ex auditu fidei?

Tribuit, hoc est administrat, præsentis temporis est legendum, ut ostendatur per singulas horas, atque momenta semper dignis spiritum sanctum ministrari. Et quantò quis in dei opere & amore profecerit, tan-

Roma. 5:

2. Theß. 3:

tō magis sancti spiritus in se habere uirtutes, quas au-
ditus fidei, & non legis opera consummant. Non quō
legis opera contemnenda sint, & absque eis simplex fi-
des adpetenda: sed ipsa opera fide Christi adornētur.

Abacuc. 2. Scita est enim sapientis uiri illa sententia, non fidelem
uiuere ex iustitia, sed iustum ex fide. Simul ostenditur,
Galatas, accepto post fidem sancto spiritu, dona habu-
isse uirtutum: Id est, prophetiam, genera linguarum,
morborum curationes, & cetera, quæ ad Corinthios
in donis spiritualibus enumerantur. & tamen post tan-
ta, quia forsitan gratiam discernendorum spirituum
non habebant, à falsis doctoribus irretiti sunt.

Sicut Abraham credidit deo, & reputatū est
illi ad iustitiam.

Hoc enim maxime in eo uictoriosum est, quod antequā
circumcideretur, deputata est fides gentium ad iustiti-
tiam. Et ob hoc refertur rectissime quod ei dictum est,

Gene. 22. Quia benedicentur in te omnes gentes. Imitatione uti-
que fidei eius, qua iustificatus est etiam ante sacramē-
tum circumcisionis, quod ad fidei signaculum accepit;
& ante seruitutem legis, quæ multo post data est tem-
pore. Recte talis reputatur fides ad iustitiam, qui le-
gis opera supergressus, deum non metu, sed dilectione
promeruit.

Cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi
sunt filij Abraham.

Roma. 4. Verum est, quia credentes filij sunt Abraham. Quia si
Abraham ex fide iustificatus est primus, quotquot post
tunc credunt, filij eius sunt, siue ex Iudeis, siue ex gen-
tibus. Pleniùs de hoc in epistola ad Romanos dispu-

tabat. quod fides reputata sit Abraham, & ceteris, qui-
cunque hac mente crediderint, quia incircumcisus cre-
didit Abraham, qui exultauit, ut uideret diem domini, *Ioan. 8.*
& uidit, & letatus est. Vnde et ad ifideles Iudeos dici-
tur: Si filij essetis Abraham, opera Abraham faceretis.

Prouidens autem scriptura, quia ex fide iu-
stificat gentes Deus; prænunciauit Abraham,
quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur
qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli
Abraham.

Non quō ipsa scriptura, atramentum uidelicet & mē-
brana, quæ insensibiles sunt, possint futura prænoscere:
sed quō spiritus sanctus, & sensus qui in literis latet,
multis post seculis uentura prædixerint. Porro exem-
plum, quod de Genesi sumptum est, ita in proprio uolu-
mine continetur. Et benedicetur in semine tuo oēs gen-
tes terræ. Quod Apostolus super Christo interpretans *Paulo*
ait: Non est scriptum in seminibus, quasi in multis: sed *post, hoc*
quasi in uno, & semini tuo, qui est Christus. Itaque non *capite.*
nunquam uel detraxerunt uerba, uel addiderunt. nulli
uero dubium quod in Isaac, & in Iacob, siue in duode-
cim patriarchis, & ceteris, qui de Abraham stirpe de-
scendunt, non fuerint benedictæ uniuersæ nationes: sed
in Christo Iesu per omnes gentes laudabant deum, &
benedicitur nouum nomen super terras.

Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub
maledicto sunt. Scriptū est enim. Maledictus
omnis, qui non permanferit in omnibus, quæ
scripta sunt in libro legis huius, ut faciat ea:
Sub timore uult intelligi, non in libertate: ut scilicet

Quis apud deū iustus.

Legē pro operibus interdum accipi.

corporali presentiq; uindicta uindicaretur in eos, qui non permanerent in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut facerent ea. Huc quoque accederet, ut in ipsa corporum pœna etiam maledicti ignominiam formidarent. Ille autem iustificatur apud deum, qui eum gratis colit: non scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum: aut timore amittendi. In ipso enim solo uera nostra beatitudo, atque perfecta est. Et quoniam inuisibilis est oculis carnis, fide colitur quãdã in hac carne uiuimus, sicut supra dixit: Quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij dei. Et ipsa est iustitia, quod pertinet quod dictum est, quia iustus ex fide uiuit. Hinc etenim ostendere uoluit, quod in lege nemo iustificatur, quia scriptum est, iustum ex fide uiuere. Quis in re intelligendum est in lege quod nunc ait, in operibus legis dictum esse: et hoc istis, qui in circumcisione carnis, et talibus obseruationibus continentur. in quibus qui uiuit ita in lege est, ut sub lege uiuat: sed legem, ut dictum est, pro ipsis operibus legis nunc posuit, quod de posterioribus manifestatur. Ait enim. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, uiuet in illis. Non ait, qui fecerit eam, uiuet in ea, ut intelligas legem in hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui autem uiuebant in his operibus, timebant utique, ne si nõ ea fecissent, lapidationem, uel crucem, uel aliquid huiusmodi paterentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, uiuet in illis: id est habebit præmium, ne in ista morte puniatur. Non ergo apud DEVM, Citius ex fide si quis in hac uita uixerit, cum hinc excesserit, tunc

eum magis habebit presentissimum præmium. Non utique ex fide uiuit, quisquis presentia, quæ uidentur, uel cupit, uel timet: quia fides DEI ad inuisibilia pertinet, quæ post dabuntur. Nam est ista quædam in operibus legis iustitia, quando sine suo præmio relicta non est, ut qui fecerit, uiuat in eis.

Vnde et ad Romanos dicit: Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud DEVM. Aliud est ergo non iustificari, aliud non iustificari apud DEVM. Qui omnino non iustificatur, nec illa seruat quæ temporale habent præmium, nec illa quæ æternum. Qui autem in operibus legis iustificatur, non apud Deum iustificatur, quia temporalem inde expectat, uisibilemque mercedem. sed tamen est etiam ista; ut dixi, quædam, ut sic dicam, terrena, carnalisque iustitia. Nam et ipse Apostolus eam iustitiam uocat, Cùm alibi dicit, Secundum iustitiam quæ in lege est, conuersatus qui fuerim sine quærela. Propterea dominus noster IESVS CHRISTVS iam libertatem daturus credentibus, quasdam earum obseruationum non seruauit ad libertatem. Vnde etiam cùm sabbato esurientes discipuli spicas euulsissent, respondit indignantibus, dominum esse filium hominis etiam sabbati. Itaque illa carnaliter non obseruando carnali conflagrauit inuidia, et suscepit quidem pœnam propositam illis, qui eam non obseruassent, sed ut credentes in se talis pœna timore omnino liberaret, ad quod refertur, quod nunc consequenter adiunxit.

Roma. 4.

Philip. 3.

Math. 12.

Christus nos redemit de maledicto legis, Factus pro nobis maledictum: quia scriptum est.

Deute. 21.

Maledictus omnis qui pendet in ligno.

Mors peccati dicitur, quia ex peccato orta est.

Mors hominis ex pena peccati est, Vnde & ipsa peccatum dicitur. non quia peccat homo dum moritur, sed quia ex peccato factum est, ut moriatur: sicut alio modo dicitur, Lingua proprie caro, quae intra dentes sub palato mouetur: & alio modo dicitur lingua quod per linguam fit: secundum quem modum dicitur lingua graeca, alia latina. Et manus alio modo dicitur ipsum proprie corporis membrum, quod mouemus ad operandum: & alio modo manus dicitur scriptura, quae fit per manum. Dicimus enim, prolata est manus eius, lecta est aduersus eum manus eius, habeo manum tuam, manus utique proprie membrum est hominis. Non autem opinor illam scripturam membrum esse hominis: & tamen dicitur manus, eo quod manu facta sit. Sic & peccatum non tantum ipsum opus malum, quod pena dignum est, sed etiam ipsa mors, quae propter peccata est, peccatum appellatum est. Illud itaque peccatum, quo reus esset mortis, non commisit Christus: illud autem alterum, id est, mortem, quae peccato inflata est humane naturae, suscepit pro nobis. Hoc suspendit in ligno, hoc maledictum est per Moysen. Ibi mors danata est, ne regnaret. & maledicta est, ut periret. quapropter per Christi tale peccatum danatum est & nostrum peccatum, ut nos liberaremur: ne regnante peccato, nos damnati remaneremus. Quid ergo miratur Faustus, maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis sine peccato christi: Ex peccato tamen hominis etiam

Contra Faustum Manicheum.

in Christo factum. ex Adam quippe corpus adsumpsit: quia ex Adam descendit uirgo Maria, quae peperit Christum. Dixerat autem deus in paradiso: quae die tetigeritis, morte moriemini. Hoc est maledictum, quod pependit in ligno. Ille neget Iesum maledictum, qui negat & mortuum. Qui autem confitetur & mortuum, & negare non potest mortem de peccato esse, & ob hoc etiam ipsum peccatum uocauit: audiat apostolum dicentem, Quoniam uetus noster homo simul cum illo crucifixus est: & intelligat quem maledictum Moyses dixerit, Ideo quae securus apostolus ait de Christo. Factus est pro nobis maledictum, sicut non timuit dicere, pro omnibus mortuus est. Hoc est enim mortuus est, quod maledictus: quoniam mors ipsa ex maledicto est, & maledictum est omne peccatum, siue ipsum, quod fit ut sequatur supplicium, siue ipsum supplicium, quod alio modo uocatur peccatum, quia fit ex peccato. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solueret reatum nostrum, & finiret etiam supplicium nostrum. Ex ingenio meo ista dixerim, si non apostolus toties hoc inculcat, ut & dormientes excitet, & calumniantes confundat. Misit, inquit, Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, quia non de traduce mortalitatis, in Maria per masculum uenerat: sed tamen quia de peccato est mors, illa autem caro, quamuis ex uirgine, tamen mortalis fuit: & eo ipso, quo mortalis erat, similitudinem habebat carnis peccati. Hoc appellat etiam peccatum, consequenter dicens: Vt de peccato damnaret peccatum in carne. Item alio loco Eum, inquit, qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, ut nos simus iusti a dei

Gene. 2

Probat non incongrue christum maledictum dici sicut et a libi peccatum dicitur.

Roma. 8:

1. Cor. 5

in ipso. Cur ergo timeret Moyses dicere maledictum, quod Paulus non timuit dicere peccatum? Planè hoc propheta ei præuidere debuit, & prædicere paratus ab hæreticis cum apostolo reprehendi. Quisquis enim reprehenderit prophetam dixisse maledictum, cogitur reprehendere apostolum dixisse peccatum. Nam utiq; maledictum comes peccati est. Nec ideò maior inuidia est, quòd addiderit deo, ut diceret, maledictus deo omnis qui pependerit in ligno. Nisi enim deus odisset peccatum, & mortem nostram, non ad eam suscipiendam atque delendam filium suum mitteret. Quid ergo mirum, si maledictum est deo, quod odit deus? Tantò enim libentius nobis donat immortalitatem, quæ futura est Christo ueniente: quantò misericordius odit mortem nostram, quæ in ligno pependit Christo moriente. Quòd autem additum est omnis, ut diceretur maledictus omnis qui pependit in ligno, non sanè Moyses minus præuidit, etiam iustos in cruce futuros, sed bene præuidit hæreticos ueram mortem domini negaturos: Et ideò uolentes ab hoc maledicto Christum seiungere, ut à mortis etiam ueritate seiungerent. Si enim uera illa mors nõ erat, nullũ maledictũ Christo crucifixo pependit in ligno: quia nec uerè crucifixus est: sed cõtra lõgè futuros hæreticos quã de longè clamat Moyses: sine causa tergiuersamini. O quibus displicet ueritas mortis Christi, maledictus estis qui pependit in ligno. Nõ ille, aut ille: sed omnis omnino, etiã & filius dei, etiam prorsus. Nam hoc est, quod non uultis, inde satagitis, inde seducitis. Displicet enim uobis maledictus pro nobis quia displicet mortuus pro nobis. Tunc enim extra male

dictũ illius Adã, si extra illius mortẽ. Cũ uerò ex hoĩe & pro hoĩe mortẽ suscepit, ex illo, & pro illo èt maledictum, quod mortẽ comitatur, suscipere nõ dedignatus est: etiã ille prorsus, etiã ille filius dei, sp̄ unius in sua iustitia, mortuus autẽ propter delicta nostra, in carne suscepta ex pœna nostra. ac per hoc additũ est oĩs; ne Christus ad ueram mortem non pertinere diceretur, si à maledicto, quod morti coniunctum est, insipienti honorificentia separetur. Qui autem ex ueritate euangelica fidelis est, intelligit iam non esse contumeliam Christi ex ore Moysi, Cũ eum dixit maledictum, non ex diuinitate maiestatis suæ, sed ex conditione pœnæ nostræ; ex quo in ligno suspensus est. quare nõ est laus Christi ex ore Manichæorum, cũ eũ negant carnẽ habuisse mortale, in qua ueram mortẽ pateretur. quia ex illo prophético maledicto, laus intelligitur humilitatis: ex isto hæretico quasi honore crimen obijcitur falsitatis. Si ergo negas maledictũ, negas & mortuũ. Si negas mortuum; non iã contra Moysen, sed contra apostolos dimicas. Si autẽ confiteris mortuũ, cõfiteri suscepisse pœnã peccati nostri sine peccato nostro. Iam uerò ubi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede uenientem, aut ex maledictione. Si ex benedictione uenit pœna peccati; opta esse semper in pœna peccati. Si autem optas inde liberari, crede per diuinã sententiã iustitiã ex maledictione uenisse. Confiteri ergo maledictum suscepisse pro bonis; quem confiteris mortuum esse pro nobis. Nec aliud significare uoluisse Moysen cũ diceret, maledictus omnis qui in ligno pependerit, nisi mortalis omnis, & moriens omnis, qui in ligno pependerit.

Poterat enim dicere, maledictus omnis, qui mortalis, aut maledictus omnis moriens. Sed hoc est quod asserit prophetia, Quia sciebat Christi mortem in cruce per suram & futuros hereticos, qui dicerent: Repedit quidem in ligno, sed specie quadam, non ut uere moreretur. Clamando ergo maledictus, nihil aliud clamauit, nisi quia uere mortuus, sciens mortem hominis peccatoris, quam sine peccato ipse suscepit, de illo maledicto uenientem, quo dictum est. Si tetigeritis, morte moriemini.

Vt adoptionē spiritus accipiamus per fidem. Id est, ut quod non timetur in carne, sed quod spiritu diligitur, credituris adnuncietur.

Fratres, secundum hominem dico, tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat.

Cum enim testator mutet testamentum, non confirmatum mutat. Testatoris enim morte confirmatur. Quod autem mors testatoris ualet ad confirmandum testamentum eius, quia consilium iam mutare non potest: Hoc incommutabilitas promissionis dei ualet ad confirmandam hereditatem Abraham, cuius fides deputata est ad iustitiam.

Abraham dictae sunt promissiones, & semini eius. Non dicit, & feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus.

Semen Abraham, cui dictae sunt promissiones, Christum dicit apostolus: Hoc est, omnes christianos fidem imitantes Abraham. Quos ad singularitatem redigit commendando, quod non dictum est & feminibus, sed semini

tuo. Quia una est fides, & non possunt simul iustificari, qui uiuunt ex operibus carnaliter, cum his, qui uiuunt ex fide spiritualiter. Vincibiliter autē quod infert, lex non data erat, nec posset post tot annos ita dari, ut antiquas Abraham promissiones irritas faceret. Si enim lex iustificat, non est iustificatus Abraham, qui multum ante legem fuit. Quod quia dicere non possunt, coguntur fateri non legis operibus iustificari hominem, sed fide. Simul etiam nos cogit intelligere, omnes antiquos patres, qui iustificati sunt, ex ipsa fide iustificatos. Quod enim nos ex parte praeteritum, id est primum aduentum domini: ex parte futurum, id est secundum aduentum domini credendo salui efficiemur: Hoc totum illud est, utrunque aduentum futurum credebant reuelante sibi spiritu sancto, ut salui fierent. Vnde est etiam illud: Abraham concupiuit diem meum uidere, & uidit, & gaudisus est.

Hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo, quae post quadringentos & triginta annos facta est lex, non irritum facit, ad euacuandam promissionem.

Primum propter imperitos ipsos annos minutatim, atque subtiliter discutiamus. Et post quid exinde sentendum sit exponemus. Igitur Abraham, cum septuaginta quinque esset annorum diuinum accepit oraculum, ut e rediretur de terra sua: qui post uiginti quinque annis genuit Isaac, qui erat annus uitae suae centesimus. Qui Isaac anno uitae suae sexagesimo genuit Iacob, & usque ad le Esau. Hi sunt anni à prima Abraham promissione octoginta quinque. Denique Iacob anno uitae suae nonagesi

Ioan. 8.

Gene. 12
Computa
tio anno
missionis
Abrahae
usque ad le
gem.

Gene. 21

mo primo genuit Ioseph. & anno uitæ suæ ceterimo tri-
 cesimo, qui erat annus uitæ Ioseph tricesimus nonus, de
 Gene. 47. scendit in Aegyptum. Hi sunt anni à prima promissio-
 ne Abrahamæ ducenti quindecim. Manseruntq; filij Israel
 in Aegypto, post introitum Iacob, annis ducentis quin-
 decim. Post mortem uerò Ioseph annos centum quadra-
 ginta quatuor. Inter mortem Ioseph & natiuitatem
 Exo. 7. Moysi fuerunt anni sexaginta: quia octoginta annorū
 erat Moyses, quando apparuit ei deus, & misit eum
 ad Pharaonem. Si quis ista dubitat, uel calculandi, &
 inueniendi summam annorum, non habet scientiam. Su-
 mat annos ab introitu Iacob in Aegyptum, & inuenia-
 et usque ad mortem Ioseph annos septuaginta unum.
 his adde sexaginta quatuor, fiunt ceterum triginta quin-
 que: Quia sexagesimo quarto anno post mortē Ioseph
 inuenitur natus esse Moyses. His adde octoginta annos
 uitæ Moysi, quia tot annorum erat quādo missus est ad
 pharaonem. Hos adde ad centum triginta quinque su-
 periores annos, & fiunt ducēti quindecim. A prima igitur
 promissione Abrahamæ usque ad introitū Iacob in Ae-
 gyptū, fuerūt anni ducēti quindecim. Et inde usque ad
 transitū maris rubri, anni ducēti quidecim. Fuit in sum-
 ma quadringenti triginta. Et hoc est, quod ait aposto-
 lus hoc loco. Non autē dico testamentū confirmatum à
 deo, quæ facta est post quadringētos & triginta an-
 400. nis. Sed dicit aliquis. Quō potest fieri, ut tam paucos si-
 afflictio- lij Israel in terra Aegypti steterint, annos, cū scriptura
 nis prædi libri Geneleos narret, quod dixerit deus ad Abrahā.
 Etis Abra Scito prænosces, quia peregrinū erit semen tuū in ter-
 hæ, Ge. 15 ra nō sua, & subijcient eos seruitati, & efficient annis

quadringentis? Non itaque, quod ait, in seruitutē redi-
 gens eos, ad quadringentos annos referendū est, tanquā
 per tot annos habuerint in seruitute: sed referēdi sunt
 quadringēti anni ad id, quod dictū est, peregrinū erit
 semen tuū in terra nō sua. Quia siue in terra Chanaā,
 siue in Aegypto, peregrinū erat illud semen antequām
 hereditatē sumerent in terra, ex promissione dei. quod
 factū est posteaquām ex Aegypto liberati sunt: ut per
 speciem locutionis, quā grammatici, hyperbatō uocat;
 dictum esse intelligatur. Et est sensus, uel ordo uerborū:
 Sciendo scias, quia peregrinum erit semen tuū in terra
 non sua quadringentis annis. Illud autem interpositum
 intelligatur, & in seruitutem redigent eos, & nocebunt
 illis, ita ut ad CCCC. annos ista interpositio non per-
 tineat. In extrema enim parte annorum summe huius,
 hoc est post mortem Ioseph factum est, ut in Aegypto
 populus dei duram perageret seruitutē. Sequitur qua-
 stio satis necessaria. Si enim fides iustificat, & priores
 sancti, qui apud deum iustificati sunt, per ipsam iustifi-
 cati sunt, quid opus erat legem dari? Simplex autē sen-
 sus, qui hoc loco textitur, hāc uim habet, ut doceret apo-
 stolus, nō posse per legē, quæ postea data est, repromis-
 siones, quæ ante factæ sunt ad Abrahā, destrui: & poste-
 riora prioribus præiudicare. Cū repromissiones ad A-
 brahā ante quadringētos & triginta annos datae sint,
 quod benediceretur in illo uniuersæ nationes: legis autē
 obseruatio, quod qui fecisset eā uiueret in ea, Post qua-
 dringētos & triginta annos Moysi data sit, in monte
 Sinai. Ecōtrariō hic dici poterat. Quid ergo necesse fu-
 it legem post tantum tempus repromissionis dari, cum

Questio
 quid opus
 erat lege

ex data lege suspitio destructa: sponſionis potuerit oboriri: & manente repromissione, non profutura lex data sit. quam praeuidens apostolus quaestionem, in sequentibus ipse sibi proponit, & explicat, dicens.

Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promissum erat: ordinata per angelos in manu mediatoris. mediator autem vnus non est: Deus autem vnus est.

Lex ad peccatum coercenda imposita. Quia manente repromissione, quae facta fuerat ad Abraham, lex postea data per Moysen frustra uidebatur illata: cur data sit explicat, propter transgressiones, inquit. Post offensam enim in heremo populi: post adoratum vitulum, & murmur in dominum, lex transgressiones prohibitura successit. Superbienti ergo populo lex posita est, ut quoniam gratiam charitatis, nisi humiliatus accipere non posset: & sine hac gratia nullo modo praecepta legis implet: transgressione humiliaretur, ut quereret gratiam: nec se suis meritis saluum fieri (quod superbum est) opinaretur, ut esset non sua potestate & uiribus iustus, sed in manu mediatoris iustificantis impium. Per angelos autem ministrata est omnis dispensatio ueteris testamenti, agente in eis spiritu sancto, & ipso uerbo ueritatis nondum incarnato, sed nunquam ab aliqua ueridica administratione recedente: quia per angelos disposita est illa dispensatio legis, cum aliquando suam, aliquando dei personam, sicut prophetarum etiam mos est, agerent. Perque illam legem morbos ostendentem, non auferentem, etiam praeuentionis crimine contrita superbia est. Disposita est per an-

gelos, sed in potestate mediatoris, ut ipse liberaret a peccatis per transgressionem legis coactos confiteri, opus sibi esse gratia & misericordia domini, ut sibi peccata dimitterentur, & in noua uita per eum, qui pro se sanguinem fudisset, reconciliarentur deo. In istis enim erat per transgressionem legis confringenda superbia: qui gloriantes de patre Abraham, quasi naturaliter se iactabant habere iustitiam, & merita sua in circumcisione ceteris gentibus tanto perniciosius, quanto arrogantius praeferebant. Gentes autem facillime etiam sine huiusmodi legis transgressione humiliarentur. Homines enim nullam ex parentibus originem iustitiae se trahere praecedentes, simulachrorum etiam seruos inuenit euangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illam iustitiam parentum eorum in colendis idolis, quam esse arbitrabantur: ita etiam iudeis dici poterat, falsam fuisse iustitiam patris Abraham. Itaque illis dicitur Facite ergo fructum dignum poenitentiae, et ne dixeritis uobis, patrem habemus Abraham. Potens est enim deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Istis autem dicitur. Propter quod memores estis, quod uos aliquando gentes in carne, qui dicimini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manufacta, qui eratis illo tempore sine Christo, alienati a societate Israel, & peregrini testamentorum, promissionis spe non habentes, & sine deo in hoc mundo. Denique illic in fideles de oliua sua fracti, hic autem fideles de oleastro in oliua illorum inferti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressione atterenda superbia: sicut ad Romanos, cum scripturarum uerbis peccata eo

Lucæ. 3

Ephē. 2.

Roma. 3 rum exaggerasset. Scitis aut, inquit, quoniam quaecunque lex dicit, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, & reus fiat omnis mundus deo. Iudaei scilicet de transgressione legis, & gentes de impietate sine lege. Vnde & iterum ait. Conclufit enim deus omnia in incredulitate, ut omnibus misereatur.

Roma. 11. Lex ergo aduersus promissa dei absit. Non ergo lex data est, ut peccatum auferret: sed ut sub peccato oia concluderet. Lex enim ostendebat esse peccatum, quod illi per consuetudinem cecati possent putare iustitiam: ut hoc modo humiliati cognoscerent non in sua manu esse salutem suam, sed in manu mediatoris. Absit utique, quia non est lex inimica promissionis, quippe cum confirmet eam. Nam primus Moyses dixit: Prophetam uobis suscitabit deus de fratribus uestris. Hoc dictum de Christo Petrus apostolus probat in Actibus Apostolorum.

Deute. 18. Si enim data esset lex, quae posset uiuificare, vere ex lege esset iustitia. Sed conclufit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius aut quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem; quae reuelanda erat.

Act. 13. Sicut mediator dei & hominum inter dantem & accipientem legem medius fuit: sic lex ipsa, quae post repromissionem data est, inter repromissionem & completionem eius media subrepsit. Quae non idcirco arbitranda est Lex promissionem excludere, quia postea subsequuta eam, quae prius fuit, uidetur abolere: sed ex eo, quod non potuit uiuificare, nec id tribuere, quod repromissio prima pollicetur

ta est, manifestum est in custodiam eam repromissionis, ut, sed cum non in subuersionem datam. Si enim data esset lex, quae posset prestare uitam, & id quod repromissio sponderat exhibere: uerè promissio per legem putaretur exclusam. Nunc autem propter transgressiones (ut supra diximus) posita, magis eos arguit peccatores, quibus post repromissionem in custodiam, & ut ita dicam, in carcerem data est: ut quia per arbitrij libertatem noluerunt innocentes expectare promissum, legalibus uinculis prepediti, & in seruitutem mandatorum redacti, custodirentur in aduentum futurae in Christo fidei, quae finem repromissionis adferret. Iustitiam hanc dicit, quae apud Deum reputatur iustitia, id est fidei, quia & lex habuit iustitiam, sed ad praesens; non quae iustificaret apud deum. remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret iustos: sed ad hoc data est, ut terrori esset prouocans homines ad bonam uitam, irreuerentes puniens. Ideoque non est data lex, quae posset uiuificare, sed condemnare. Nec uerò estimandum scripturam auctorem esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicatur: Cum mandatum quod ex iure praecipitur, ostendat potius, arguatque peccatum, quam sit causa peccati. Quomodo & iudex non est auctor sceleris, nequam homines uinciendo, sed concludit eos, & nocentes sententiae suae auctoritate pronunciat, ut debitores poenae indulgentia, postea, si uoluerit, principalis absoluat: Quod autem dicit, priusquam ueniret fides, 'sub lege custodiebamur', conclusi in eam fidem, quae reuelanda erat: Aesi aperte dicat, iam nos reatus legis non obligat, iam per gratiam liberatos.

Scriptura
ra legis,
ut nec ma
datum
quod pia,
nec iudex
non fuit
causa pec
cati, sed
index tan
tum.

2. Cor. 3. Nāque antequā spiritalem gratiam humiliati recipere uuis, nihil nisi mortificabat nos litera, iubens quod nō poteramus implere: vnde dicit, litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Conclusio enim eorum erat tantum timor unius dei, & quōd prauaricatores ipsius legis inuenti sunt, non ad perniciem, sed ad utilitatem ualuit eis, qui crediderunt. Cognitio enim maioris aegritudinis, & desiderari medicum uehementius fecit, & diligere ardentius. Cui enim plurimum dimittitur, plurimum diligit.

Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo Iesu, ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides, iam non sub pædagogo sumus. Omnes enim filij Dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu.

Pædagogus.

Pædagogus græcū est. Pædagogus, pedi sequus. Pædagogū eruditorem, uel nutritorem puerorum dicimus. Pædagogus dicitur, qui parulis assignatur, ab eo quōd pueros agat, id est, ducat, & lasciuientem refrenat ætatem, & prona in uitia corda teneantur dum tenera studijs eruditur infantia, & ad maiores philosophiæ, ac regēdæ reipublicæ disciplinas metu pænæ coercita præparetur. Non tamē pædagogus magister & pater est, nec hereditatem & scientiam pædagogi is qui eruditur expectat: sed alienū custodit filiū pædagogus, ab eo, postquam ille ad legitimum capiendæ hereditatis tempus aduenerit, recessurus. Denique & nomē pædagogi hoc ipsum sonat: & est compositum ab eo quōd pueros agat, id est, doceat. Itaque & Moyse lex populo lasciuienti, ad instar pædagogi seuerioris ad-

posita est, ut custodiret eos, & futuræ fidei præpararet. que postquam uenit, & credidimus in Christū, iā non sumus sub pædagogo: Tutor à nobis, curatorq; discedunt: & legitimum ætatis tempus ineuntes uere dei filij nominamur. cui nos generat, non lex abolita, sed mater fides, quæ est in Christo Iesu. Quōd si quis post consummatum ætatis suæ tempus quando iam heres, et liber, & filius appellatur, uoluerit esse sub pædagogo: sciat se non posse legibus paruuli uiuere. Vbi enim nūc compleri potest illud, Ter in anno apparebit omne masculinum tuum in cōspectu domini dei tui, subuersa Hierusalem, & templo usque ad cineres dissipato: ubi salutare & pro peccato hostiæ? ubi similarum decoretio, holocaustorum oblatio, æternus ignis, altari omnino destructo: noxijs uerò quæ poterit pœna discerni, scriptura dicente, Auferetis malum de medio uestrum; seruientibus Iudæis, & Romanis regnantibus: atque ita fit ut nec sub patre, nec sub pædagogo uiuant: dum & lex impleri non potest post successionem fidei, & fides, dum pædagoga lex, adpetitur, non tenetur.

Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Quōd autem Christus sit indumentum fidelium, non solum de presenti loco, uerum etiam de alio comprobatur, Paulo eodem cohortante: Induite uos dominum Iesum Christum: dum immutantur, Christū induunt, quādo hoc appellantur, quod credūt. Si igitur, qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt, manifestum est eos, qui non sunt induti Christum, non fuisse baptizatos in Christo. Quōd autem filios dei dicit esse omnes per

Exo. 34

Leuit. 4. 5
& 6

Deute. 13.

Roma. 13.

fidem, quainduerunt CHRISTVM, quicumque in ipso baptizati sunt, ad hoc ualet, ne gentes de se de sperarent, quia non custodiebantur sub pædagogō, & ideo se filios non putarent: sed per fidem induendo CHRISTVM, omnes filij fiunt, nō natura, sicut unicuique filius, qui etiam sapientia dei est: Neque potentia & singularitate susceptionis, ad habendam naturaliter, & agendam personam sapientiæ, sicut ipse mediator unum cum ipsa suscipiente sapientia sine interpositione alicuius mediatoris effectus, sed filij fiunt participatione sapientiæ, id est, præparante atque præstante mediatoris fide, quam fidei gratiam nunc indumentum uocat, ut Christum induti sint, qui in eum crediderunt: & ideo filij dei, fratresque eius mediatoris effecti sunt.

Non est Iudæus, neque Græcus: non est seruus, neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Iesu.

Quō unū
in christo
sumus.

Nec Iudæus idcirco melior est, quia circūcisus est: nec gentilis ideo deterior, quia præputium habet, sed pro qualitate fidei, uel Iudæus, uel Græcus melior, siue deterior est. Seruus quoque & liber non conditione separantur, sed fide. quia potest & seruus libero esse melior, & liber seruam in fidei qualitate præuerrere. Masculus similiter & femina fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Cæterum fides pro mentis deuotione cenjetur: & sepe uenit, ut & mulier uiro causa salutis fiat, & mulierem uir in religione præcedat. Cum autem ita se res habeat, &

tota diuersitas generis; conditionis, & corporum CHRISTI baptisinate, & indumento illius auferatur: Omnes unum sumus in CHRISTO IESU, Vt quomodo pater & filius in se unum sunt; ita & nos in ipsis unum sumus. Et si hoc facit fides, per quam in hac uita iuste ambulatur, quanto perfectius; atque cumulatius id species ipsa factura est, cum uidebimus facie ad faciem? Nam nunc quamuis primitias spiritus habentes, qui uita est propter iustitiam fidei: tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista, uel gentium, uel conditionis, uel sexus, iam quidem ablata est ab unitate fidei, sed manet in conuersatione mortali, eiusque ordinem in huius uita itinere seruandum esse, & apostoli præcipiunt, qui etiam regulas saluberrimas tradunt, quemadmodum secum uiuant, & pro differentia gentis, Iudæi & Græci: & pro differentia conditionis, domini & serui: & pro differentia sexus uiri & uxoris, uel si qua talia cætera occurrunt: & ipse prior dominus, qui ait, Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Alia sunt enim quæ seruamus in unitate fidei sine ulla distantia: & alia in ordine uitæ huius, tanquam in uia: ne nomen Dei & doctrina saluatoris nostri blasphemetur. & hoc non solum propter iram, ut effugiamus offensiones hominum: sed etiam propter conscientiam, ut non simulatè quasi ad oculos hominum ita faciamus, sed pura dilectionis conscientia propter deum: qui omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Illud aut quod ait, omnes nos unum estis in Christo Iesu. Et addidit, Si aut

Tamet si
oēs unum
sint in christo,
hoc nō
hilominus
hōiā
inter ip-
sos subie-
ctionē nō
tollit.

Math. 22.

uos unum estis in Christo Iesu: ergo Abrahamæ semen estis. Hic ostendit unum semen Christum, non tantum mediatorum intelligendum esse, verum etiam ecclesiam, cuius ille corporis caput est, ut omnes in Christo unum sint, & capiant secundum promissionem hereditatem per fidem, in qua inclusus erat: id est, in cuius aduentum tantamquam sub pedagago custodiebatur populus usque ad ætatis opportunitatem, qua in libertatem uocandi erant, qui in eodem populo secundum propositum uocati sunt: id est, qui in illa area frumentum inuenti sunt.

Si autem vos Christi: ergo Abrahamæ semen estis, secundum promissionem heredes.

Quare promissiones ad Abraham, & semen eius factæ sunt, quod est Christus Iesus. Consequenter hi qui Christi filij, id est semen eius sunt, Semen quoque dicuntur Abraham: cuius sunt semen ex semine. Verum quotiescunque dominus noster Iesus semen Abraham nominatur; Corporaliter sentiendum est, quod ex eius stirpe generetur. Quoties autem nos, qui saluatoris sermone suscepto credidimus in eum, & nobilitatem generis Abrahamæ, ad quem est promissio facta, suscepimus, spiritaliter semen fidei & prædicationis accipere debemus. Deinde etiam hoc considerandum, quod quando de domino loquitur, ad Abraham autem dictæ sunt promissiones, & semini eius, hoc est Christo Iesu, repromissiones pluraliter ponat. Quando uero de his, qui per Christum semen sunt Abrahamæ, singulariter repromissio nuncupatur, ut in præsentis loco. Ergo Abrahamæ semen estis secundum promissionem heredes. Decem quippe erat, ut quod in Christo uno pluraliter dicebatur, id in multis hominibus

Christus
semen A-
brahe se-
cundum car-
næ, hoies
secundum
spiritum.

nibus singulariter poneretur. Sequitur.

IN CAPVT QVARTVM.

Deo autem, quanto tempore heres paruulus est, nihil differt à seruo: cum sit dominus omnium: Sed sub tutoribus, & actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre.

Recte hi sub tutoribus & actoribus esse dicuntur, qui habentes spiritum timoris, nec dum meruerunt spiritum libertatis, & adoptionis accipere. Aetas enim infantie ad peccata formidat; pedagogum metuit, non confidit esse se liberam. Licet per naturam dominus sit, & secundum utranque intelligentiam, qua tutores & actores uel prophetas uel angelos diximus, paruulus iste tantum diu sub actoribus est, donec legitimum perfecti uiri tempus impleuerit. Legitimum autem tempus secundum Romanorum legem uiginti quinque annorum spatio terminatur: Ita ad humani generis perfectionem Christi reputatur aduentus. Statim ut ille uenerit, & omnes in uirum perfectum creuerimus, pedagogus à nobis, tutorque discedunt: Tunc auctoritate domini, & hereditatis possessione perfruemur, in qua prius nati, quodam modo putabamur alieni.

Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus seruientes.

Aliqui elementa mundi legem interpretantur Moysi, & eloquia prophetarum, quod per hæc quasi initia & prima hu-
exordia literarum, dei timorem, qui sapientiæ principium est, suscipiamus. Denique ad eos qui iam deberet expositio

Heb. 1.

esse perfecti, & ueritate neglecta adhuc disciplinarum principijs inhaerebant, scribit in epist. ad Hebraeos Apostolus: Etenim cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum necesse habetis, ut doceamini quae sint elementa principij sermonum dei. Potest igitur, ut dicimus, Moysi lex, & prophetae pro elementis accipi literarum, quod per eas syllabae iungantur & nomina, & non tam sui quam alterius rei utilitate discantur: ut possimus orationem legere cōtextam, in qua sensus magis, & ordo uerborum, quam literarum principia considerantur. Quod autem legem & prophetas elementa mundi interpretati sumus, mundus pro his qui in mundo sunt, accipi solet, Eodem Paulo dicente: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Et in euangelio, Et mundus per eum factus est, & mundus eum non recepit. Queri potest, quomodo secundum hanc similitudinem sub elementis huius mundi fuerint Iudaei, cum illis per legem quam acceperant; unus Deus, qui fecit caelum & terram colendus commendaretur. Sed potest esse alius exitus capituli huius: ut cum superius legem paedagogum fecerit, sub quo erat ille populus Iudaeorum, nunc procuratores & actores dicat elementa mundi, sub quibus seruebant: ut filius ille paruulus, id est populus propter unam fidem ad diuinum semen Abrahae pertinens, quoniam & de Iudaeis, & de Gentibus congregatus est, partim fuerit sub paedago legis tempore pueritiae suae, id est, ex ea parte, qua de Iudaeis congregatus est: partim sub elementis huius mundi, quibus tanquam procuratoribus & actoribus seruiebat, ex ea parte qua de gentibus congregatus est, ut quod miscet

Mundus pro his, qui in mundo sunt.
2. Cor. 5.
Ioan. 1.
Quaestio, quā diluit aliter, quā supra elementa exponēdo

apostolus personā suā, Non dicens, cum essetis paruuli sub elementis huius mundi eratis: sed dicens, cum essemus paruuli sub elementis mundi huius eramus seruientes, non pertineat ad significationem Iudaeorum, ex quibus Paulus originē ducit, sed magis ad gentium, hoc dū taxat loco: quoniā & eorū persona decēter se pōt adnectere, quibus ad euāgelizādū missus est. Pōt & in elementis mūdi neomenias significare, & sabbatū. Neomeniae enī dies sunt lunares, quos obseruāt Iudaei: Sabbatū uerō dies requietōis. antequā ueniret ergo promissio. i. donū gratiae dei, & purificās iustificaret credētes, quasi imperfecti & paruuli per legē dei subiecti eramus cōseruis, quasi paedagogis. Libertas. n. nostra obnoxia erat causa pēti. Nihil tamē de elementis sperabāt Iudaei, sicut et pagani: sed creatorē deū uenerabātur ī creatura. Deinde iā dicit, Veniēte plenitudine tēporis, deū misisse filiū suū, ad liberandū paruū hāredem seruientē ex parte legi, tanquam paedago: ex parte elementis huius mundi, tanquam procuratoribus & actoribus.

At ubi uenit plenitudo tēporis, misit deus, inquit, filiū suū factū ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Plenitudo tēporis, est cōpletum tēpus, quod praefinitū fuerat à deo patre, quādo mitteret filiū suū, ut ex uirgine factus quasi hō nasceretur, subiiciens se legi usq; ad tēpus baptismi, ut formam daret quō pētores abluati, & à iugo legis crepti, dignatione dei essent filij, & adoptarentur, sicut promiserat, redempti sanguine filij eius. Mulierem pro femina posuit, more locutionis Hebraeorum. Non enim quia de Eua dictum est. For-

Tertia expositio, quid per elementa designentur. neomeniae Sabbatū.

Hebraica locutio - nis mos.

manit eā in mulierē, iam passa erat cōcubitū uiri, quod non scribitur passa, nisi cū dimissi essent de paradiso. Factum autem dixit, propter susceptionem creaturæ; quia qui nascuntur ex sceminis, non tunc ex deo nascuntur, sed tamē deus illos fecit, ut sic nasci possent, ut omnem creaturam. Factum autem sub lege dixit, quia & circūcisus est, & hostia pro illo legitima oblata est. Nec mirū si & ille legis opera sustinuit, ex quibus eos liberaret, qui eis serui liter tenebātur. Qui etiā mortē sustinuit, ut ex ea liberaret eos, qui mortalitate tenebātur.

Ut adoptionem, inquit, filiorum recipiamus. Adoptionem propterea dixit, ut distinctē intelligamus unicum dei filium. Nos enim beneficio & dignatione misericordiae eius filij dei sumus. Ille natura est filius, qui hoc est quod pater. Nec dicit accipiamus, sed recipiamus, ut significaret hoc nos admisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Hoc ergo quod ait, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, & ad liberandum cum populum pertinet, qui paruulus sub pedagogo seruiebat: Et refertur ad id quod dixit, factū sub lege. illud autē quod ait, ut adoptionem filiorum recipiamus, refertur ad id quod dixit, factum ex muliere. hinc enim adoptionem recipimus, quod ille unicus non dedignatus est participationem naturæ nostræ factus ex muliere, ut non solum unigenitus esset, ubi fratres non habet, sed etiam primogenitus ex multis fratribus fieret: duo enim proposuit, factum ex muliere, factum sub lege. Sed mutato ordine respondit, iam illum populum adiungens, qui paruulus sub procuratoribus & actoribus seruiebat, id est elementis huius mūdi ne reputarent se non esse fi-

lios, quia non erant sub pedagogo.

Quoniam autem filij dei estis, inquit, misit deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem abba pater.

Duo sunt uerba, quæ posuit, ut posteriore interpretaretur primū. Nam hoc est abba quod pater. Eleganter Abba: autem intelligitur, non frustra duarum linguarum uerba posuisse idem significantia propter uniuersum populum, qui de Iudæis, & de gentibus in unitatem fidei uocatus est: ut hebræū uerbum ad Iudæos, græcum ad gentes: utriusque tamen uerbi eadem significatio ad eundem fidei spiritusque unitatem pertineat. Nā & ad Romanos, ubi similis quæstio de pace in Christo Iudæorum gentiumque tractatur, hoc dicit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Cū ergo dixisset apostolus, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum recipiamus: Restabat, ut etiam gentes, quæ non erant sub lege, ad eādem tamen adoptionem filiorum pertinere ostenderet: quod de sancti spiritus dono, qui omnibus datus est, docet. Vnde se etiam Petrus de baptizato incircunciso Centurione Cornelio defendit apud Iudæos, qui creditur, dicens: non se potuisse aquam negare illis, Actu. 10 Quoniam spiritum sanctum accepisse claruerat. Sic & hic, quoniam, inquit, filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem Abba pater. Deinde manifestissime ostendit de his etiā se dicere, qui ex gentibus ad fidem uenerant, ad quos etiam epi-

Stolam scribit.

Itaque iam non est seruus, sed filius. Habentes, inquit, spiritum filij DEI, clamantem in uobis abba pater, non serui cœpistis esse, sed filij, qui ante nihil differetis à seruo, cum esetis natura quidē domini, sed sub tutoribus & actoribus paruuli degebatis. Nō est seruus, quia sublatus de potestate legis socius factus est benedictio nis proprij filij dei. Hoc totum agit, propter id quod dixerat, quandiu heres paruulus est, nihil differt à seruo.

Quod si filius: & hæres per deum. Id est, per misericordiā dei, non per promissiones patrū, de quibus carnaliter, Sicut Iudæi, natus non esset: tamē filius Abrahæ secundū imitationē fidei. Cuius fidei gratiam per misericordiam domini meruistis.

Sed tunc quidem nesciētes deum, seruistis ijs, qui natura non erant dij. Nunc uero cognoscētes deum, magis autem cogniti ab eo, Quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus rursus seruire uultis?

Gene. 10. Quoniam prius per ignorantiam peccabant seruiētes idolis, facile illis remissum significat; sicut dicit in Genesi Abimelech ad Deum: Domine: num, inquit, gentem ignorantem perdes? Galatas quoque, quos ab idolorum cultu ad fidem Dei ueri translulerat, arguit quomodo idolis derelictis, qui natura non erant dij: Et cognoscentes Deum, magis autem cogniti ab eo, spiritu quoque adoptionis accepto, rursus quasi paruuli, & sub tutoribus, & pedagogo esse cupientes, ad infirma & pauperrima reuertantur elemēta, quæ pro-

pterea infirmo & pauperi sensu populo data sunt in deserto, quia non poterant accipere & sustinere maiora. Eadem autem elementa, quæ nunc infirma & egena appellauit, superius tantum mundi elementa posuit. Et ubi elementa mundi dicta sunt, ibi non est additum infirma & egena. Hic rursus, ubi infirma uocata sunt mūdi, ut supra diximus, nomē est tacitū. Puto itaq; quia Cur prius elementa mūdi, nūc infirma et egena elemēta uocat apost. quamdiu quis paruulus est, nec statū à patre tēpus impleuit, ut filius et heres appellari queat, sub elementis eum mūdi, lege uidelicet esse Moysi. Cum autem post libertatem, & adoptionem, & hereditatem filio debitam rursus reuersus fuerit ad legem, circumcidi uolens, & totam Iudaicæ superstitionis literam sequi: Tunc quæ prius ei mundi tantū fuerant elementa, infirma quoque & egena dicuntur exordia. In tantū enim nihil profunt cultoribus suis, ut ne hoc quidē eis exhibere ualeāt quod antē præstiterāt, Hierosolyma, tēplo; altariq; destructis. Illud uerò quod ait, cognoscētes deum, magis autē cogniti ab eo; nihil nos mouere debet: Manifestū est enim quandiu per fidē ambulamus, non per speciem, nondum nos cognouisse deū: sed ea fide purgari, ut opportuno tēpore cognoscere ualeamus: sed si in ipsa correptione, imo autē cogniti à Deo, autē proprie accipitur, putabitur deus quasi ex tempore aliquid cognoscere, quod ante non nouerat. Translate ergo dictum est; ut oculos Dei accipiamus ipsam dilectionem eius, quam commendauit mittendo pro impijs occidentum unicum filium. Sic enim de his, qui diliguntur dicere solemus, quod ante oculos habeatur, hoc est ergo cognoscentes, imò cogniti à Deo. Quod & Ioannes dicit:

Non quòd nos dilexerimus deum, sed quoniam ipse pri-
or dilexit nos.

Dies obseruatis, menses, annos, & tempora.
Iudæi. n. seruiliter obseruāt dies, & menses, & annos, et
tēpora in carnali obseruatiōe sabbati, & neomeniæ, &
mense nouorum, & septimi cuiusque anni, quem uocāt
sabbatum sabbatorum. Quæ, quoniam erant umbra fu-
tutorum, iam adueniente Christo in superstitionem re-
manserunt: Cùm tanquam salutaria obseruarentur à
nescientibus quò referenda sint: ut tanquam hoc dix-
erit apostolus Gentibus, Quid prodest uos euasisse serui-
tutē, qua tenebamini; cum seruiretis elemētis mūdi, quā-
do rursus ad talia reditis, seducti ab eis, qui nondum co-
gnoscentes libertatis suæ tempus inter cætera opera le-
gis, quæ carnaliter sapiunt, etiam temporibus seruiūt:
quibus & uos rursus, ut antea, seruire uultis, & obser-
uare cum eis dies, & menses, & annos, & tempora, qui-
bus & seruibatis antequam Christo crederetis.

Timeo uos, ne forte sine causa laborauerim
in uobis.

Satis uerò cautē intēr auctoritatem apostoli & san-
cti hominis lenitatem uerba moderatus est, inferens: Ti-
meo uos, ne forte sine causa laborauerim in uobis. Nūc
autem uidens eos zelum dei habere, sed non secundum
scientiam: nec penitus eorum desperauit salutem, qui-
pio fuerant errore decepti: Nec rursus irreprehensos
reliquit, ne & ipsis perseuerandi in errore, & cæteris
occasionem similiter tribueret errandi. Timeo autem
uos posuit pro eo quod est, timeo de uobis. Sine causa la-
borat magister, cum ipse prouocat ad maiora disci-

pulos, & illi retro lapsi ad minora & humiliora re-
uoluantur.

Estote sicut & ego, quia & ego sicut uos.

Id est obsecro uos fratres, ut iudaicas obseruationes cō-
tēnatis dierum, mensium, temporum, atque annorum,
quæ sunt umbra futurorum, me imitemini, qui sine que-
rela in lege uersatus omnia arbitratus sum quasi pur-
gamenta, atque qui quilibet, ut Christum lucrifacerem.
Fui quippe & ego sicut uos nunc estis, cū eisdē ob-
seruationibus strictus tenebar, & ecclesiam Christi,
quia ista non faceret, persequēs deuastabā. qui utiq; cū
Iudæus natus sim, iam ista carnalia spiritali de diuidi-
catione respuo. Deinde opportunē ac decenter facit e-
os recolere charitatem suam, ne tanquam inimicum il-
lum deputent. Hoc dicit, dent operam corrigendi se;
quia nō est impossibile, ut sint sicut ipse, quia & ipse hoc
erat, id est, homo, quod & illi: & cū fuisset in erro-
re persequens ecclesiam, correptus conuertit se, &
dicit.

Fratres obsecro uos, nihil me læsistis. Scitis
autem, quia per infirmitatem carnis euangeli-
zaui uobis iam pridem, & tērationem uestrā,
quæ erat in carne mea, non spreuistis, neque
respuistis: sed sicut angelū dei excepistis me,
sicut Christum Iesum.

Nūc mitiūs agit cum eis, & bona eorum incipit memo-
rare, ut post magnas correptiones bona opera sua au-
diētes recrearentur, & data opera reformarentur, ne
obiurgationibus diutius pressi asperiores fierent exa-
cerbati. Et est sensus. Quando uobis primū euan-

Philip. 3

Vino cō-
miscetole
um, nēpe
eos cōmē
datiōe de

mulcens ; gelium adnuntiaui, & propter infirmitatem carnis ue
ne durior stra, quia non poteratis sacramenta suscipere maio-
semper in ra, predicauit uobis quasi paruulis, & meipsum infir-
crepatio mum esse simulauit, ut uos infirmos lucri facerem: Non
potius ne quasi angelum dei suscepistis me, quasi Christum Ie-
frägeret. sum? Cum igitur in nullo me illo tempore leseritis, &
me uestri causa humilem atque deiectum similem dei fi-
lio putaueritis, quo modo ad maiora uos prouocās le-
dor à uobis perdendo laborem meum, & dispensatio-
nem illam, qua me paruulum esse simulaueram? In eo
enim ledit discipulus magister, si per negligentiam su-
am præcepta laboremque eius spernit.

Et tentationem uestram in carne mea non spre-
uistis, neque respulistis.

Tentati sunt enim cum persecutionem pateretur Apo-
stolus, utrum timore desererent eum, an charitate am-
plexerentur. Et neque spreuistis, inquit, tanquam inutilem
istam tentationem, neque respulistis, ut non susciperetur com-
munionem periculi mei. Potest locus iste & ita edisceri:

Quando ueni ad uos, non ueni in sermone sapientiae, sed ho-
mo humilis atque contemptus, nihil magnum deferens nisi
crucifixum. Cum igitur me uideretis in corpore infirmi-
tatibus obnoxio constitutum regna caelestia pollicentem,
non irrisistis, nec aestumastis dignum esse contemptu. Intelli-
gebatis quippe humilitatem carnis meae, & ipsius habitus
uilitatem, ad uestram tentationem fieri. An uidelicet contem-
neretis eum, qui ab incredulis miserabilis putabatur? sed
e contra illum humilem, uilem, atque contemptum, ita ut an-
gelum, & plusquam angelum suscepistis. Quod autem
ait: sed sicut angelum dei exceperitis me, sicut Christum Ie-

Tentari
haud du-
bic pote-
rat: quia
fere cala-
mitosos ui-
lipedinus

sum, hoc magis laudat in eis quia pressuris non defor-
matus est apud eos, sed commendatus, Scientibus pro-
his qui credunt pati illum exitia. Sicut ergo angelum
dei exceperunt apostolum, credentes dei donum esse
quod predicat, sic ei deferentes quasi auctori domino
Iesu Christo. Ostendit & angelo Christum esse maio-
rem, quem secundum dispensationem corporis minore
Psalmista cantauerat dicens: Minora sti cum paulomi-
nus ab angelis: Et tantum sua uerba in principio ualuisse
se demonstrat ut angeli putarentur & Christi. In me-
moriā reuocat illis tempus quando primum predica-
uit illis euangelium dei. Ipso enim tempore iniurijs age-
batur Apostolus, & cadibus infirmabatur. Infirmus
enim uidetur, qui humiliatur, & non resistit propter
euangelium dei. Et in hoc laudat conscientiam eorum,
quia non sunt abstracti à fide. Iniuria enim apostoli tē-
tatio erat Galatarum, in qua firmi inuēti sunt, non dubi-
tantes de fide, possent enim scandalum passi dicere: Quae
est uirtus, aut spes in hac fide, quando minister eius sic
humiliatur? sed quia iam animum futuris spebus inferci-
erant praesentes exitus pro Christi nomine non perti-
mescebant, certi fidem nostram non in terris, sed in cae-
lis habere dignitatem, & pro his tribulationibus ma-
gna rependi praemia. Sic ruborem illis incutit, quia post
haec laudabilia circumuenti fuerant, ut uituperabiles
uiderentur.

Ubi est ego beatitudo uestra? Testimonium enim
perhibeo uobis, quia si fieri posset oculos ue-
stros eruissetis, & dedissetis mihi.

Ostendit quanta cum charitate susceperint, & quomodo

totos se eius doctrinæ tradiderint: ut quæ charissima sunt corporis sui membra eidē dare cuperent: quod uel sic euangelico lumini uicē redderent, si sua lumina tradidissent. *Quanus*, inquit, uos eo tempore, quo euangelium iuxta carnem suscepistis, beatos dicebam, quod in initijs seruebatis: Tamen nunc quia non uideo edificio culmen impositū, & penē nequicquam iacta fundamenta, cogor dicere, ubi est ergo beatitudo uestra, qua uos beatos arbitrans ante laudabā? Verē enim & ipse fateor, quia sic me uobis humilia prædicantē, uel persecutionibus afflictatum in principio dilexistis, ut si fieri posset (hyperbolicē autem sunt accipienda quæ loquitur) eruissetis uobis oculos, & mihi, ut omnium uestrū luminibus plus cernerē, dedissetis. Optabatis quippe uos cæcos esse per ineffabilem in me charitatem, ut plus in meo corde euangelij lumen oriretur. Emolumentū meum uestris damnis crescere uolebatis, & hoc illo tempore, quo uobis quasi paruulis atque lactentibus, siue propter infirmitatem carnis uestræ, parua et humilia adnunciabam: siue propter meæ carnis iniurias indignus uidebar fide. Nunc uerō quia ab elementis & syllabis, & lectiōe puerili cæpi uos ad maiora studia pro uocare, ut libros teneatis in manibus, & ut plena eruditio et sensuum uerba discatis, recalcitratis, irascimini, grauis uobis uidetur esse perfectio doctrinarum, & intantum in alios mutati estis affectus, ut me, quem quasi angelum & Christum suscepistis, cui uolebatis oculos tradere, nunc habeatis inimicum, quia uobis plenā adnuntio ueritatem. Eleganter autem sententiam terminauit, dicens.

Ergo inimicus uobis factus sum ueritatem dicens uobis?

Hæc est natura ueritatis, ut eam inimicitia prosequatur, sicut per adulationem perniciose amicitia confoditur, libenter enim quod delectat auditur, offendit rit. omne quod nolumus. Sicut & hi diligere cæperat sabati otium, & dies festorum, epulas prædicantes cōtra apostolum, qui omnem continētiam suo docebat exemplo.

Æmulantur uos non bene.

Id est inuidet uobis, qui uos carnales de spiritualibus uolunt facere. Hoc est æmulantur non bene, inuidia Iudeorum subuersos eos significat. Vidētes enim sic illos proficere in euangelio, & tantam habere charitatem in apostolum id egerunt, quatinus illos deciperent. Erant enim legis causa apostolo inimici, ut manēte nomine saluatoris, facerent eos Iudeos, gaudentes in euerfione eorum. Non enim patiebantur, ut gratiam promissam uiderent incircuncisis gētibus datam. Ideo imitatores suos illos uoluerūt fieri, ut more eorum circunciderētur.

Sed excludere, inquit, uos uolunt: ut illos æmulemini.

Hoc est, imitemini. Quomodo, nisi ut seruitutis iugo detineamini, sicut ipsi detinentur? loquitur itaque Galatis, qui ab adsertoribus legis inducti fuerant, ut eos imitarentur. Cū illi potius Galatas debuerint imitari: quia naturale est, maiorem de minore, non minorem fieri de maiore.

Bonum æmulemini in bono semper.

Id est nolite adsertores iudaicæ obseruationis imitari;

sed ea quæ bona sunt imitemini. Quomodo enim qui divitias, potentiam, dignitatem, alicuius imitatur, non tã bona, quàm ea, quæ fugienda sunt, æmulatur: Ita et vos e contrario bonum æmulemini in bono, magis quærentes spiritualia, quàm carnalia: ut non illi vos iudeos, sed vos illos christianos esse doceatis. Hoc autem facite semper, ut perseveranti gradu ad finem boni operis pervenire possitis. Æmulemini siquidem bonum in bono, ut prius cum apud vos essem, qui postquam à vobis recessi, omnia quæ credideram perdidisti, de statione certa et fido portu rursus in altum unda relabente subtaacti. Nec mirum, si recedente apostolo, vase electionis, et in quo Christus dominus loquebatur, Galatæ sunt mutati: Cum etiam nunc cernamus in ecclesijs id ipsum fieri. Volens igitur Paulus ostendere magistrorum pro discipulis sollicitudinem, quos patiatur affectus, ne sectatores sui excidant à salute, ait.

Filioli mei, quos iterum parturio.

Per evangelium in lucem producti, et per doctrinam geniti, iterum me dolorem sustinere fecistis; ostendit per penitentiam eos posse renasci. Qui enim in alio loco, quasi pater dixerat. Si decem milia pædagogorum habetis in CHRISTO, sed non multos patres, iam non quasi pater, sed ut mater loquitur in Christo, ut utriusque anxietatem et pietatem in se parentis agnoscant.

Donec formetur Christus in vobis.

Formatur enim CHRISTVS in eo, qui formam accepit Christi. Formam autem accipit Christi, qui adheret CHRISTO, dilectione spiritali. Ex hoc

enim fit, ut eius imitatione sit quod ille, quantum gradu suo finitur. Qui enim dicit se in Christo (ait Ioan. 1. Ioan. 2.) manere, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare. Sed cum homines à matribus concipiuntur, ut formentur, iam formati autem parturiantur; ut nascantur, potest movere quod dictum est, quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis, nisi parturitionem hanc pro curarum angoribus positam intelligamus, quibus eos parturiuit; ut nascerentur in CHRISTO. Et iterum parturit propter pericula seductionis, quibus eos conturbari videt. sollicitudo autem illa, et cura de illis, qua se quodammodo parturire dicit, tam diu esse poterit, donec perveniant in mensuram ætatis plenitudinis CHRISTI, ut iam non moveantur omni vento doctrine. Non ergo propter initium fidei, quoniam nati erant, sed propter robur, et perfectionem dictum est, donec formetur Christus in vobis. Siue aliter formatur CHRISTVS in corde credentium, cum omnia illis sacramenta panduntur, et ea quæ obscura videbantur, perspicua fiunt.

Vellem autem esse apud vos, et mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis.

Quid aliud intelligatur, nisi quia filiolos suos esse dixerat, parcens eis, fortasse ne severiore obiurgatione commoti facile in eis odium traduceretur à deceptoribus illis, quibus absens non posset resistere, non video. Vellem ergo, inquit, nunc adesse apud vos, et mutare vocem meam, id est, negare vos filios, quia confundor in vobis. Malos enim filios, ne de his erubescat, etiã patet

abdicare solent, quia scribere tanta non possum, quanta uos audire meremini. quoniam epistola non potest uocem obiurgantis exprimere: Non ualet irascentis resonare clamorem, & dolorem pectoris apicibus explicare: quia detrimentum discipulorum confusio & opprobrium est magistri; sicut profectus eorum gloria est praeceptoris. Confunditur ergo in eis, quia iam filij facti, serui esse desierant.

Dicite mihi, qui sub lege uultis esse, legem non audistis?

Notandum legem hic dictam esse Geneseos historiam, non ut uulgo aestimant, quae facienda sint, quae ueritan da, sed totum quod de Abraham & eius uxoribus liberisque contexitur, legem appellatam. Legimus & in alio loco prophetas quoque legem uocari. Audit ergo legem, qui iuxta Paulum non superficiem, sed in medullam eius introspicit. Non audit legem, qui similibus Galatensis exteriorum tantum corticem sequitur.

Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera. De duobus filiis Abraham quod dicit, facile intelligitur. Nam & ipse apostolus interpretatur hanc allegoriam. Per hos enim duos filios Abraham duo testamenta significata sunt. Post mortem autem Sarrae, quos de alia uxore genuit, non pertinent ad hanc significationem. Et ideo multi legentes Apostolum, librum autem Geneseos ignorantes, putant solos duos filios habuisse Abraham. Hos ergo solos commemorat Apostolus, quia solos adhuc habebat, cum haec significarentur, quae consequenter exponit. Quod ille de ancilla, quae Agar uoca-

Quis uere legem audiat.

batur, uetus testamentum significat, id est populum ueteris testamenti, propter iugum seruile carnalium observationum, & promissa terrena, quibus irretiti, & quae tantummodo sperantes de deo, non admittuntur ad hereditatem spiritalem caelestis patrimonij. Non autem sufficit quod de libera uxore natus est Isaac ad significandum populum heredem noui testamenti: sed plus hic ualet quod secundum promissionem natus est. Ille autem & de ancilla, & secundum carnem, & de libera nasci potuit secundum carnem. Sicut & Cethura, quam postea duxit Abraham, non secundum promissionem, sed secundum carnem suscepit filios. Isaac enim mirabiliter natus est per repromissionem, cum ambo parentes senuescent. Quod si data per apostolum fiducia, qua duos illos allegoricè accipiendos apertissime ostendit, uoluerit aliquis etiam Cethurae filios in aliqua rerum figura futurarum inspicere (Non frustra de talibus personis, ad ministratioe spiritus sancti, haec gesta conscripta sunt) inueniet fortasse haereses, & scismata significari: quia ij filij de libera quidem, sicut isti de ecclesia, sed tamen secundum carnem nati sunt.

Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: Qui autem de libera, per repromissionem.

Nimirum difficultatis est demonstrare Isaac tantum, qui de Sarra natus est, fuisse de repromissione generatum: Et non etiam Ismael, qui de Agar ancilla est ortus Aegyptia. Scriptura quippe refert, quod cum persequente Sarra, Agar facta fugisset, & uenisset ad eam angelus in deserto, moneretur, ut subiceretur dominæ pote-

Per Cethurae filios hereticos & scismaticos exponit.

Gene. 16

Stati, Idem ipse angelus etiam hæc locutus sit: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non numerabitur præ multitudinem. Et postea de Ismaeli (quæ utique re promissionis uerba nemo dubitaret) iste erit rusticanus homo: Manus eius super omnes, & manus omnium super eum, & contra faciem omnium fratrum suorum habitabit. Sed & hoc dici potest, de Ismaele post conceptum eius uel angelum, uel Deum locutum. De Isaac uero antequam in Sarræ utero conciperetur, Deum fuisse pollicitum. Ismael, carnis filius: Isaac fidei fuit. Illum enim Abraham secundum carnalem consuetudinem genuit: Isium contra naturam senilem, per repromissionem credendo suscepit. Qui sunt secundum carnem nati, nisi dilectores mundi? Qui sunt per repromissionem nati, nisi amatores regni caelorum, Quia & ipsi promissum est, desiderantes uitam æternam, gratis colentes Deum? Nunc interim breuiter ad altiora tendendum est, ut dicamus unumquemque nostrum primum non iuxta repromissionem nasci, quandiu scripturarum uerbis simpliciter instruitur, adhuc expositionibus delectatur. Quando uero ad sublimiora transcenderit, & legem intellexerit spiritalem, tunc eum de repromissione generari. Et ut apertius loquar, quotidie eos, qui faciunt opera Abrahæ, de Abraham nasci: Verum illos qui habent spiritum seruitutis iterum in timore, ex ancilla generari Aegyptiæ.

Quæ sunt per allegoriam dicta.

allegoria Allegoria proprie de arte grammatica est, hoc est aliud quid, & ex alio figuratum. Dedit regulam apostolus quod allegoriam quomodo fiat. Scire debemus, scilicet ut manente ueritate historie, si-

guras intelligamus. Nam cum dixisset Abraham uere duas uxores habuisse, postea quid hæc ipsa figuraret ostendit. Et hoc ipsum facit, ubi aliqua sanctorum honesta facta referuntur, non ubi peccata dantur. Ceterum de relicita miseria dicere, dum aut impossibilitatis, aut ignorantie notare est, quia aut aliter sacramenta sua monstrare non potuerit, aut nesciens sibi necessaria, peccata quorundam antea generaliter condempnerit. Deinde uel postea ea non reprehendisset, & iudicasset, si illa propter miseria sua fieri ipse uoluisset. Præcepta uero difficiliter inuenies ita interpretata, ne eorum uirtutem euacuare uideretur.

Hæc enim sunt duo testamēta. Vnum quidem in monte Sina, in seruitute generas, quæ est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui cōterminus est ei, quæ nunc est Hierusalē, & teruit cum filiis suis. Pene cunctorum super hoc loco ista est explanatio ut Agar ancillam interpretetur in lege et in populo Iudeorum: Sarram autem liberam in ecclesia quæ de gentibus congregata est, quæ mater sanctorum sit, Paulo dicente, Quæ est mater omnium nostrum. Hæc diu non peperit, antequam Christus de uirgine nasceretur & sterilis fuit, nec dum risus mundi Isaac de electo patre cum uoce sublimium dogmatum agnitus erat. Resonare siquidem Abraham in nostra lingua pater electus cum sonitu refertur. Agar autem quæ interpretatur incolatus, siue peregrinatio, siue mora generat Ismaelem, qui tantum audiat Dei præcepta, nec faciat: hominem rusticum, sanguinariū, deserti sectantem, qui uniuersis fratribus suis de liberâ procreatis inimicus sit, et aduersa eis fronte consistat.

Sinai.
Arabia.

Nec mirum uetus testamentum, quod in monte Sinai, quæ est in Arabia, & confinis est ei quæ nunc est Hierusalem; constitutum est atque conscriptum, non esse perpetuum: cum & incolatus à perpetua possessione diuersus sit: & Sinai montis nomen tentationem sonet, & Arabia significet occasum.

Illa autem, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra.

Ideo caelestem Hierusalem Sarræ significat, quæ diu deferta est à concubitu uiri propter cognitam sterilitatem, quoniam noui testamenti populus, quanuis sit nomen, prædestinatio tamen eius apud Deum, & ipsa Hierusalem caelestis antiqua est. Hanc terrenam Hierusalem uirum habere dicit, quia secundam carnem generat. Illam autem caelestem Hierusalem, quam dicit matrem nostram, sterilem appellat, quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur, hoc est non parturit: generat autem sine passione spiritualiter exclamans in letitiam. Hæc autem Hierusalem, quæ in presenti est, deorsum & humili, infimòq; loco dimersa est.

Scriptum est autem. Letare sterilis, quæ non parit, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filii defertur magis quam eius, quæ habet virum.

Virum habuit synagoga legem, & iuxta Annæ quoque prophetiam, factosa quondam in liberis fuit. Sterilis uero ecclesia sine uiro Christo, sine illo sponsi sermonis alloquio, diu iacuit in deserto. Sed postquam accepit illa librum repudij in manus suas, & omnia ornamenta uiri in idoli uertit ornatum: tunc maritus priori cingu-

lo putrescente, alium lumbis suis balteum, aliud de genibus lumbare contexit. Vnde hæc statim ut est uiro iuncta concepit & peperit: Et in Esaiâ exclamat dominus per prophetam, Si est gens nata simul, quando una die in Actibus apostolorum, tria milia & quinque milia hominum crediderunt. Nec puto necesse esse, de multitudine christiana, & de Iudeorum paucitate dicamus: cum in toto mundo crucis uexilla resplendeant, & uix rarus atque notabilis in urbibus Iudeus appareat.

Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus.

Dicimus itaque apostolum ideo eos appellare secundum Isaac filios promissionis, quia non penitus eorum desperet salutem: Et rursum eos ad spiritum, quo ceperant æstimet reuersuros. Fiantq; filij liberae, qui si carne fuerint consummati filij sint ancillæ.

Sed quomodo tunc, qui secundum carnem natus fuerat persequeretur eum, qui secundum spiritum: ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eijce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ: quæ libertate nos Christus liberauit.

Non puto inuenire nos posse ubi Ismael persecutus fuerit Isaac: sed tantum illud, quod cum filius Aegyptiæ, qui maior natu erat, luderet cum Isaac, indignata sit Sarræ, & dixerit Abraham: Eijce ancillam, & filium eius, non enim hereditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et utique simplex lusus inter infantes expulsione & abdicatione indignus est. Verum Apostolus quasi

Hebraeus ex Hebraeis, & ad pedes magistri Gamalielis edoctus, qui quondam furentes aduersum domini pharisaeos consilio refrenaret ex uerbis Sarrae dicentis: Non enim hereditabit filius ancilla cum filio meo Isaac, intellexit lusum illum simplicem non fuisse, qui persecutio nominatur. Sed quia forsitan Ismael quasi maior natus, & eo tempore circumcissus, quo iam poterat intelligere, & sentire quod passus est, sibi primogenita uendicabat, scriptura iurgium paruulorum lusum uocauit. Vnde & Sarra haec uerba non sustinens, & consuetudinem sibi primogenita uendicantis ancilla filij a parua aetate non patiens, erupit in uocem: Eijce ancillam cum filio suo. Non enim hereditabit filius ancilla cum filio meo Isaac. Quod cum durum uisum fuisset Abrahae (semper enim primogenitis maiora dabantur) non solum Ismaelem priorem esse desinere, sed ne aequalem quidem cum minore fratre accipere portionem: Deus qui liberam intus esse & foris expelli uolebat ancillam, Sarrae uerba

Gene. 21. confirmat, & loquitur ad Abrahamam. Non durum sit coram te, de puero & ancilla: Oia quae dixerit tibi Sarra audi uocem eius, quoniam in Isaac uocabitur tibi semens. Sicut ergo tunc maior frater Ismael lactentem adhuc & paruulum persequebatur Isaac, circumcissionis prerogatiua sibi primogenita uendicans: Ita & nunc secundum carnem Ismael aduersum minorem fratrem de gentibus populum christianum sus tollitur, inflatur, erigitur.

Itaque fratres non sumus ancillae filij, sed liberi. Quamuis se inquit as extollat, ancilla est, & subiecta est sanctis. Quamuis se extollat et filios Abraham esse se iactet, quamuis ancilla filij fuerit & carnaliter legem

intellerint, & sub eius terrore redacti seruiliter uixerint, uobiscum hereditatem habere non poterunt. Non ergo debetis derelicta matre nostra ancillam sequi, quae licet eiusdem uiri fuerit uxor, tamen ad te pertinet, quia nondum poterat Sarra generare: id est nondum testamentum nouum reuelatum erat.

Qua libertate Christus nos liberauit.

Ea enim libertas nunc maxime opponenda est seruitutis iugo: quo in operibus legis tenebantur, qui ad circumcissionem istos trahebant.

IN CAPVT QVINTVM.

Tate, & nolite iterum iugo seruitutis contineri.

Quando dicit state, significat eos nondum funditus cecidisse: alioqui commo dius diceret surcite. Quod uero ait, nolite iterum iugo seruitutis detineri, nullum aliud hic iugum rectius possumus intelligere, quo eos detineri non uult, nisi circumcissionem, et ceteras obseruationes iudaicas. Galatae enim, qui ad Pauli apostoli praedicationem idolis derelictis statim ad euangelij transcenderant gratiam, non reuertebantur ad legis iudaicae seruitutem, quam nunquam prius cognouerant, sed uolentes obseruare tempora, circumcidi carne, et hostias offerre corporeas, quodammodo in eosdem reuertebantur cultus, quibus in idolatria antea seruiuerant.

Ecce ego Paulus dico uobis.

Ego Paulus audenter uobis dico, neminem pertimescens; non occultans nomen meum: ut audientes non tam missi, quam mittentis auctoritate moueantur.

Tanquam si diceret, Ecce me imitemini, ut non timeatis: aut in me causam refundite, si timeris.

Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest.

Quomodo a ceptari sumus quod ait, ne iterum seruitutis iugo detineamini, cum ad eos scribat; qui Iudei nunquam fuerant? Nam hoc agit utique, ne circumciantur, sed nimirum hic declaratur et confirmatur sententia illa, de qua superius disputauimus. Quid enim alia hoc loco gentibus dicat, non inuenio, nisi ut profit illis quod a seruitute superstitionis suae per fidem Christi liberati sunt: ne iterum serui esse uelint sub iugo observationum carnalium, quamuis sub lege dei, tamen carnalem populum seruiliter alligantium. Christum autem nihil eis profuturum esse dicit si circumciantur: sed illo modo, quo eos isti uolebant circumcidi, id est, ut in carnis circumcisione ponerent spem salutis. Non enim Timotheo non profuit Christus, quia Paulus ipse illum iam christianum iuuenem circumcidit. Fecit autem hoc propter scandalum suorum, nihil simulans omnino, sed ex illa indifferentia, qua dicit circumcisio nihil est, et praeprium nihil est. Nihil enim obest ista circumcisio ei, qui salutem in illa non esse credit. Tunc siquidem non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsam putatur utilitatis adferre. Sed illos solos ab huiusmodi obseruationibus non fuisse prohibendos; quos fides, qua reuelata est, usque iam imbutos inuenerat: ut in eis iam consummaretur ipsa actio prophetica, quos ante adimplerone prophetiae iam tenuerat, ne si et ab ipsis remoueretur, improbata potius, quam terminata uideretur. Si autem et

Quo Paulus Timotheum circumcidit.

1. Cor. 7

gentibus imponeretur, aut non Christi promittendi causa instituta esse, aut adhuc Christum promittere putaretur. Prius itaque populus dei, antequam Christus ueniret, legem prophetasque adimplere, illa omnia, quae hinc promittebant, obseruare iubeantur: Liber in eis; qui haec quo pertinerent intelligebant, seruus autem in eis qui non intelligebant. Posterior ergo populus accedens ad fidem, quia iam Christus uenisse, passus esse, ac resurrexisse predicabatur, in his quidem hominibus, quos iam talibus sacramentis institutos eadem fides inuenerat, nec cogebatur ista obseruare, nec prohibebatur. In his autem qui talibus uacui, nulla generis, nulla consuetudinis, uel congruenti necessitate retenti crediderant, etiam prohibebatur, ut super eos iam inciperet apparere, illa omnia propter promittendum Christum fuisse instituta: quo ueniente atque haec promissa adimplente, iam oporteret cessare.

Contestor autem omnem hominem circumcidentem se, quoniam debitor est uniuersae legis faciendae.

Deus qui circumcisionem primo ad Abraham; deinde ad Moysen in lege praecipit, non solum circumcisionem sed et alia multa obseruanda constituit: dies festos Hierosolymis frequentandos, hostiarum holocausta mane semper et uesperae, immolationem in uno tantum loco; quinquagesimum remissionis annum, et cetera, quae facile est de scripturis excerpere sibi unumquemque lectorem. Itaque cohortabimur Ebionem, et sectatores eius, qui post euangelium credentes in Christo circumcidentes dos putant, ut aut circumcisionem faciant, et cetera

Gene. 17
Exo. 12

Leuit. 12.

quæ præcipiuntur in lege: Aut si impossibile est curata fieri, cæset & circūcisio, quæ cæteris quasi inutilis præmissa est. Quod si responderint possibilia tantum debere se facere (Non enim Deum ea à nobis exigere, quæ non possumus, sed quæ possumus implere) Dicemus eis non eiusdem esse dei custodire uelle legem, & eos, qui legem custodiant, derelinquere. Aut quomodo propter in remissam legem reos eos faciet, qui etiam si uelint, uniuersa complere non possunt? Nos uerò legem sequi spiritalem, quæ dicat, Non infrenabis os boui trituranti: & cū apostolo intelligere, Nūquid de bobus cura est deos? sed propter nos utique dicit, & obseruare sabbata delicta: non ut bos & asinus noster, & uilia pecora latentur in sabbato, sed illi homines & pecora, de quibus scriptum est: Homines & iumenta saluos facies domine. Homines rationales quosque, & spirituales uiros. Animalia uerò eos qui tardioris ingenij sunt, & à spiritualibus ad agenda domini sabbata erudiantur. Nec contrarium esse id quod supra scriptum est, Si circumcidamini Christus uobis nihil prodest. Et quod sequitur, Testificor omnem hominem circumcidentem se, quoniam debitor est uniuersæ legis faciendæ. Quod ideo ait, ut uel terrore tam innumerabilium obseruationum, quæ in legis operibus scriptæ sunt, ne omnes implere cogerentur, quod nec ipsi Iudei, nec parentes eorum implere poterunt, sicut Petrus in Actibus apostolorum dicit, Abstineant se ab his, quibus eos isti subiugare cupiebant.

Actu, 15:

Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis:

Quomodo nemo potest duobus dominis seruire, Sic un-

brâ pariter & ueritatē legis implere difficile est. Vmbrâ in lege ueteri est, donec spiret dies, & amoucantur umbræ. Veritas in euangelio Christi. Gratia enim & Ioan. 1 ueritas per Iesum Christum factæ sunt. Perdit ergo gratiam Christi, & euangelium, quod tenuerat, amittit, qui in aliqua obseruatione legis se iustificari putat, et eum gratiam amiserit, à Christi fide destruitur, & in eius opere conuiescit. Magis autem intelligitur, ut id quod supra specialiter de circuncisione præceperat dicens: Si circumcidamini, Christus uobis nihil prodest, Nunc de tota lege generaliter comprehendat, nihil eos in Christi opere proficere, qui in quacunque obseruatione se crediderint iustificandos, dicendo. Si ergo in lege spem ponitis, infirmum in Christi gratiam iudicatis: & quod gratias tam accepistis, tanquam non habentes, proprijs uirtutis laboribus adipisci. Nōdum autē erat factum, sed quia uolūtas moueri cœperat, ita plerisque locis loquitur, quasi iam factum sit.

Nos enim spū ex fide spē iustitię expectamus. Spiritum autē distinctionem litteræ posuit. Spes iustitiæ Christus intelligendus, quia ipse est ueritas, paciētia, spes, iustitia, omnes uirtutes: cuius nos secundū expectamus aduentū, quo iudicaturus est omnia, & id non paciētia, sed iustitia adfuturus, ut reddat unicuique secundū opera sua. Cuius diei præsentiam apostolus, & qui ei sunt similes expectantes aiunt, Adueniat regnum tuum. Vt Math. 6. cū filius deo & patri tradiderit regnū, & in subiectis oibus fuerit et ipse subiectus, Tūc caput subijciatur quod 1. Cor. 15. dam modo & corpori, & sit deus omnia in omnibus. Quia qui nunc est ex parte per singulos, tunc incipiet

totus esse per cunctos.

Nam in Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.

His, qui in Christo Iesu uolunt uiuere, uirtutes appetenda sunt, uitia fugienda. Media uero quæ inter uirtutes & uitia sunt, nec fugienda sunt, nec appetenda, ut circūcisio, & præputium, & cætera his similia. Circūcisio quidem prodest, si legem custodias: quæ idcirco utilis fuit his, qui in lege uixerunt, Non quia circūcisii erant, sed quia credita sunt illis eloquia dei, quæ in opera uertentes à salute extranei non fuerunt. Ex eo si quidem tempore, quo euangelium in toto orbe radiauit, superflua est circūcisionis iniuria, quæ tunc, ut cætera quoque legis, ualuit, quando & benedictiones carnales legem seruantibus sp̄debantur. Quod scilicet si implessent eam, benedicti essent in ciuitate, benedicti in agro, plena haberent horrea, & multa alia, quæ in re-promissionibus continentur. Nos autem in Christo Iesu ualere uolumus, & confortari, id est, in uera circūcisione, & non circūcisione Iudaica. Neque enim qui in aperto Iudæus est, neque manifesta in carne circūcisio, sed in abscondito Iudæus, & circūcisio cordis in spiritu, non litera. Nihil itaque prodest in Christo carnis circūcisio, sed cordis & aurium, quæ aufert illud obprobrium Iudæorum.

Currebatis bene, quis uos impediuit ueritati non obedire?

Sensus iste est. Cū igitur curreretis, ueritati magis quàm imaginibus seruietes, à quo præpediti doctore peruer-

Deute. 28

Circūcisio spiritalis.

so umbram legis sequimini, & euangelij relinquitis ueritatem?

Persuasio hæc non est ex eo, qui uocauit uos. Persuasione istam non dicit dei esse, sed eorum, qui talia assercbant. Hæc enim suasio carnalis est, ille autem in libertatem uocauit. Hortatur ergo eos nullum eorum audire debere, qui ad illos ueniebant, ut ista suaderent.

Modicum fermentum totam massam corrumpit.

Ne quis diceret, cur omnes corripis, dum non omnes errauerint? prædicit quod modicum malitiæ fermentum totam possit ecclesiæ massam corrumpere. Nolite putare paucorum hominum, qui de Iudæa ueniētes aliud docent, insidias contemnendas: quia modicum fermentum totam massam corrumpit. Item aliter hoc dicit, quia licet quippiam legis admiscens fidei, uiolant tamen fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. hoc ideo adiecit, Ne forte incolumem se putarent habere gratiā fidei, si pauca legis obscurarent.

Ego confido in uobis in domino, quia nihil aliud sapietis.

Prouidens igitur spiritu, quia nihil aliud essent credituri, nisi quod per epistolam docebatur, ait. Ego confido in uobis in domino, quod nihil aliud sapietis. Nam et additio dominici nominis idipsum significat. Si enī per coniecturam hoc estimabat, potuerat tantum dicere, Ego confido in uobis. Nunc autem adponens in domino, diuino quodam confidens spiritu, quod futurum cognouerit prophetauit.

Qui autem conturbat uos, portabit iudici-

um, quicumque est ille,

*Nequa- Occulte, iquiunt, etrum la cerat, cui supra in facie re
quā hoc ē* stitisse se scribit, quod non recto pede incederet ad euan-
Petrum gelij ueritatem, sed nec Paulus tam procaci maledictio-
dici. de ecclesiae principe loqueretur, nec Petrus dignus qui
conturbatae ecclesiae reus fieret. Ex quo arbitrandū est
de alio quodam dici, qui aut eum a apostolis fuerat, aut
de Iudaea uenerat, aut ex pharisaeis crederat, aut cer-
te magnus sit apud Galatas aestimatus, ut porret iudi-
cium ecclesiae conturbatae, quicumque est ille, Turbati
ergo fuerant Galatae inter spiritum & literam, cir-
cuncisionem & concisionem, Iudaismum occultum &
manifestum, quid agerent ignorantes. Breuiter autem
& sic accipi potest: quicumque est ille, qui uos ad pha-
risaeorum doctrinam trahit, & desiderat in carne cir-
cuncidi, quanuis sit eloquens, & in legis ordinatione se
iactitet, nihil amplius dico, nisi hoc quod etiam uos ab-
nuere non potestis, quod portabit pro hoc opere iudi-
cium, & consequetur pro suo labore mercedem. Qui-
dā uellent istam seruitutem persuadere, & uiderent
eos Pauli apostoli auctoritate reuocari. Dicerent eti-
am ipsum Paulum, id sentire, sed non eis facili aperi-
re uoluisse, sententiam suam opportunē subiecit.

Ego autem fratres, si circuncisionem ad-
huc praedico, quid adhuc persequutio-
nem patior?

Legimus in Actibus Apostolorum, & ipse quoque
Apostolus Paulus in Epistolis suis saepe commemo-
rat, se à Iudaeis persequutiones creberrimas susti-

uisse, propterea quod doceret eos, qui de Gentibus
crediderant in CHRISTO, non debere circuncidi.
Hi itaque (de quibus supra ait, Qui autem contur-
bat uos portabit iudicium, quicumque est ille) ut de-
ciperent Galatas etiam hoc addebant: Non solum Pe-
trus & Iacobus, & Ioannes, & ceteri in Iudaea apo-
stoli circuncisionem, & alia praeccepta legis obseruant,
sed ipse quoque Paulus, qui nos aliter docuit, quam
se reueritas habet. Timotheum circuncidit, & Iu-
dais frequenter Iudaeus factus est, ueritate cogen-
te. quam opinionem de Galatarum mentibus Paulus
nunc uolens tollere ait: Ego autem fratres, si circun-
cisionem praedico, quid adhuc persecutionem patior?
Omne, inquit, in me odium Iudaeorum, & qua ad-
uersum me furunt insania, ob nihil aliud est, ni-
si quod doceo Gentes non debere circuncidi, & le-
gis onera superflua, & iam abolita custodire.
Cum autem persecutionem patior, manifestum est me
circuncisionem non praedicare, quam destruo. Non e-
nim tam persecutionem patior à Iudaeis quia praedi-
co crucifixum, & Iesum esse dico CHRISTVM,
quem lex & propheta praeuocauerunt, Quam quia
doceo legem esse completam: ac per hoc illi inimici
sunt crucis eius, qui per legem dicunt esse iustitiam, non
per gratiam fidei.

Utinam & abscondantur, qui uos con-
turbant.

Queritur, quomodo Paulus discipulus eius, qui di-
cit; Benedicite maledicentibus uobis: Et ipse lo-
quens, Benedicite, & nolite maledicere: Luc. 6. 6
Roma. 12
1. Cor. 13

Et in alio loco, Neque maledici regnū dei possidebunt: Nūc & maledixerit eis, qui ecclesias Galatiæ cōturbabant, Et cum optāis uoto maledixerit: Utinam & abscindantur qui uos conturbant. Tam enim de taſtanda abſciſſionis eſt paſſio, ut & qui inuitus eam intulerit, legibus publicis puniatur: Et qui ſeipſum caſtrauerit inſanus habeatur: non tantū, inquit, circūcidantur, ſed & abſcindantur. Sic enim fiet ſpadones propter regnū cælorum, & carnalia ſeminare ceſſabunt. Videbat quippe totam prouinciam, quam ipſe ſuo ſanguine & periculis ab idolatria ad Chriſti traduxerat fidem, ſubita perſuaſione turbatam, & dolore apoſtolico, dolore patris ſe tenere non poterat. Mutabat uocem, & quibus blanditus fuerat irascebatur, ut quos nequie- rat lenitate, ſaltem obiurgatione retineret. Quidam dicunt, utinam abſcindantur ab errore, & inſerantur ue- ritati. Alij dicunt, ſi putant ſibi hoc prodeſſe, non ſolū circūcidantur, ſed etiam & abſcindantur. Quod Pau- lus non tam maledixerit eis, quā orauerit pro illis, ut eas partes corporis perderēt, per quas delinquere co- gebantur. Et quomodō in euangelio dictū eſt, Melius eſſe aliquem ſine oculo, & ſine manu, & ſine pede, & qualibet alia parte membrorum intrare in regnū cæ- lorum, quā totū ire in gehennam: Ita & nunc opta- re eis magis unam partem corporis perdere, quā per occasionem integri corporis perpetuo igne damnari. Si enim expoliatio membri proficit, multō magis ſublatio.

Vos autem in libertatem uocati eſtis fratres, tantū ne libertatē in occasionem carnis detis.

Vos, inquit, fratres in libertatem uocati eſtis, forſitan ideo quia non omnes uocationem capere poterāt libera- tatis. Propter quod nunc auditis, tantū ne libertatem in occasionem detis carnis. Per dilectionem enim oportet minores ſeruīre maioribus: quia qui uult eſſe maior, erit omnium ſeruus. Neque enim ut ſpirituales laceret Chriſti carnes, neque occasionem illis tribuat, ut ſe re- mordeant prouocantes, ne abinuicem cōſumantur. Qui- bus nos poſſumus addere, ut dicamus de ſeruitute lega- liad Euangelij libertatem uocatos, quibus ſuperius dici- tur, State & nolite ruruſum iugo ſeruitutis herere: etiam nunc moneri, ut leue Chriſti iugum, & delectabilia euangelij præcepta ſectantes nequaquā ſibi putent li- cere, ut hac ipſa libertate uiuendi in occasionem car- nis utantur. Scilicet ut iuxta carnem uiuant, iuxta car- nem circūcidantur: ſed ſpiritu magis ſtēt, ſpiritu præ- putium carnis abſcindāt, & ad ſpiritus altiora tenden- tes humilitatem literæ derelinquant.

Sed per charitatem ſeruite inuicem.

Qui enim per charitatē ſeruit, liberē ſeruit, & ſine mi- ſeria obtemperans deo, cum amore faciendo quod do- cetur, non cum timore quod cogitur. Tūc enim nos cha- ritas à iugo culpæ liberos reddit, cum uiciſſim nos no- ſtro per amorem ſeruitio ſubiicit: cū & aliena bona no- ſtra credimus, & noſtra alijs, quaſi ſua offerentes, exhi- bemus. Tantum autem bonum eſt charitas, ut omnis lex

in illa recipitur. Cuius uirtus tanta eſt, ut nomen conſque extollatur, ut & ipſe deus charitas appelletur. Omnis enim lex in vno ſermone completur, Omnem ergo legem nunc dicit ex his operibus, quæ ad

bonos mores pertinent: quia & illa, que sunt in sacra-
 mentis, cum bene à liberis intelliguntur, nec carnaliter
 observantur à seruis, ad illa duo præcepta referantur
 necesse est, dilectionis dei & proximi. Rectè itaque ac-
 cipitur ad hoc pertinere, quod etiam dominus ait: Non
 ueni legem solvere, sed adimplere: Qui erat ablaturus
 timorem carnalem, spiritalem autem charitatem da-
 turus, quâ sola lex impleri potest. Plenitudo enim le-
 gis charitas. Et quoniam fides impetrat spiritum san-
 ctum, per quem charitas dei diffusa est in cordibus ope-
 rantium iustitiam, nullo modo quisquam ante gratiam
 fidei de bonis operibus gloriatur. Quapropter istos ia-
 stantes se de operibus legis ita refellit apostolus, dum
 ostendit opera uetusta sacramentorum umbras futuro-
 rum fuisse: quas iam post aduentum domini, libero he-
 redi necessarias non esse monstrauit. Opera uerò ad bo-
 nos mores pertinentia non impleri, nisi dilectione, per
 quam fides operatur. Vnde si opera legis quædam post
 fidem superflua, quædam ante fidem nulla sunt, uiuat iustus
 ex fide, ut et onus graue seruitutis abijciat, leui sarcina
 Christi uegetatus: & iustitiæ metas non transgrediatur,
 leui iugo charitatis obtèperans. Legis etiã ipsa opera
 quæ queruntur, uno possunt sermone cõcludi, & uno præ-
 cepto cõpleri. Non ergo sola ad uitã sufficit fides, ut la-
 ciniosa legis præcepta uno dilectionis cap. cõcludantur.

Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Queri autem potest cur apostolus & hic solam cõme-
 morauit proximi dilectionem, quã lege dixit impleri:
 Et ad Romanos, cum in eadem questione uersaretur:

Roma. 13 Qui enim diligit alterum, inquit, legem impleuit. Nam

non adulterabis, Non homicidium facies, Non furabe-
 ris, Non concupisces, Et si quod est aliud mandatũ in
 hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum si-
 cut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Ple-
 nitudo autem legis est charitas. Cum ergo in duobus
 præceptis, dilectionis dei, & proximi, perfecta sit cha-
 ritas, cur apostolus & in illa, & in hac epistola solam
 proximi dilectionem commemorat: nisi quia de dilectio-
 ne dei possunt mentiri hoies, quia rariores tentationes
 eam probant: In dilectione autem proximi facilius con-
 uincuntur eam non habere, dum iniquè cum hominibus
 agunt. Consequens est aut, ut qui ex toto corde, ex to-
 ta anima, ex tota mente deum diligit, diligat & proxi-
 mum tanquam seipsum: quia hoc iubet ille, quem ex to-
 to corde, ex tota aña, ex tota mente diligit. Itẽ diligere
 proximum. i. omnẽ hoĩem tanquã seipsum quis pot, nisi de-
 um diligat, cuius præcepto & dono dilectionẽ proximi
 possit implere: Cũ ergo utrũq; præceptũ ita sit, ut neutrũ
 sine altero possit teneri, etiã unum horũ cõmemorare
 plerunq; sufficit, cũ agitur de operibus iustitiæ: sed op-
 portunius illud de quo quisq; facilius cõuincitur. Vn-
 de Ioannes dicit: Qui n. non diligit fratrem suum, quem
 uidet, deũ, quẽ non uidet, quõ pot diligerẽ? Meriebatur
 enĩ quidã dilectionẽ se dei habere, & de odio fraterno
 eã non habere cõuincebatur. De quo iudicare in cotidia-
 na uita & moribus facile est. Charitas uel dilectio in
 quatuor modis completur. hoc est, primò deus diligen-
 dus est. Secundò nos ipsos diligamus. Tertio proximos.
 Quarto inimicos. Deum plusquã nos, Proximum si-
 cut nos, inimicum quasi proximum. Et nisi Deum

i. Ioan. 4.

In 4. mo-
 dis cõple-
 tur chari-
 tas.

primū dilexerimus, nos diligere nō possumus. Hoc est nō peccare: Et si nos non diligimus ad quam formam proximis diligemus? Si autem proximum nō amamus, multo magis inimicum. Si ergo uolumus dilectionem habere, primò deum plusquam nostras animas diligamus. Quod ita probatur, si propter deum etiam salutem nostram, & ipsas animas contemnamus. Nō ergo sola ad uitam sufficit fides, nisi quis sicut se diligit, ita & proximum: & non solum ei malum non facit, quod sibi non uult: sed etiam bonum facit, quod sibi uult ab alio fieri: & uniuersam legem implet, quæ habet duo genera mandatorum, hoc est, non faciendum malum, & faciendum bonum.

Quod si inuicem mordetis, & comeditis, uide te ne ab inuicem consumamini;

Hoc enim maximè uitio contentionis & inuidiæ, perniciosæ dispensationes inter eos nutriebantur, malè de inuicem loquendo, & quærendo quisque gloriam suam, uanamq; uictoriam per contentionem. quia uos meliores alterutrum iudicatis; quando detrahitis alterutrum; quando aliena torquemini felicitate, & ex alterius bono uestrum malum facitis. tunc inuicem mordetis, & quando maledicto uos putatis ulcisci: Quibus studijs cōsumitur societas populi, dū in partes sciditur. Quomodo autem ista uitare possint, nisi spiritu ambulent, & concupiscentias carnis nō perficiant? Melius est autem ne contra rationem, & totius epistolæ consequentiam, subito iu extraordinaria præcepta Paulus erūpat, hoc ita intelligere, ut ad circumcisionem, obseruationemq; legis cuncta referamus. Si uos, inquit, conturbant alij,

uos autem conturbamini, si totam scripturam ueterem legētes sic intelligitis, ut scripta est: Oculum pro oculo, dentem pro dente, & ira desiderat ultionem, ultio uerò imponit dolorem, quod lex non solum non prohibet, uerumetiam præcepit, iustitiam in talione restituens, Sequitur, ut & nudatus nudet, & uulneratus reuulneret, & comesus remordeat, & quæ uidetur iustitia esse, consumptio sit, Non unum uindicans, sed utrumque consumens.

Dico autem, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.

Si ergo non consentiatur concupiscentijs carnis, quantuis agantur motibus, non tamen perficiantur operibus. Proinde cum caro cōcupiscit aduersum spiritum, & spiritus aduersus carnem, ut non ea quæ uolumus faciamus, Nec carnis perficiuntur concupiscentiæ, quantuis faciant, Nec nostra perficiuntur opera bona, quantuis fiant. Sicut enim tunc perficitur carnis cōcupiscentia, cum consentit ei spiritus ad opera mala, ut non concupiscat aduersus illum, sed cum illa: Sic & bona opera nostra tunc perficientur, quando ita spiritui caro consenserit, ut aduersus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim uolumus cum perfectionem iustitiæ concupiscimus, hoc intentione nō intermissa uelle debemus. Sed quia perficere in ista corruptibili carne non possumus, idè dixit ad Romanos: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio, Vel sicut habent codices graeci, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non: id est non mihi adiacet perficere bonum. Non ait facere, sed perficere bonū. Quis facere bonum, est post cō

Quid bonum concupiscentias non ire. Perficere autem bonum, est non concupiscere. Quod ergo est ad Galatas, concupiscentias carnis ne perfeceritis, hoc e contrariò est ad Romanos. Perficere autem bonum non inuenio, quia nec illæ perficiuntur in malo, quando eis non accedit nostræ uoluntatis adensus: Nec nostræ uoluntas perficitur in bono, quando illarum, cui non consentimus, permanet motus. Ipse autem conflictus, in quo etiam baptizati uelut in agone decertant, cum caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem, ubi et spiritus facit bonum opus non consentiendo concupiscentiæ malæ, non perficit, quia ipsa mala desideria non absumit: et caro facit malum desiderium, sed nec ipsa perficit, quia non sibi consentiente spiritu et ipsa ad opera danda non peruenit. Iste ergo conflictus non Iudæorum, nec quorūlibet aliorum, sed plene christianorum, fidelium, et bene uiuentium est.

Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.

Quòd caro concupiscit; quannis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscitur concupiscere. caro enim nihil nisi per animam concupiscit: sed concupiscere caro aduersus spiritum dicitur, quando anima carnali concupiscentiæ spiritui reluctatur: Tunc enim caro adulterium, spiritus autem desiderat castitatem. Totum hoc nos sumus, et caro ipsa quæ discedente anima moritur, quæ pars nostræ infirma est; nec fugienda dimittitur, sed recipienda reponitur. Tunc erit iustus sine ullo omnino peccato, quando nulla lex erit in membris eius, repugnans legi mentis eius. Nec

recepta ulterius relinquetur. Vnde dicit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Et quia supra 1. Cor. 15. secundum duplicem intelligentiam hunc locum cæperamus exponere, reddenda sunt quæ omisimus. Caro concupiscit aduersus spiritum, id est historiæ et scripturæ carneus intellectus contra allegoriam et spiritalem doctrinam repugnat. Spiritus autem aduersus carnem id est sublimiora deiectis, æterna breuibus umbra ueritati, refragatur. Et carneus scripturæ sensus, quia impleri non potest (Nec enim ualeuimus omnia quæ scripta sunt facere) Ostendit nos non in nostræ positos potestate legis explendæ. Cū etiam si uelimus literam sequi impossibilitas non admittit.

Hæc enim inuicem aduersantur, ut non quæcunque uultis, illa faciatis.

Hæc facit ratio, ut uoluntatē non sequatur effectus: quia in hac uita pugnat caro cōtra sp̄m, et spiritus aduersus carnem. Fit ergo per sanctificationē perfectam, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato et uiuificato, id est uolūtati, subiciatur. Et sicut nūc uidem⁹ multis puerilibus delectatiōibus nos carere quæ nos pueros, si denegarentur, acerrimè cruciabāt: Ita credendum est de omni carnali delectatione futurū esse, cū perfecta sanctitas totū hominē reparauerit. nunc autē quā diu est in nobis quod resistit bonæ uolūtati, auxilio dei per bonos hoīes, et bonos angelos indigemus, ut donec sanetur uulnus nostrū nō ita molestetur, ut perimat etiā bonam uoluntatē. hanc autē mortē peccato meruimus, quod peccatū erat oīno in libero arbitrio: cū in paradiiso nullus dolor denegaret delectatiōes uolūtati bonæ,

nec quicquam recte habenti se homini resistebat. Nunc uero paulatim subrepens delectatio mortificat animam, ut si se abstinere uelit, sine molestia & angore non possit.

Quinam
sunt sub
lege.

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Ut intelligamus eos sub lege esse, quorum spiritus ita concupiscit aduersus carnem, ut non ea quae uolunt faciant, id est non se teneant coniunctos in charitate iustitiae, sed à concupiscente aduersum se carne, uincantur. Non solum ea repugnante legi mentis eorum, sed etiam captiuante illos sub lege peccati, quae est in membris mortalibus. Qui enim non ducuntur spiritu, sequitur ut carne ducantur. Non autem pati aduersitatem carnis, sed duci à carne damnatio est. Et ideo, quod si spiritu ducimini, inquit, non adhuc estis sub lege. Nam & superius non ait, spiritu ambulate, & concupiscentias carnis non habueritis, sed ne perfeceritis. Qui prope eas omnino non habere, non iam certamen, sed certaminis praemium est, si obtinuerimus uictoriam perseuerando sub gratia. Commutatio enim corporis in immortalem statum sola carnis concupiscentias non habebit. Et si nos totos spiritualibus occupetis, non uobis opus est lex quae carnalibus data est. Si spiritu, inquit, ducimini, non estis sub lege. Vtique legi, quae timorem incutit, non tribuit charitatem: quia charitas dei diffusa est in cordibus uestris, Non per legis literam, sed per spiritum sanctum, Qui datus est nobis. Haec est lex libertatis, non seruitutis. In quantum quisque spiritu ducitur, non est sub lege: Quia quantum condelectatur legi dei, non est sub legis timore, quia timor tormentum habet;

Roma. 5

non delectationem.

Manifesta autem sunt opera carnis quae sunt, Opera fornicatio, immundicia, impudicitia, idolorum carnis. seruitus, ueneficia, inimicitiae, contentiones, animositates, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comellationes.

Agunt autem haec, qui cupiditatibus carnalibus consentientes faciendae esse decernunt, etiamsi ad implendum facultas non datur. Ceterum qui tanguntur huiusmodi motibus, & immobiles in maiore charitate consistunt. Non solum non eis exhibentes membra corporis ad male operandum, sed neque nutu consensionis ad exhibendum consentientes, non haec agunt, & ideo regnum dei possidebunt. Non enim iam regnat peccatum in eorum mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, quantum habet in eodem mortali corpore peccatum, nondum extincto impetu consuetudinis naturalis, quae mortatiter nati sumus, & ex proprijs uitae nostrae, cum & nos ipsi peccando auximus quod ab origine peccati humani damnationis trahebamus. Aliud est enim non peccare, aliud non habere peccatum. Nam in quo peccatum non regnat, non peccat, id est qui non obedit desiderijs eius. In quo autem non existunt omnino ista desideria non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiam si ex multis partibus in ista uita possit effici, ex omni tamen parte non nisi in resurrectione carnis, atque commutatione peragendum est. Cur ergo haec omnia & his similia doctor gentium in fide & ueritate opera carnis appellat, nisi quia eo locutionis modo, quo totum signi

Aliud regnare peccatum in corpore, aliud habere.

An caro *ficatur*, à parte ipsum hominem, uult nomine carnis in
 ì hoie sit *telligi*? Quod si quisquam dicit carnem causam esse in
 peccati *malis moribus quorūcūq; uitiorū*, eò quòd anima car
 ne perfecta sic uiuit, profectò non uniuersam hominis
 causa. *naturam diligenter aduertit*. Nam corpus quidem cor
 ruptibile adgrauat animam. Corruptio autem corpo
 ris, quæ adgrauat animam, non peccati primi est cau
 sa, sed pœna. Nec caro corruptibilis animam peccatri
 cem, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem car
 nem: ex qua corruptione carnis, licet existant quædam
 incitamenta uitiorum, & ipsa desideria uitiosa, non
 tamen omnia uitæ iniquæ uitia tribuenda sunt carni,
 ne ab his omnibus purgemus diabolum, qui carnem nō
 habet. Quis enim seruitutem, quæ idolis exhibetur, ue
 neficia, inimicitias, contentiones, emulationes, animosi
 tates, dissensiones, hereses, inuidias, nō potius intelligat
 animi uitia esse, quā carnis? Quandoquidem fieri po
 test, ut propter idolatriā, uel heresis alicuius errorem
 à uoluptatibus corporis tēperetur: Et tamen etiā tunc
 homo quāuis carnis libidinē contēnere atq; cohibere ui
 deatur, secundū carnem uiuere hac apostolica auctori
 tate cōuincitur, & in eo quòd abstinet à uoluptatibus
 carnis dānabilia opera carnis agere demonstratur. et
 enī si diabolus ea quæ fornicator agit, uel ebriosus, uel
 si quid hmoi mali est, quod ad carnis pertinet uolupta
 tes, non agit, qui carnem non habet, non potest dici abs
 que culpa cum sit etiam talium criminum suator & in
 stigatō occultus: Est tamen maximè superbus atque
 inuidus, quæ illū uitiositas sic obtinuit, ut propter hoc
 esset in carceribus caliginosi huius aeris æterno suppli

cio destinatus. Hæc aut uitia, quæ tenet in diabolo prin
 cipatum, carni tribuit apostolus, quam certū est diabo
 lum non habere. Dicit enim, inimicitias, contentiones,
 emulationes, animositates, inuidias, opera esse carnis.
 Quorum omnium malorum caput atque origo super
 bia est, quæ sine carne regnat in diabolo. At hæc omnia
 cum habeat ille sine carne, quomodo sunt ista opera car
 nis, nisi quia opera sunt hominis, quæ nomine carnis ap
 pellat? Si enim sapientia carnis inimica est deo, inimica
 autem sunt omnia dogmata falsitatis deo repugnan
 tia, Consequenter hereses inimicæ deo ad carnis ope
 ra referuntur. Heresis autem Græcè ab electione dici
 tur, quòd scilicet eam sibi unusquisque eligat discipli
 nam, quam putat esse meliorem. Quicumque igitur ali
 ter scripturam intelligit, quàm sensus spiritus sancti
 flagrat, quo conscripta est, licet de ecclesia non recesserit,
 tamen hereticus appellari potest, & de carnis ope
 ribus est eligens quæ peiora sunt.

Hæresis
 unde di
 catur.

Et his similia, quæ prædico uobis, sicut præ
 dixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei
 non consequentur.

Potest autem mouere quod ait, quæ dico uobis sicut
 prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non
 possidebunt, si queratur ubi ista prædixerit. Nam
 in hac epistola non inuenitur. Ergo aut præsens cum
 esset, hoc prædixerat: aut cognouerat peruenisse ad
 illos epistolam, quæ missa est ad Corinthios. Ibi enim
 sic ait. Nolite errare, Neque fornicatores, neque ido
 lis seruiētes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorū
 cōcubitores, neq; fures, neque auari, neq; ebriosi, neque

1. Cor. 6

maledici, neque rapaces, regnum dei possidebunt. Hic ergo cum enumerasset opera carnis, quibus clausum est dei regnum, subiicit etiam opera spiritus, quæ fructum spiritus uocat.

Fructus autem spiritus est charitas, Omnium uirtutum prima est charitas: quæ, sicut notauimus, in quatuor diuiditur partes, in dilectione dei, in sua uniuscuiusque, in proximi, & inimici.

Gaudium spirituale, pax.

Si tranquilla mens nullis passionibus perturbetur.

Longanimitas. Illatas iniurias sustinere.

Bonitas. Semper benefacere uelle.

Benignitas. Nulli iniuriam facit, nec desiderat fieri. Notandum quod & fides à deo detur, quam inter fructus spiritus septimo loco apostolus posuit: & hoc notandum, quia à deo est.

Fides. Vel deo credere, uel hominibus promissa complere.

Modestia. Non irasci.

Continentia. Continentia pro tempore est.

Castitas. Sempiterna: & non solum à fornicatione, sed ab omni iniquitate continere.

Aduersus huiusmodi non est lex.

Non enim ista prohibuit, & qui nouum implet, non est sub ueteri testamento. Hinc intelligamus illos sub lege positos, in quibus ista non regnant. Nam in quibus hæc regnant ipsi lege legitime utuntur, quia non est illis lex ad coercendum posita. Maior enim & præpollentior delectatio eorum, iustitia est. Non enim ait, aduersus hæc non est lex, sed aduersus huiusmodi, Hoc

est, siue ista, siue etiam cætera huiusmodi. Sed tamen diligenter considerantibus, non hic omni modo carnalium spiritualiumq; operum oppositio inordinata atque confusa est. Ob hoc autem latet, quia pauciora, uel singula quibusdam pluribus opponuntur. Nam ex eo quod in capite carnalium uirtutum posuit fornicationes, in ordinem capite autem uirtutum spiritualium charitatem, quem non diuinarum literarum studiosum faciat intentum ad rû operû perferenda cætera? Si enim fornicatio est amor à le carnis, et legitimo connubio solutus, & uagus explere libidinis cõ fructuum sectando letitiam, quid tam legitime ad spiritalem sex spûs. Tû cunditatem coniungitur, quàm anima deo, cui quanto qui fructus inhaerit, tanto est incorruptiore inhaereat autè &? cui uic charitate. Res est igitur fornicationi opponitur charitatio cõtra tas, in qua sola est custodia castitatis. Immunditiæ au rictur. tem sunt omnes perturbationes de illa fornicatione cõ ceptæ, quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum autem seruitus ultima fornicatio est anime, propter quam etiam bellum aduersus euangelium reconciliatis dei furiosissimum gestum est: cuius reliquæ quantis penè sopitæ fuerint, adhuc tamen recalent. Huic itaque pax contraria est, qua reconciliamur deo, eademque pace etiam cum hominibus custodita ueneficiorum, inimicitiarum, contentionum, amulationum, animositarum, dissensionumq; uitia sanantur in nobis. Ut autem in alijs, inter quos uiuimus, iusta moderatiõe uersemur, & ad sustinendum longanimitas, & ad curandum benignitas, & ad ignoscendum bonitas militat. Iam uero hæresibus fides, inuidiæ mansuetudo, ebrietas & comestationibus continentia reluctatur. Ne

quis sanè arbitretur, hoc esse inuidia, quod est amulatio. Vicine enim sunt, & propter ipsam vicinitatē plerunque utrūlibet horum pro altero, amulatio pro inuidia, uel inuidia pro amulatiōe ponitur. Sed quia utrūque hic locis suis dictum est, utique distinctionem de no-

Amulatio. bis flagitant. Nam amulatio est dolor animi cum alius peruenit ad rem, quam duo pluresue appetebant, & nisi ab uno haberi non potest. Istam sanat pax, qua id appetimus, quod omnes qui appetunt si adsequantur, unū in uno fiunt. **Inuidia.** Inuidia uero, dolor animi est cum indignus uidetur aliquid assequi, etiam quod tu non appetebas. Inter inuidum autem & inuidiosum hoc interest: quod inuidus feliciore inuidet, inuidiosus autem ipse est, qui ab alio patitur inuidiam. Hanc sanat mansuetudo. Cū quisque ad iudiciū dei reuocans non resistit uoluntati eius, & magis ei credit recte factū esse quā sibi quod putabat indignū. Regnant ergo spirituales isti fructus in homine, in quo peccata non regnant. Regnāt autē ista bana, si tantū delectant, ut ipsa teneant animū in tentationibus, ne in peccati consensionem ruat.

Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum uitijs, & concupiscentiis. Vnde autem crucifixerunt, nisi timore illo casto permanente in seculum seculi, quo cauemus offendere illum, quem toto corde, tota anima, tota mēte diligimus? & ideo si hoc modo omnia simul crucifixa sunt membra, & destructum est in nobis omne opus peccati, & caro quasi pēdens in cruce, seculi desiderijs extincta atque mortificata, nihil aduersum dei praecepta in seculo cōcupiscit: ut quid eis legē iuxta literā tenere cōuenit.

que ad uitia peccatorū coercēta data est? simul illud notandū, quod eos dixerit Christi esse, qui carnē suam cū uitijs crucifixerūt. Hec sentētia illos reuicit, qui solā fidē ad salutem animarū suarum sufficere arbitrantur.

IN CAPVT SEXTVM.

I uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus.

Nequa quā per legem, sed per charitatem nobis inuicem seruientes. Non debemus de scripturarum interpretatione contendere, & dicere uerbi gratia, Circumcisio melior est. Non, sed praeputium. Contemenda historia, & allegoria sequenda. Imō allegoria nanq̄ est, & umbratica, & nullis ueritatis fulta radicibus: unde uenit, ut inuicem nascantur inuidie. Excludere enim, ait, uos uolunt, ut illos amulemini. Non tam ueritatem legis uolentes docere, quā uincere. In eo autem illi fallebantur, quod negare quidem non poterant, se standū sibi esse spiritum sanctum, adsertorem, & ducem libertatis suae; sed ad opera seruilia carnaliter conuersi, retrorsum se conari non intelligebant. Propterea non ait, si spiritu uiuimus, spiritum sectemur. Fatebantur enim spiritu sancto seruire oportere, & eum non spiritu suo, sed carne uolebant sectari: non spiritualiter obtinentes gratiam dei, sed in circūcisione carnali, & ceteris huiusmodi spem cōstituentes salutis. Illis enim dicit, qui mutua concertatione se alterutrū preponere cupiebant, Per sp̄m, inquit, uitā habemus, Roma, s.

sed si spiritualiter conuersemur, & non legi carnaliter seruiamus.

Non efficiamur inanis glorie cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Prorsus magnificè & omnino diuino ordine posteaquã eos instruxit aduersus illos, à quibus in seruitutem legis seducebantur, hoc in eis caute, ne instructiores facti, & uolentes iam calumnijs carnalium respondere, contenti onibus studeant & appetitu inanis gloria legis oneribus non seruietes, uanis cupiditatibus seruiant. Nihil autem sic probat spiritalē uirum, quã peccati alieni exaltatio, cum liberationem eius potius, quã insultationem, potiusque auxilia, quã conuitia meditataur: Et quantum facultas tribuitur, suscipit: Et ideo dicit,

Quò de alienis peccatis loquendū

Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.

Eum quoque, qui spiritalis est, cohortatur, cum sui timore ne cesset manū porrigere corruenti: Et pulchrè præoccupatum in delicto hominem uocat, qui mori possit, & ipso nomine fragilitatem conditionis ostēdens, ut dignus sit uenia, qui uelut homo errore deceptus, etmersus in uoraginem, seipsum sine auxilio & adiutore erigere non possit. Spiritali autem non additur homo, sed quasi deo præcipitur, ut hominem præoccupatum in delicto instruat: Sive ut melius habetur in Græco, perficiat in spiritu lenitatis. Qui autem perficitur, non ei desunt uniuersa, sed aliqua. Denique non peccatis pluribus, sed uitio aliquo præoccupatus errauit, lenita

vis spiritum & mansuetudinis in correctione peccantis, spiritalis adhibeat, ne rigidus, ne iratus, & trisitis corrigere cupiat errantem, sed prouocet eum, spōdens salutem, ueniam repromittens, Christi testimonium proferat, Quòd graui legis & peccatorum onere depresso ad iugum suum suauē, leue inuitet onus, ut discant quia humilis sit, & mitis, & mansuetus corde, & inuenient requiem animabus suis. Locus iste de epiſtola ad Romanos in fine pandendus est. Ibi enim cum similiter de eis & obseruationibus scriberet Iudeorum, & eos qui legis iuxta literam præcepta contemnerent, firmos atque perfectos: Illos uerò, qui adhuc antiqua consuetudine ducebatur, infirmos paruulosque narraret, & uideret iurgium esse inter spirituales & carneos: Admonuit spirituales, ne cōtemnerent carnales, & ait, Infirmum autem in fide adsumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit māducare omnia, qui autem infirmus est holus manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum adsumpsit. Tu quis es, qui iudicas alienū seruum? suo domino stat aut cadit. Stabit autem, Potens est enim deus statuere illum: & multa in medio super hoc sensu differens, Adiecit in finem: Noli propter escam destruere opus dei. Et iterum, debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisque uestrum proximo suo placeat ad bonam edificationem.

Considerans teipsum, ne & tu tenteris. Nihil enim ad misericordiam sic inclinat, quã proprij

Leniter corrigendum.

Math. 11.

Roma. 14.

Roma. 14.

periculi cogitatio. Considerando temetipsum, quia & tu homo es, & poteris aliquo praeueniri peccato, & ita demum indigere adiutorio dei, & proximi: quia sani infirmos sustinere debent, & mortuos sepelire, quia proculdubio & infirmari, & mori posse se credunt.

Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Quia Veteris testamenti custodia timorem habebat, Non potuit apertius significare noni testamenti donum esse charitatem, quam hoc loco, ubi Apostolus dicit: Inuicem onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Hanc enim legem Christi dicere intelligitur, quia ipse dominus praecepit, ut nos inuicem diligamus; Tantum in ea sententia praecepti pondus constituens, ut diceret: In hoc cognoscitur quoniam discipuli mei estis, si uos inuicem diligatis. Huius autem dilectionis officium est, inuicem onera uestra portare.

Sed hoc officium non est sempiternum, perducet sane ad beatitudinem sempiternam: in qua nulla erunt onera uestra, quae inuicem portare iubeamur. Nunc uero in hac uita, id est dum in hac uia sumus, onera uestra portemus: ut ad eam uitam, quae caret omni onere, perueniamus. Nihil enim sic probat amicum, quem admodum oneris amici portatio. Nec tamen inuicem portaremus onera uestra, si unum tempus esset infirmitatis amorum, qui onera sua sustinent, aut unum infirmitatis genus, sed diuersa tempora, & diuersa genera infirmitatis faciunt, ut onera uestra inuicem portare ualeamus. Verbi gratia. Iram fratris tunc portabis, cum tu aduersus eum non irasceris, ut

Ioan. 13

rursum eo tempore, quo te ira praecoccupauerit, ille te lenitate, & tranquillitate supportet, sed & hunc locum cum superioribus copulemus. Duplicem enim sequitur intelligentiam. Si quis infirmus in fide est, & adhuc lacte nutritus infantiae, nec potest tam cito à legali obseruatione, ad spiritalia sacramenta transire, Vos qui robustiores estis, eius onera portate, ne per scientiam uestram frater pereat, pro quo Christus mortuus est. Portat quoque fratris necessitatem qui grauatum pauperem onere egestatis adiuuat.

Nam si quis se existimat esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Non eum seducunt laudatores eius, sed ipse potius, quia cum sibi sit praesentior quam illi, magis uult se in illis quaerere, quam in seipso. Et ideo ait: Si quis existimat se esse aliquid, in eo quod putat se esse aliquid, & non ex clementia in proximum, sed ex suo opere & labore se iudicat, sua tantum uirtute contentus: iste ex hac ipsa arrogancia nihil fit, & ipse se decipit. Mentem autem decipit, qui se putat esse sapientem, Et secundum Esaiam, Sapiens in se, & in conspectu suo intelligens. Ad circumcisionem, & ad legem ita loci huius connectitur intellectus: Qui spiritalis est, & misericordiam in proximum non habet, Contemnit humilem, quia ipse sublimior est, ipse se decipit: Nesciens hanc spiritus esse legem, ut nos inuicem diligamus.

Opus autem suum probet unusquisque, & sic in seipso tantum gloriam habebit, & non in altero. Unusquisque enim, proprium onus portabit.

Et non in altero, id est, cum alter eum laudat. Non ergo laudatores nostri minuunt onera conscientie nostrae, atque utinam non etiam accumulent plerumque, ne illis offensus laus nostra minuatur, cum aut oburgatione illis curare negligimus, aut iactatè eis aliquid nostrum ostentamus, potius quam constanter ostendimus. Omitto ea quae fingunt & mentiuntur de se homines propter hominum laudes. Quid enim ista caecitate tenebrosius, ad obtinendam inanissimam gloriam errorem hominis aucupari, & deum testem in corde contemnere? quasi uerò ulla modo comparandus sit error illius, qui te bonum putat, errori tuo, qui homini de falso bono placere studeas, de malo uerò displices deo.

Unusquisque enim onus suum portabit:

Videtur superioribus contraire, ubi ait: Alter alterius onera portate. Si enim unusquisque onus suum portabit, Alter alterius onera portare non poterit, sed uidentem, quod ibi praeceperit, ut peccantes in hac uita, nos inuicem susceperimus, & in presenti seculo alterutrum auxilio sumus: Hic autem de domini dicat in resurrectione iudicio, Quod non ex alterius peccato & cōparatione deterioris, sed iuxta nostrum opus, aut peccatores ab eo iudicemur, aut sancti, recipere uno quoque secundum opus suum. Obscurè licet, docemur per hanc sententiolam nouum dogma, quod latitat: Dum in presenti seculo sumus, siue orationibus, siue consilijs inuicem posse nos adiuuari. Cum autem ante tribunal Christi uenerimus, Nec Iob, nec Daniel, nec Noe, rogare posse pro quoquam, sed unumquemque portare onus suum.

Communicet autem is, qui catechizatur ver-

Inuchi-
tur in uae
ne gloriae
cupidos.

Dubij so-
lutio.

Exec. 14.

bo, ei qui se catechizat in omnibus bonis.

Sesius itaque iste est, quia superius spiritualibus praeceperat, ut eos, qui praecipati fuerat in aliquo delicto, instruerent in spiritu lenitatis: Et alter alterius onera portarent, adimplentes legem Christi: Nunc e contrario his, qui adhuc imbecilliores, & discipuli, & carnales erant imperat, ut quomodo ipsa à magistris spiritualia metunt, sic magister carnalia praebeat, qui totos se diuinae eruditioni, & studio tradentes uitae huius necessarijs indigent: Et fiat illud, quod de manu scriptum est, qui multum, non abundauit, & qui modicum, non minorauit. Bona autem in presenti loco iuxta uulgi consuetudinem, moremque communem uictum & uestitum, ceteraque, quae homines inter bona numerant, appellauit. Habentes enim uictum & uestitum, his contenti sumus. Nec mirum si Paulus ea quae erant corpori necessaria boni appellatio ne signauit, cum etiam saluator noster ad eos qui ne dum ad uirtutum culmen ascenderant, sed adhuc humiliter incedebant, & sibi addi poscebant fidem, dixerit. Si ergo uos, cum mali sitis, fecitis bona data dare filijs uestris, quantum magis pater caelestis dabit bona petentibus se?

Nolite errare, deus non irridetur, quae enim seminauerit homo, haec & metet.

Præuidens in spiritu eos qui docentur, & debent magistris sumptus, & uitae necessaria ministrare, posse obicere paupertatem & dicere: Ager meus hoc anno aruit siccitate, vineam grando contriuit, Reditus, qui esse poterant, tributa rapuerunt, Non habeo unde tribuam quod iubetur: Adiecit, Nolite errare, deus non irridetur. Scit, inquit, corda uestra, non ignorat facult-

Exod. 16
2. Cor. 8.

1. Timo. 6

Math. 7

tates, Excusatio uerisimilis homini potest utcunque placere, deum non potest fallere. Et simul cohortatur ad id, quod præceptuum est, exhibendum, semen nominans, ne putet perditum quod multiplicato sanore re-
cepturus est

Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem.

Seminare in carne. Hoc dicit de amatoribus uoluptatum magis quam dei. In carne enim sua seminat, qui omnia, quæ fecit, etiam si bona uideantur, propterea tamen facit, ut carnaliter ei bene sit.

Seminare in spiritu Qui autem seminat in spiritu de spiritu metet uitam æternam: Seminatio in spiritu est ex fide cum charitate seruire iustitiæ, & non obedire desiderijs peccati, quanuis de mortali carne existentibus. Messis autem uitæ æternæ, cum inimica nouissimè destruetur mors, & absorbebitur mortale à uita, & corruptibile hoc induet incorruptionem. In hoc ergo tertio gradu, quo sub gratia sumus, seminare debemus opera bona, quæ supra iam dicta sunt. Aliter: Qui legem carnaliter intelligit, repromissiones quoque carnales, & quæ in præsentī seculo corrumpuntur, expectat. Qui autem spiritalis auditor est, seminat in spiritu, & de spiritu metet uitam æternam. Simul notandus ordo sermonis, & cū superioribus copulandus. quod hō uocatur in spū seminans, qui quando cæperit uitā metere sempiternā hō fortasse esse desistet. Illud etiam pariter obseruandū, quod qui seminat in carne cū addito mento suæ carnis ponitur. Qui autē seminat in spū, non dicitur in spū suo, sed simpliciter in spū. Qui enim bona

seminat, non in suo quopiam, sed in dei spiritu seminat: De quo & uitam est messurus æternam.

Bonum autem facientes, non deficiamus. Indeficientem ergo iustitiam indeficiens præmium subsequetur. Cohortatur eos ad studium perseverantiæ, qui in hac uita mercedem boni operis expectant. Nescientes, quia sicut in semine aliud sationis, aliud messis est tempus: Sic & in præsentī uita sementis est opera, quæ nūc uel in spiritu uel in carne feruntur. Messis uerò operū futurū iudiciū: & qualitate sementis diuersas nos facere mensuras, centesimam, sexagesimā, & tricesimam fructū: quam segetē nemo potest metere deficiens. Qui enim perseverauerit usq; in finem, hic saluus erit. Quæle est autem, ut cum peccatores cotidie in malis operibus augeantur, nos in bono opere laesemur?

Tempore enim suo metemus, non deficientes. Nunc tēpus seminandi est, non metēdi. Nō ergo hic nostrā mercedē queramus accipere, ne hyeme tenera herba dimissa in præsentī, ut acerba non proficit, & non sit quod in futuro metatur. Dicitur enim nobis, Receptis bonis uestra in uita uestra. Et iterum, receperunt mercedem suam.

Ergo dum tempus habemus; operemur bonum ad omnes.

Tempus semētis (ut diximus) tempus est præsens, & uita, quā currimus: in hac licet nobis quod uolumus seminare. Cū ista uita transierit, operandi tempus aufertur. Vnde & saluator ait: Operamini dum dies est, ueniet nox, quando iam nullus poterit operari.

Maxime autem ad domesticos fidei.

Sementis pro semine uel sementis. Math. 10.

Luc. 16 Math. 5

Quos hic credendum est, nisi christianos significari? Nam omnibus hominibus, & iudeis, & paganis, atque christianis, & bonis, & malis, misericordie opus impendere debemus: Ne eis quod deus non negat nos negare uideamur. Maximè tamen his, qui peculiarem nobiscum deo fidei exhibet famulatum. Omnibus enim pari dilectione uita eterna optanda est, sed non omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia. Videtur mihi locus iste posse & superioribus coherere, ut domesticos fidei magistros nominet, quibus supra omnia quae putantur bona ab auditoribus suis iusserat ministrari. Deinde cum docuisset opera ipsa legis, quae salubria sunt, et ad bonos mores pertinent, dilectione fidei posse tantummodo impleri, non timore seruili, redit ad illud, unde tota causa agitur.

Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu.

Hi qui circumcidi Galatas uolebant, disseminauerant alia Pauli facere, alia praedicare, & suo opere destruere sermonem, quod qui legem adfereret ablitam, ipse inueniretur in lege. Hanc opinionem quia non poterat Paulus apud omnes praesens ipse subuertere (prohibebatur quippe uinculis, quae ob Christi martyrium sustinebat) seipsum per literas representat, & ne aliqua suppositae epistolae suspicio nasceretur, ab hoc loco usque ad finem manu sua ipse perscripsit, ostendens superiora ab alio exarata. Quod autem sub nomine eius a falsis doctoribus epistola mitteretur, ad Thezalonicensis quoque demonstrat scribens: Rogamus autem uos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostrae

*. Thez.

congregationis in ipsum, ut non eiò moueamini à uostro sensu, neque terre uini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam, tamquam per nos missam, quasi instet dies domini. Ne quis uos seducat ullo modo. Et ut totam epistolam quam mittebat à suspitione erueret falsitatis manu sua in fine subscripsit dicens: Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola. Id est quod adposui mea manu, intelligite quam fiducialiter scripserim, & neminem pertimuerim, qui literas mea manu scripsi, siue opera intelligamus in manibus, quam ob causam crebro, & in prophetis dicitur, Sermo domini qui factus est in manu Hieremiae siue Aggaei: ut ad hanc similitudinem in manu quoque Pauli factum dei sciamus esse sermonem.

Quicumque enim uolunt placere in carne, hinc cogunt uos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

Multum persequerentur Iudei eos, qui uidebantur deferre traditas hominum obseruationes, quos ipse quam timeat satis ostendit, cum tales literas etiam sua manu scribere uoluit. Docet ergo timorem adhuc in istis operari, tanquam sub lege constitutis, qui ad circumcisionem gentes cogerent. Et ideo superius iam ostendit ex quo loco sua subscripserit manu, & nunc quid subscripserit replicat. Caius Caesar, et Octavianus Augustus, & Tiberius successor Augusti leges promulgauerat, ut Iudei qui erant in toto Romani imperij orbe dispersi proprio ritu uiuerent, & patrum ceremonijs deseruirent. Quicumque igitur circumcissus erat, licet in Christum crederet, quasi Iudaeus habebatur à gentibus. Qui uero absque circumci-

sione se non esse Iudæum præputio præferbat persecutionibus tam gentiliū, quàm Iudæorum fiebat obnoxius. Has igitur persecutiones hi qui Galatas depræuarant declinare cupientes, circumcissionem pro defensione discipulis persuadebant. Quam nunc Apostolus confidentiam in carne uocat, quòd scilicet tam gentibus, quos timebant, quàm Iudæis, quibus uolebant placere, circumcissionem in persecutionem proponeret. Nam nec Iudæi prosequi eos poterant, nec gentiles, quos uidebāt & profelytos circumcidere, & ipsos legis præcepta seruare.

Neque enim qui circumciduntur legem custodiunt, sed uolunt uos circumcidi.

Vel si circumcisio legem faceret custodiri, aliquid uideretur habere ratiois ista persuasio, sed propter terrenam felicitatem, uel cupiditate adipiscendi, uel amore amittendi. Et ideo non uerè custodiunt: quoniam carnalis cupiditas, qua peccator mutatur potius, quàm augetur, cupiditate alia non sanatur: quia facit eos carnalis timor, & cupiditas seruos, qui carnaliter cū ista obseruare se credunt. Vnde hoc est omne quod student, quod agunt, quod nituntur, ut apud Iudæos de uestra carnis iniuria gloriantur et iactitent suo gētes magisterio circumcisos. Hoc autem totum faciunt ut Iudæis placeant, & expugnante legis inuidia conquiescant. Siue aliter.

Neque em̄ qui circumciduntur legē custodiūt. Illam enim dicit custoditionē legis, Nō occidere, nō mœchari, Non falsum testimonium dicere, & si qua hmōi ad bonos mores pertinere manifestum est: quia nisi chari-

tate & spe bonorum eternorum, quæ per fidem accipiuntur, impleri non posse iam dictum est.

Vt in carne uestra gloriantur.

Id est, ut non solū non patiantur persecutionem à Iudæis, qui nullomodo ferebant incircuncisis legem prodidi: sed etiam gloriētur apud eos, quòd tam multos profelytos fecerint. Vt enim unum profelytum faceret Iudæi, mare & terram eos circuire solere dominus dixit. Math. 23.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

Nō in propria iustitia, uel doctrina, sed in fide crucis per quā mihi oīa peccata dimissa sunt; Vt ego mūdo morer, ut eum nō teneam, id est, ut neque mundus mihi nocere possit, Neque ego de mundo aliquid cupiam. Qui autem in cruce Christi gloriatur, non uult placere in carne, quia persecutiones carnalium non timet, quas prior, ut crucifigeretur, ille sustinuit; ut uestigia sue sectantibus præberet exemplum. Siue aliter mundus ei crucifixus fuerat, quia hūc cordi suo iam mortuum non amabat: sed & seipsum mūdo crucifixerat, quia talē se ei exhibere studuit, ut ab eo quasi mortuus concupisci nō possit: Si enim uno in loco sint mortuus & uiuens, & si mortuus uiuum non uidet, uiuus tamen mortuum uidet. Si uerò utriusque sunt mortui, alter alierū nequaquā uidet. Ita qui iam mundū non amat, sed tamē ab illo nō uidēs amatur, et ipse uelut mortuus mūdum non uidet: Hūc tamē mūdus adhuc mortuus uidet. Si uerò nec ipse in amore mundū retinet, nec rursus à mūdi amore retinetur. Viciſſi sibi uterq; extincti sunt, quia dū alter

alterum non appetit, quasi mortuus mortuum non attendit. Quia igitur nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec à mundi gloria ipse quærebatur, & se mundo, & mundum sibi crucifixum esse gloriatur. Quod quia multi appetunt, sed tamen usque ad culmen extinctionis omnimodæ non adsurgunt, Ideo ait:

In Christo enim Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputium.

Hoc tempore neque circūcisio prodest, neque præputium nocet, sed hoc solum prodest, si quis renatus noua circūcisione utatur. Seruat hoc loco apostolus usque in finem ill. in indifferentiam, ne quis eum putaret uel in Timothei circūcisione simulatè aliquid egisse, uel in cuiusquam agere, si fortè aliqua talis causa extitisset. Ostendit enim non ipsam circūcisionem obesse aliquid credentibus, sed spem salutis in talibus obseruationibus constitutam. Nam & in Actibus apostolorū hoc modo inueniuntur illi circūcisionem persuadere, ut aliter eos, qui ex gentibus crediderant, saluos fieri negēt posse. Non ergo ipsius operis, sed huius erroris permicem refellit Apostolus, cum dicit: Neque circūcisio aliquid est, neque præputium.

Sed noua creatura.

Nouam creaturam dicit uitam nouam per fidem Iesu Christi, In qua noua creatura transfigurabitur corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis Christi, cum uetera transferint, & facta fuerint omnia noua.

Et quicumque hanc regulam sequuntur, pax super illos, & misericordia, & super Israel dei.

Id est eos, qui uerè ad uisionem dei preparantur: non qui uocantur hoc nomine, & carnali charitate uidere deum uolunt, quando gratiam eius respicientes, serui esse temporum cupiunt. Dei uerò Israel dicitur ad distinctionem eius, qui dei Israel esse cessauit. Dicunt enim se esse iudeos, & non sunt: sed mentiuntur, cum sint de synagoga satanæ. Nec mirandum est, si ad distinctionem spiritualis Israel carnalis Israel dicitur, qui nec pacem habeat, nec misericordiam, de quo & ad Corinthios scribitur. Videte Israel secundum carnem. 1. Cor. 10.

De cætero nemo mihi molestus sit.

Nemo me amplius interroget, quasi dubitans, Omnè enim iam exposui ueritatem, idcirco hoc dicit, quia nō uult per turbulentas contentiones tedium sibi fieri debere, quantum satis erat exposita materia cum iam in epistola, quam ad Romanos scripsit, tum in hac ipsa.

Ego enim stigmata Iesu in corpore meo porto.

Id est, ego signa & characteres, non circūcisionis, sed crucis per passionem in corpore meo circumfero, & plagas uel flagella, quæ propter Christum sustineo, & habeo alios conflictus, & certamina cum carne mea, quæ in persecutionibus, quas patior, mecum dimicant. Stigmata enim dicuntur notæ quædam pœnarum seruiliū, ut si quis uerbi gratia seruus in compedibus fuerit propter noxam, id est propter culpam, uel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigma a habere dicatur. Et ideo in iure manumissionis inferioris est ordinis. Nunc ergo Apostolus stigmata uoluit appellare, quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Pro

pter culpam enim persecutionis, qua persecutus erat ecclesias Christi, hæc sibi retribui cognouerat, sicut ab ipso domino dictum est Ananiæ, cum idem illum Ananiæ tanquam persecutorem christianorum formidaret. Ego illi ostendam, inquit, quæ oporteat cum pati pro nomine meo. Verumtamen propter remissionem peccatorum, in qua baptizatus erat, Omnes illæ tribulationes non ei ualebant ad perniciem, sed ad coronam uictoriæ proficiebant. Conclusio epistolæ tanquam subscriptio, manifesta est. Nam & in nonnullis alijs epistolis hæc ita utitur.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

Subscriptio Pauli talis est. Optat autem, ut gratia cum eis domini, non legis opera, comitetur. Cum spiritu, inquit, non cum carne: in cuius circumcisione gloriantur carnales. Vos autem spiritualiter circumcisi estis, & spiritaliter conuersamini.

τέλει.

Excudebat P. Vidouæus sibi, Viuantio Gaultherot, & Ioanni Foucher.

I 5 4 2

Ad D. D. Sangermani Altissiodorensis
Cœnobiarchæ Nicolaus Marcouillus
de his Claudij commentarijs .

Ic quando liber à domo profectus,
Tu cui præficeris, palàm legatur
Letis auspicijs, Deoq; dextro,
Non rectè quæc nō probare factum
Maiores quia more cōparatum est;
Vt quæ uel loue, quæue digna Phæbo
Vates Entheus edidisset olim,
Hæc sub nomine principum uirorum,
Essent ut mage tuta, dedicaret;
Essent ut mage grata, publicaret.
Qui nunc auspice te situm, trucrèis que
Blattas exuit affabrè uenustus;
Succosus liber, aureus, salubris
Congaudet sibi te suum patronum
Præclara indole, stemmatè nitore,
Candore ingenij benignioris
Fultum, se tueare quò potenter
Ascriptum domui tuæ clientem.